

БУРГАС

САНИМЕНТАЛНИ ИСТОРИИ

Георги ЧАЛДЪКОВ

издателство
МС ООД - Варна

Георги ЧАЛДЪКОВ

БУРГАС

САНТИМЕНТАЛНИ ИСТОРИИ

Варна
2012

*На Антоанета –
за търпението и грижите ѝ за нас*

Част от „историите“ в тази книга са публикувани в: www.morskivestnik.com, www.nessebar-news.com, www.eurochicago.com, електронно списание „Литературен свят“, електронно списание LiterNet, www.fakel.bg, вестник „Черно море“, вестник „Десант“, вестник „Народно дело“, вестник „Черноморски фар“.

© Георги ЧАЛДЪКОВ, автор

Издателство

ISBN:

БЛАГОДАРНОСТИ

Зенон се учеше от Парменид, Платон - от Сократ, Аристотел - от Платон, Александър Македонски - от Аристотел, Карл Юнг - от Зигмунд Фройд, Луиджи Алоє - от Рита Леви-Монталчини, Христо Фотев - от Иван Пейчев, Петя Дубарова - от Христо Фотев...

Авторът на сантиментални истории за Бургас - от родителите, учителите и приятелите си.

*Това е висша йерархия в действие,
от тона до въздишката - до ехото... (Христо Фотев)*

Благодарности изказвам на: г-р Богомил Панайотов, Янко Янев, г-р Стоян Стоев, Кирил Шивачев, Васил Лакоч, г-ц. Коста Костов, г-р Веско Джендов, проф. Иван Карайотов, кап. Илия Бахов, г-р Динчо Палазов, Георги Райков, Мери Луканова, Излика Луканова, г-ц. Крикор Дукранян, кап. Васил Дачев, проф. Димитър Минков, Петър Райков, Тонка Комнева, Бонка Минчева, Павел Костов - Дядото, Петър Жеков - Мимито, Елка Попова-Пулева, г-р Мара Станкова, Лиана Стефанова, Гунка Добрева, Пенка Славчева-Боранова, г-р Весела Белева, Керана Ангелова, г-р Станко Данданов, г-р Димитър Костов.

На Община Бургас за финансовата подкрепа за отпечатването на "Бургас. Сантиментални истории".

ПРОЛОГ

Идеите идват и си отиват. Историите остават.

Насип Талев, „Черният лебед“

На 4 февруари 2011 г. в Бургаската художествена галерия „Петко Загорски“ бе представена „История на Бургас“, написана от професор Иван Карайотов, Стоян Райчински и Митко Иванов. Така „Бургас – есенни сънища“ (Динко Хаджидинев), „Загадъчният град“ (Митко Иванов), „Магията БургаЗЪ“ (Катя Стоянова), „Пътуващият град“ (Иван Бубалов) изплува „от гревността“ и заедно с „Вечното пристанище“ (Иван Карайотов, Петя Кияшкина, Константин Господинов), „Остров Света Анастасия“ (Иван Карайотов) и „Големият залив“ (Стефан Апостолов) гостигна „средата на ХХ век“. В своето слово професор Карайотов говори за уникалната история на Бургас.

Дано всеки от нас е взел и съхранил частици от бургаската уникалност. В тази книга с 50 982 думи представям сантиментални истории за Бургас от средата на ХХ век до началото на второто десетилетие на ХХІ век.

Ако сте късметалия да живеете в Бургас като млад мъж, където и да отидете по-късно в живота си, той остава с вас, защото Бургас е един безкраен празник (Бърнест Хемингуей, перифраза).

А България?

През декември 2010 г. един журналист ми загаде няколко въпроса. Един от тях беше: „Българите през Възраждането наричаха родните си села и градчета своя „родина“. Коя е вашата „родина“ – Бургас или Варна?“

Аз отговорих: „Известно е, че родените в Бургас сме бургазлии, родените в другите градове на България са българари. И двете „нации“ и „родини“ са прекрасни. Зависи от

хората, от техните рецептори за съпричастност с радостите и мъките на родителите, учителите и приятелите. И за емоционален възторг от улиците, кафенетата и кръчмите на родния град“. Така „местата от ежедневието стават – малко по малко – свещени.“

Колкото по-дълго живея във Варна (повече от 45 години), толкова повече, като приятелска атмосфера, тя ми прилича на Бургас.

А България?

„БЪЛГАРИЯ Е НАЙ-ТЪЖНОТО МЯСТО В СВЕТА“

През 2007 г. едно немско списание публикува интервю с американския писател Дейвид Фостър Уолъс. Журналистът запитва: „Стремежът към щастие ли е една от причините за нещастие, което царя в този свят?“. Дейвид Уолъс отговори: „Стремежът към щастие дори е вписан в американската конституция преди няколко стотин години. Днес ние сме толкова богати, притежаваме много повече, отколкото се нуждаем, имаме свободи, които никога не сме имали, дори и когато са застрашени, както в днешния политически климат в САЩ. И забравяме колко чудесно е всичко в сравнение с повечето политически и икономически системи. Ние имаме една поговорка: „дай на някого достатъчно дълго въже и той ще се обеси“.

Много години преди това Ф. М. Достоевски беше написал: „Няма щастие в богатството, щастие се купува със страдание. Човек не се ражда за щастие. Човек постига щастие си“. Въпреки това на 16 декември 2010 г. англий-

ското списание *The Economist* публикува статия на учени от Университета на Пенсилвания, озаглавена „Богатите, бедните и България. Парите наистина могат да купят вашето щастие“. Учените отхвърлят парадокса на Истърлин: хората се чувстват зле не защото доходите им са малки, а защото са останали на гъното на обществото (парадоксът е от 70-те години на миналия век и носи името на професор Ричард Истърлин от Калифорния). Те достигнаха до извода, че големината на дохода определя доволството от живота. Така в „географията на щастието“ Бургас е най-добрият град за живеене в България, а България е „най-тъжното място в света“ (The saddest place in the world, relative to its income per person, is Bulgaria).

Все пак:

Видях българин да гони хоризонта.

Аз бях стутен

и спрах човека.

„Безстислено е - казах аз, -

ти няма никога да стигнеш хоризонта“.

„Дъжеш!“ - извика той

и продъважи да тича.

(Стивън Крейн, 1871-1990, „Видях човек“)

Ембрион на надеждата? Или ехо от бъдещето?

Ноември 2011

Бургас-Варна

Георги Н. Чалдъков

ECCE LOGOS!*

Писането гори върху етикет за саздърма трябва да бъде отговорно и честно.

Коста В. Костов, „Предисловие“, *InSpiro* 2010; 4: 4-6

InSpiro е списание за респираторна медицина и вдъхновение. Името на списанието е игра на гуми – на латински *spiro* означава „дишам, издишам, замислям се“, *in-spiratio* – „вдъхновение“. И така от *InSpiro* – през *Dim spiro spero* (докато дишам, надявам се) – достигам до *Dim spiro scribo* (докато дишам, пиша). И окуражен, продължавам да пиша.

Доцент 9-р Коста Василев Костов е бургазлия, завърши немската гимназия, след това – *summa cum laude* медицина във Варна; сега е ръководител на Клиника по белодробни болести във Военномедицинската академия в София. Негова е мисълта: „Това, което знам със сигурност, е, че светът щеше да е по-сантиментален, ако Адам и Ева бяха бургазлии“. Той е председател на Българското дружество по белодробни болести и главен редактор на *InSpiro*. Всеки брой на списанието започва с предисловие на редактора – през декември 2010 г. той написа: „Няма грозни гуми! Има грозен контекст...като например да подредиш следните две гуми – несконен вол... хем вол, хем несконен. Това е манипулативна глупотевица, защото волът е сконен бик и ако не е сконен, волът си е просто бик“.

---

* Перифраза на „Ессе Ното!“ (Иоан 19:5). Първоначалното значение на „Логос“ е „дума“, по-късно става „мисъл, разум, понятие, наука“. „В началото бе Слово, и в Словото бе Бог, и Бог бе Слово... – са първите гуми, изписани с български букви от св. Кирил – Константин философ, през 855 г.“ – това е избрала бургазийката Кина Кърева за мото на статията си „За азбуката или големият български ход“.

Възхитително, въпреки че забравяме да се възхищаваме, ние вече хиляда сто петдесет и шест години изписваме мисли и чувства с българската азбука – кирилица!

А за подреждането гениално го е казал Моцарт - на въпрос, как създава музика, той отговорил: „Много просто. Подреждам наблизно звуци, които се обичат“. Сега остава „много простото“ за гениите и най-сложното за мен: „подреждане наблизно на думи, които се обичат“. „Премахване на излишествата, уплътняването (компресията) е от голямо значение, защото без него дължината на *историите* сама по себе си би била безполезна“ - мисъл на нобелиста Мъри Гел-Ман - директор на Института по плектика в Санта Фе, щата Калифорния, където по-късно пак ще отидем.

- Прилагателните, „прилагателните, правят разказа“ - казва Габриел Гарсия Маркес.

- Понякога - отвръща Хорхе Луис Борхес.

И - на 25 април 1973 г. в Магрид в лекцията си „Моята проза“ - пояснява: „Всички знаем или по-скоро чувстваме, което е най-добрата форма на знанието, че „Дон Кихот“ не се състои само от „наниз от думи“, написани от Сервантес“.

През 1982 г. - няколко дни преди да получи Нобеловата награда - Маркес разказва как „един ден в Буенос Айрес Борхес пресичал улицата и един пешеходец спрял и извикал: „Вие сте Борхес“. А Борхес отвърнал: „Понякога“.

- Красиво, нали! - казва Маркес.

ДУМИТЕ

Или разликите между сто светулки

Думи, вий идвате с лица от звук (Христо Фотев) и стисъва (Аристомел)

Япония - Нипон, както я наричат японците - е „страна на слънчевите („ни“) корени („пон“), а не „страна на изгряващото слънце“.

Слънцето излезе от корените на дърветата и пристигна в Каназава, когато професор Хироши Ямамото пиеше сутрешния си чай – години преди ужасното земетресение и ужасното цунами през март 2011 г. Той влезе в интернетта и прочете писмото ми – молах го да изпише на японски „Дълголетие е хубаво нещо“. На другия ден получих отговора на Хиро: *chou-ji* (чоу-джу), изписано с китайски йероглифи (кандзи).

За изписването на „джу“ има сто различни канджита – японците ги поставят като тапет на стената или ги изписват върху камък. Може и избродирани на плат, който закачат на врата в къщата си (стоте „джу“ са подредени в две колони като 2 + 48/ 2 + 48). Уникалното е, че всяко едно от стоте „джу“ се произнася по един и същ начин, въпреки че всяко „джу“ изразява различна мисъл на тема „щастие“, „възраст“, „дълголетие“...

„Когато си говорите, как разбирате различните смисли на всяко „джу“?“ – запитах Хиро Ямамото. Той ми отговори, че стоте канджита са като различните шрифтове, с които се изписва една и също буква в кирилицата или латиницата – формите са различни, но буквата е една и съща. „Ние чувстваме смисловата разлика в едното и другото изписване“ – допълни Хиро Ямамото.

А разликата в еднаквото звучене? – така и не разбрах как я чувстват. По всичко личи, че просто трябва да си японец, за да я почувстваш. Да си ученик в първи клас и да научиш първите стотина кандзи, след това още сто и още сто, докато завършиш гимназия да знаеш около две хиляди кандзи (и да изядеш един тон ориз). И след това започваш да чувстваш различния смисъл на еднакво звучащи японски гуми.

Или, както е написал в своите „Записки 1970–1993“ Константин Павлов: „Да се види приликата между две светула-

ки (или звезди) е много по-лесно (и по-мързеливо), отколкото разликата между две светулки“.

А разликите между 100 светулки?

Въпреки че „Дълголетие то е хубаво нещо“, за мен най-смисленото „гжу“ е това, което казва: „Щастие е да живееш една година повече“. Някой ще каже, че „Има само едно нещо, което е по-хубаво от това да живееш една година повече... и това е да живееш две години повече“ – подобно на онова, което е казал Мечо Пух: „Има само едно нещо, което е по-хубаво от гърненце с мед... и това са две гърненца с мед“. Утре, когато слънцето излезе от корените на хоризонта, ще запитам Хиро: „Има ли „гжу“ за тези гуми на Мечо Пух?“

На 15 април 2011 г. Хиро ми писа, че „гжу“ означава и „Това е животът“. И продължи: „повече от 20 хиляди „гжу“ бяха погубени от земетресението и цунамито, оставайки за много хора „нещастие то да живееш една година повече“ – подредени така, тези гуми изразяват най-тъжното нещо на света.

МЪДРОСТТА НА ДУМИТЕ

*Има такъв тиг:
целият свят преминава
през твоите пааннаи пръсти
в Слово да се изрази.
Янаки Петров*

Всички живи същества са изградени от клетки, които говорят помежду си. Български, английски, испански, взети заедно, имат по-малко гуми от езика на клетките. Думите

на клетъчните диалози са химически вещества – сигнали, за които има рецептори (антени), плуващи в липидното море на мембраните, ограждащи клетките – те разпознават „звук и цвѳета, и вкуса“ (Фомев) на сигналите, превръщат ги в ефекти – мисли и чувства, които обменяме помежду си чрез знаци, символи, метафори, изградени от гуми и жестове. „Върховното в езика е –/ безсилието да изкаже“ – написала Емили Дикинсън не за да ни отчае, а да ни напомни, че „като начало това, което е необходимо, е да приведем в ред имената и гумите“.

– Какво е същественото в това „да приведем в ред имената и гумите“? – запитал един ученик.

– Ако имената и гумите не са правилни, езикът не е в съответствие с истината за нещата. Ако езикът не е в съответствие с истината на нещата, никой не може да отстоява делата си по правилния начин. Ако никой не може да отстоява делата си по правилния начин, добрите обноски и музиката не биха се развили. Когато добрите обноски и музиката не могат да се развиват, наказанията не биха се налагали справедливо. Когато наказанията не се налагат справедливо, народите страдат. Впоследствие един човек с висш дух преценява, че е необходимо да използва правилно гумите, които употребява, когато говори, а също и да изрази съзнателно това, което казва и пише. Това, което изисква човек с висш дух, е да не съществува нищо погрешно в речта му – отговорил Конфуций.

– Но това е много трудно! – възкликнал ученикът.

Тогавѳа Конфуций казал:

– Да учиш, без да мислиш, е безполезно. Да мислиш, без да учиш, е опасно.

И продължил с още една „сантиментална история“:

Императорът запитал: „Учителю, имате ли желание да говорите с мен?“

„Ако Ваше Превъзходителство желае да говори с мен, както си говорят мъдреците, тогава добре. Но ако вие говорите с мен по начина, по който разговарят помежду си императорите, то не желая.“

„Как си говорят мъдреците?“

„Мъдреците не се сърдят, когато ги оборят, а императорите се сърдят“ – отговорил Учителят.

EUREKA!

Въображението е по-важно от знанието, защото знанието е ограничено.

Алберт Айнщайн

Като си представя колко много ябълки са паднали пред погледите на толкова много хора, по-ясно разбирам, че да си Исак Нютон е уникална дарба. И че „късметът се усмихва на подготвени умове“, както казва Блез Паскал. При което не забравям съвета на Артур Шопенхауер: „Задачата е не да откриеш това, което никои не е видял, а да дадеш ново обяснение на това, което всеки вижда“. И „актът на учудване, когато просто нарушиш една аксиома“ – открителството на Алберт Айнщайн.

„И това прави цялата разлика“ – навигацията на Робърт Фрост от 1916 г. в „Пътят, по който не тръгнах“:

*Два пътя се разклоняват в гората и аз –
аз поех неутъпкания,
и това прави цялата разлика.*

За да си откривател, трябва нещо да посети ума ти и след това да го изследваш – да сложиш мозъка в ръцете си. На гениите обаче им трябва нещо по-малко: на Исак Ню-

тон - ябълката, която пада от гървото, за да открие закона за гравитацията; на Александър Флеминг - гъбичките, които убиват бактериите, за да се роди пеницилинът. На Айнщайн - компасът, който баща му е показал, когато е бил „дете на 4 или 5 години“ - „заг предметите трябваше да има още нещо, дълбоко скрито“ - си спомня Айнщайн в своята „Нещо като автобиография“. На Едуард Лоренц - размахването на крилата на пеперудата в Бразилия, което прави торнадо в Тексас (за него пише в „Разходка в страната на хаоса“).

Нещото на Архимед е преливащата вода от ваната, в която той потапя короната на краля и извиква: *Eureka!* (Открих!), когато установява чистотата на златото в нея - възбудата от откривателството отеква по улиците на Сиракуза.

Така възкликва и Христофор Колумб на 12 октомври 1492 г., когато вижда бреговете на Америка.

И Едгар Алън По на лекцията си „Вселената“, изнесена в четвъртък вечер на 3 февруари 1848 г. в градската библиотека на Ню Йорк. И след това описана в „Еврика: прозаична поема“, посветена на „няколкото, които ме обичат и които аз обичам - на тези, които чувстват, а не само мислят - на мечтателите, които поставят борбата за осъществяване на мечтите като единствената реалност“.

И Христо Фотев Константинов, когато от Истанбул през 1940 г. стъпва на бургаска земя и вижда морето. След това - жената и жената, и жената. И неговата *Eureka!* - най-романтичната - за нея:

Колко си хубава!
Господи,
колко си хубава!

АЗБУКА НА ЛЮБОЗНАНИЕТО

Бъди здрав и все така всеотдаен учителя по любознание!

Мария Желязкова*

Погадене, га-ми-се-погава-га-правиш-нещо-хубаво – ми каза баи Васил, тогава мой пациент, преди това учител в селското училище. Така в края на 60-те на миналия век, като лекар в карнобатското село Екзарх Антимово, научих тази дума. И досега си мисля, че „погадене“ и „дарование“ са най-сподручливите български преводи на „талант“ (гр. *talanton* – гревногръцка монета, мярка за тегло). А една мисъл на Константин Павлов – най-метафоричното определение за талант: „Талантът има божията мисия да посочи с пръст ежедневието и да каже: „Превръщам те във вечност!“

Друга уникална българска дума е „любознание“ – каквито и определения да се дават за интелект на човека, той в голяма степен е плод на неговата любов-за-знание. Не знам дума в други езици, в които емоция-и-мъдрост се срещат, за да се получи „любознание“. Семантични конкуренти на „любознание“ са гръцките думи *philosophia* – обичам мъдростта, и *philosophia bion kybernētēs (Phi Beta Kappa)* – любовта за знание е пътеводител в живота. Както и латинското *sapere aude* – куражът да си мъдър.

СВОБОДАТА

Свобода, *Liberta, Freedom, Eleutheria...* Свободолюбие – любов към, по-добре – любов със свободата. Джон Мил, Томас

---

* Пожелание по случай 71-вия ми рожден ден от доцент Мария Желязкова – въщеря на моя учител по наука професор Делчо Желязков.

Хобс, Джон Лок, Жан-Жак Русо, Александър Стойчев пишат за свободата във философски и политически контекст. И като естествено право наред с правото на живот.

Аз си я представям като „Свободата, Санчо, е едно от най-ценните блага, с които небесата даряват хората“ на Мигел де Сервантес.

Като „Куражът да си служиш със собствения мозък, да излезеш от непълнолетието, от невъзможността да ползваш разсъдък си без ръководството на някой друг. *Sapere aude!* – това е девизът на Просвещението“ – пренесен от Хораций в „Отговор на въпроса „Що е Просвещение?“, написан от Имануел Кант на 30 септември 1784 г. в Кьонигсберг, Прусия. (Паусий Хилендарски е завършил „История славянобългарска“ през 1762 г. в Зографския манастир).

Като „Човек се нуждае от малко лудост – иначе никога няма да скъса въжето и да бъде свободен“ на Никос Казанзакис.

Като „Хората рядко се ползват от свободата, с която разполагат. Например от свободата на мисълта. За сметка на това те настояват да имат свобода на словото. Коемо не е едно и също“ на Сърен Куркегор.

И като:

*Тя – Свободата, се изгражда и руши
не в директивите – а в нашите души.* (Христо Фотев)

Защото в своя *modus vivendi* човек трябва да влага повече стремеж за самоусъвършенстване, добротата и достойнство. Това може да му даде куража да извика: „Но царят е гол!“

„Толкова ли е трудно да бъдем свободни?“ – запита „Блогинята“ Милена Фучеджиева от Лос Анджелис, Калифорния. И отговори с историята на червените елени, които по време на комунизма живеели на границата между Западна Германия и Чехословакия – там през оградата течал електрически ток и хиляди елени са били убивани, когато преминавали границата. Сега, когато падна и тази „стена“,

елените още помнят и не смеят да преминават границата. С изключение на Винчек – смелия елен, който веднъж годишно посещавал Германия, но винаги се връщал в Чехия.

Психиатърът Димо Станчев даде изумителния пример за освободените мечки в парка край град Белица: „Те всъщност стоят близо една до друга, не смеят да отидат към гората, която не познават, и възпроизвеждат наученото: кълбо напред – кълбо назад, и танцуват на два крака. Да се оползотвори свободата е изключително трудно“.

Все пак една мечка, наречена Сара, дори кара експресния влак Варна-Пловдив, който „стигнал до Сърбия, подминал Белград и продължил нагоре към небето, все по-нагоре и по-нагоре, постепенно изчезвайки някъде в необозримия небосвод към Млечния път“.*

А първите мечки, дошли през 2000 г. в Белица, вече ходят в гората, но продължават да танцуват на два крака. Както много българи, освободени през 1989 г., вече живеят в чужбина, а сред останалите няма един Винчек, който да каже: „Но властта е гола! Политиците имат много пари!“

ЗЕМЯТА И ЗЕМЛЯНИТЕ

*Човек е сам върху сърцето на земята,
пронизан от едничък слънчев лъч:
и неусетно пада вечерта.
Салваторе Куазимого*

Заглавието на тези знаменити три стиха на сицилианеца Салваторе Куазимого е *Acque e Terre* („Вода и Земя“),

* Повече за свободолюбивата мечка пише в „История за мечката Сара, циганина Руса, локомотива и Млечния път“ – разказ от книгата „Няма такава книга и други разкази“ на (д-р) Людмил Станев. Люси, Люси, роден и израстнал във Варна, в теб танцува „гуенде-то“ на Юга.

публикувани през 1930 г. През 1959 г. той получи Нобелова награда за литература за „неговата лирическа поезия, която с класическа жизненост изразява трагическия опит на живота в нашето време“.

Ex nihilo, ex materia, ex Deo или *intelligent design*, в началото съществувал само безграниченият и тъмен Хаос. От него се появила Гея – Земята. Преди да стане сфера, тя е мислена за плоско образувание, носено върху гърба на слон или на костенурка и костенурка, и костенурка (англ. *turtles all the way down*). Но винаги *Mater nostra* (нашата майка), *Gaia* (Гея) – в гръцката, *Terra* – в римската митология, едно „синьо топче“ в галактичната провинция на Млечния път, фотографирано на 7 декември 1972 г. от космонавтите на „Аполо 17“.

Джеймс Лавлок, който работеше за марсианския проект на *National Aeronautics and Space Administration* (NASA), е автор на „Гея – нов поглед върху живота на Земята“, където тя е представена като саморегулиращ се суперорганизъм – атмосфера, хидросфера, биосфера и литосфера живеят симбиотично „за благомото на всички“ (*For the Benefit of All* – мотото на NASA). (За ноосфера – сферата на мислите и разума – пише в „Човекът. Мисли, чувства, приятелство“.) Тогава може да е вярно, че „сърцето на земята е от злато!“, както пише Ницше.

„Степената и скоростта, с които се случват нещата на Земята, обаче са толкова големи, че трябва да говорим“ – каза неотдавна Джеймс Лавлок. И предупреди за настъпващата екологична катастрофа – прогресивното разрушаване на „къщата“ (гр. *oikos*). Преди хиляди години голяма част от Земята е скована от ледове. Глобалното затопляне с повече от един градус за хилядолетие оформя днешния профил на Земята – ледът остава по полюсите и като шанки по високите планини. Сега отново сме в ци-

къла на затопляне – свръхконсумацията на въглища, нефт и газ, както и свръхотделянето на метан от дишането и храносмилането на кравите и овцете все повече топи ледовете на Гренландия и Антарктида. Защото не промуводействаме на топлинната вълна, бури, урагани, цунами и наводнения убиват хиляди хора, къщи и дървета. Ако екологичното ни хулиганство продължава, всяка година ще се произведат още милиарди тонове въглероден диоксид и метан – и в края на ХХІ век температурите ще се повишат с 4-5 градуса, което ще означава нова климатична ера на Земята – ледените къщи на пингвините, тлюлените и мечките ще се разтопят, морета и реките ще прелеят.

Ще „вали гъжд на земята четирийсет деня и четирийсет нощи“ (Битие 7: 12).

Ако проявим подобно хулиганство и към загаващата се нефтена вълна, морето край Бургас ще почернее наистина – и хората, и рибите с него.

И ще:

*... видят някой ден потресени,
печални, изумени, неподготвени
безмилостното бягство на дърветата,
на птиците,
на правките,
на въздуха...
Убивате безшумно хлорофила –
душата – на дървета и цветя.
... Ще търсите във себе си вината,
но късна може би ще бъде тя.*

Това е „Предупреждението“ на Христо Фотев за антропогенната същност на екологичната криза – направено е много преди Джеймс Лавлок „да проговори“.

На 28 септември 2007 г. директорът на NASA Майк Грифин обеща, че човек ще стъпи на Марс през 2037 г. И поясни: „През 2057 г. трябва да честваме 20 години от пристигането на човек на Марс“. Това наистина е пример за позитивното и проспективно мислене. През 1865 г. Жул Верн публикува фантазията си „От Земята до луната“. През 1938 г. Бъкминстър (Бъки) Фулър – „гений и приятел на планетата“ – описва една „авантюра на мисълта“, наречена *Nine Chains to the Moon*. Ако всички хора се качат един върху друг, те ще образуват „верига“, която девет пъти отива и се връща от Луната. Бъки Фулър за първи път нарече хората „earthicans“ (англ. *Earth* – Земя), на български „земляни“ – тогава те са били три, сега станаха седем милиарда.

Всички хора, които досега са живели на Земята, са около 125 милиарда. През 1996 г. трима от тях – Робърт Кърл, Харолд Кромто и Ричард Смоли – получиха Нобелова награда по химия за откриването на четвъртата морфологична изява на въглерода (освен графит, гуамант и сгървени въглища): наносфера, съставена от 60 въглерода (C_{60}), подредени в 12 пентагона и 20 хексагона, наречени „бъкминстър-фулерени“, накратко – „фулерени“ или „бъкиболс“, защото приличат на геодезичните куполи, покрити с петъгълници и шестоъгълници, строени от Бъки Фулър. Фулерените имат приложение в информационните, фармакологичните и други нанотехнологии.

Надали щях да се заинтересувам за тяхната чаровна архитектура, ако преди това не бях научил от Борхес, че „шестоъгълниците са форма на абсолютно пространство или поне на нашата интуиция за пространство“. И особено, ако с електронен микроскоп не бях наблюдавал пентагоналната и хексагоналната подредба на обвивката

на *coated vesicles* (облечени везикули) – наносфери, които осъществяват вътреклетъчния трафик на протеини, включително този на „лошия холестерол“ (*low density lipoprotein* – *LDL*). През 1985 г. Майкъл Браун и Джоузеф Голдстейн от Хюстън, Тексас, получиха Нобелова награда за медицина за ролята на облечените везикули и рецепторите за LDL за възникването на атеросклерозата. Сега някои студенти още ме питат дали и аз щях да участвам на церемонията в Стокхолм, ако през 1974 г. университетските и милиционерските власти ми бяха разрешили да отида в САЩ, където бях назначен на работа в една от водещите лаборатории по атеросклерозата – при професор Джек Стронг в Катедра по патология на Университета на Луизиана в Ню Орлиънс.

БЪЛГАРИЯ

*Благодаря ти за голямото търпение
и за голямото гъбчание, Българийо!*

Христо Фотев

– Стигнахме ли, Ру? – попита Пух загъхан.

– Почти, Мечо. Мисля, че любимата ни поляна е ей там.

– Е, добре – отвърна Пух.

– Ето я, Пух – извика Ру. – Стигнахме!

На 1 януари 2007 г. и „Върви, народе възродени“ запя „Ода на радостта“:

*Радостта е тощ основна,
заатен лост на вечността,*

*на световния часовник
колелата движат тя.*

Така българският гений на Стоян Михайловски се слива в химна на Европейския съюз с този на Фридрих Шилер и Лудвиг ван Бетховен.

„Европа не ни счита за нищо и с удоволствие би гледала смъртта ни“ – е написал професор Боян Пенев на 28. VII. 1913 г. в своя „Дневник“. Безпокои ме, че преди няколко дни един български колега ми писа подобна мисъл от Холандия.

Но още повече – една мисъл на професор Иван Славов: „България е много хубава, но в нея има... много българи“.

Това ми напомни един диалог от „Алиса в Огледалния свят“:

– Ето ти един въпрос: на колко години каза, че си?

– На седем и половина – каза Алиса. – Искях да кажа, че нито един човек не може да престане да расте!

– Един може и да не може – рече Хъмпти-Дъмпти, – ама двата могат. Ако някой ти беше помогнал малко, можеше и да си останеш на седем.

Все пак, България е много красива, но в нея има... много политици. За нашето страдание, породено от тях, Христо Фотев е написал:

*О, самота с кошмарните претенции
на някаква родина,
на отечество!
... Там някъде –
на дъното на самотата – Родина!
Изгнание е тя – и нищо повече!*

БУРГАС И БУРГАЗЛИИТЕ

*Не на всеки е дадено край торе да живее, Манолаки.
Керана Ангелова, „Вътрешната стая“*

В една своя статия за ноосферата академик Владимир Вернадски (1863–1945) пише: „Ако на всеки човек се даде един квадратен метър и се поставят всички хора един до друг, те не биха заели дори цялата площ на малкото Боденско езеро на границата между Бавария и Швейцария. Останалата повърхност на Земята би останала безлюдна. По този начин цялото човечество, взето заедно, представлява нищожна част от масата на веществото на планетата“ – наближаващите седем милиарда човека представляват само 0.00000026 процента от общата биомаса на Земята.

А бургазлиите? – преди 100 години са били около 15 000, сега са 209 615 (и още „толкова“ по света). Силата на бургазлиите обаче е свързана не с техния брой, а с разума и сантимента им и стимулираните от тях трудолюбие, свободолубие и божемство.

Всички пътища водят към Бургас (*omnes viae Burgas ducunt*) – затова започвам с една сантиментална история, станала преди много години на плажа под Морското казино, където спасител е бил Петко Благовев – Пандура. За да привлече вниманието на аудиторията, той заставал на моста и през рупора викал: „Игвайте, мостът тръзва за Поморие!“. А, когато времето е ветровито: „Днес морето е в ремонт и мостът няма да пътува за Поморие“. Акустичната енергия на рупора му разтърсвала Централния плаж и Морското казино и както казваше Пандура: „рикошираше в телата на гларусите и мачтите на корабите“.

„Големият взрив“ на телекомуникациите става обаче

извън пределите на бургаския плаж. Той се осъществява със сигнали от устройството на Самюъл Морз, след години наречено „морзов апарат“ – на 24 май 1844 г. с изпращането от Вашингтон до Балтимор на текста „Ето какво създаде Бог“. През 1897 г. Гулиелмо Маркони прави първото трансатлантическо безжично пренасяне на сигнали от Морзовата азбука – от Корнуол в Англия до Signal Hill в Сейнт Джонс, Канада. Следват великите майстори на информационната глобализация: Бил Гейтс (*Microsoft*), Стив Джобс (*Apple*), Тим Бърнърс-Ли (*www – world wide web*) и момчетата от Харвард, които направиха *Facebook*: Дъстин Московци, Едуардо Саверин, Крис Хюз и Марк Зукерберг, който бе избран от *TIME* за *Person of the Year* 2010.

А рупорът на плажа бе поставен в историческия музей в Бургас – под него пише „Ето какво създаде Пандира“. Днес чрез интернет, *Face book*, *flash mob* и други електронни технологии „*бургазлиите* започват да прослушват цялата Вселена“. И както писа Йордан Рагичков: „Ние се раждаме и живеем в акустичното гърне на времето, населено не само с гласовете на живелите преди нас, но и с ембриона на бъдещето“.

БУРГАС: GENIUS LOCI

От нрава и подвизите на хората всеки може по пътя на логиката да изведе какви са били техните черти и обичаи.

Мигел де Сервантес, „Дон Кихот де ла Манча“

В парадигмите на културната топоология Юг-Север и Средиземноморски човек-Готически човек са пейзажи с различен стил на човешко поведение, на самоопределение, на

чувство за род, роден град и родина, на носталгични и еуфорични мисли и чувства за тях – *numen inest* (Божеството е тук), както са казвали римляните. Сантиментална география: Сиракуза на Архимед; Кастилия на Дон Кихот де ла Манча и Санчо Панса; седемте моста на Кьонигсберг (днешен Калининград) на математика Леонард Ойлер и Кьонигсберг на философа Имануел Кант; „Саламанка е голямата метафора на Мигел де Унамуно“; Арл – на Винсент ван Гог; Панаеете на остров Таити – на Пол Гоген; Дъблин – на Джеймс Джойс; Гранада – на Федерико Гарсия Лорка; Калиманица – на Йордан Радичков; Аракатака, който в „Сто години самота“ се превърна в Макондо – на Габриел Гарсия Маркес; Варна – на Катя Динева, Аврам Аврамов, Ванко Урумов, Любомир Клисуров, Александър Стойчев, Здравко Гайдов – Къми, Константин Петров – Коко, Людмил Станчев, Милко Петров, Петър Желев, Людмил Станев.

Бургас е голямата метафора на професор Апостол Карамитев, Георги Баев, Генко Генков, Виолета Масларова, Райна Манолова, Любомир Богуров, Райна Кабауванска, Катя Зехирева, Никола Калоянчев, Георги Калоянчев, Стоян Калоянчев, професор Димитрина Гюрова-Савова, Никола Дачев, Нейчо Попов, Хиндо Касимов, д-р Иван Чилинзирев, д-р Богомил Панайотов, Георги Димитров – Червения, Димитър Бобчев, Бойчо Брънзов, Георги Костадинов, Тончо Русев, Ангел Заберски-старши, Венко Пиперов, Павел Костов – Дядото, Кирил Дончев, Христо Фотев, Петя Дубарова, Венда Райкова, Георги Райков, Недялко Йорданов, Паруш Парушев, Стоян Цанев, професор Светозар Бенчев, Живко Иванов, Керан Керанов, професор Георги Дюлгерев, Руси Чанев, Стефан Диомов, Георги Надеинов – Гого, Тони Димитрова... Или всеки един от тях е голямата метафора на Бургас.

Подобно на „цялото съществува преди неговите части“ (Аристотел), в „Рицарят на печалния образ“ Унамуно пише: „Душата на един *град* носи в себе си бъдещия герой, преди той да е видял бял свят, предусеща го като блуждаещ в нея дух, който се оформя, и очаква неговата поява. Героят се вдъхновява от великите идеи на времето си, чувства нуждите на своето време – и се прониква от едните и другите. Героят не е нищо друго освен индивидуализирана колективна душа“ – *Genius loci* (Дух на мястото).

БУРГАС: ПОЕЗИЯ НА ЕКСТАЗА

*Като отговор на официалното невежество и високотерие...
в Бургас трябва да се ходи с широко отворена душа“.*

**Перифраза от арх. Христо Генчев,
„София, мислена в пространството
и отвъд времето“**

С г-р Франческо Аджелуци работихме заедно в Института по невробиология в Рим. Франческо изследваше как слушането на музика и четенето на поезия влияят на мозъчната физиология. Наред с науката, той, като Овидий, пишеше своите *Amores* – от Франческо научих латинската дума за поет: *vate*. Той ми обясни, че „vate“ означава „предсказател, изпълнен с вдъхновение, предизвикващо екстаз“, а поезията е *una storia d'amore eterna* (една вечна история на любовта). От Франческо знам още, че Овидий, заради бохемския живот и любовните си стихове, е бил прогонен от Рим и заточен в Томис, днешния румънски град Констанца. От „История на Бургас“ научих, че това е било по времето на тракийския цар Котис, който „със сигурност е един от първите поети в района на Бургаския залив“.

Към него Овидий се обръщал с: „Двамата с тебе пренасяме жертви на един и същ олтар“. А Добриня Топалова – автор на „Явлението Петя Дубарова“ – ми каза, че „на света винаги му е нужен Поетът, за да му прилее Дух“.

В „Поезия на екстаза“ професор Светлозар Игов е написал: „Не знам много ли са българските градове, които могат да се похвалят, че са обезсмъртени в толкова хубави стихове. А и не знам дали е правилно да нарека Бургас родното място на поета Христо Фотев, а не Христо Фотев – родината на поетичния Бургас. Поне за мен Бургас винаги е присъствал такъв, какъвто го е създал в поезията си Христо Фотев. Защото не градовете създават поетите, а поетите – градовете“.

И така Бургас е градът на Христо Фотев и градът, създаден от Христо Фотев.

Както Таити е островът на и островът, създаден от Пол Гоген. Според едно предание, когато разбрали за смъртта му (8 май 1903 г.), таитяните извикали „Гоген е мъртъв. Няма рай“.

И Хорхе Луис Борхес – в разказа си „Тльон, Укбар, Orbis Tertius“ – има подобен мотив: „Предметите на Тльон се удвояват; те са склонни обаче и да изчезват или да губят известни черти, когато хората забравят за тях. Класически пример за това е един праг, който съществувал дотогава, докато на него стоял някакъв старец, и който изчезнал след смъртта му“. Подобен пример за това е: Духът на един град, който съществувал, докато в него живял един Поет, и който изчезнал след смъртта му.

Или трябва още да анализираме мислите на Мигел де Унамуно (гушата на града създава индивиди) и на Хорхе Луис Борхес, Светлозар Игов, може и Жан-Пол Сартър (гушата на индивиди създава града).

БУРГАС: БЕЗКРАЙНИЯТ ГРАД

От римския поет Вергилий знам, че „Земята е божие дело, градът – на човека“. По-късно от течните разговори с бургаския архитект Неделчо Карабелов и от книгите на професор Христо Генчев научих, че за етруските, траките и римляните „градът, макар и малък, е олтар на Всемира“. Също така, че *axis mundi* (лат. „оста на света“) на София е планината Витоша и черквата „Света Неделя“, на Рим – *Forum Romanum*, на Гърция – Делфи и Олимп, на Япония – планината Фуджи (особено когато си в подножието ѝ и гледаш как охлювът на Кобаяши Исса „бавно, бавно се кацери“ към върха). За мен бургаският *axis mundi*, по-точно *axis urbi* (оста на града), е „Александровска“ и по средата „Часовника“ (пъпът на Бургас – *umbilicus urbis Burgas*) – тя е оста „Север-Юг“ (*cardo*), около която се въртят всички бургаски къщи, площади, църкви, градини, кафенета, кръчми. И остров Света Анастасия – „на залива закрила,/ строга и любовна светлина“ (Христо Фомев).

Сигурен съм, че когато гларусите и чайките летят на високо, в очите им – хиляди огледала над града – се оглежда най-големият християнски кръст в света, изграден от улиците „Богориди“–„Фердинандова“ (бургаската *Via Sacra*) и „Александровска“ (*Via Principalis*) – може и от бургазлиците, които вървят по тях, но това само въображението на гларусите и чайките го знае.

Много години преди това авгурът (загателят по полета на гларусите и чайките) е направил *limitation* – отграничаването на града: впрегнал в плуг бяла крава от вътрешната страна и бял вол – от външната страна. Орал така, че заораната пръст се прехвърляла навътре и така очертавала градската стена. Сега гларусите и чайките виждат,

че от двете страни на „градската стена“ е написано SVFB (Salutationem Vobis Facio in Burgas - Добре дошли на всички в Бургас), не - FUB (Fines Urbis Burgas - Край на град Бургас) като онова FCD (Fines Coloniae Deultensium) на граничната колона на римската колония Деултум, днешното село Дебелт. Защото Бургас е безкраен град - човек, който го посети, винаги го носи със себе и така градът присъства навсякъде по света.

Научното обяснение на тази сантиментална история е известно само на професор Иван Карайотов и неговата съпруга Петя Кияшкина.

БУРГАС: JOIE DE VIVRE

*Излизал си и тръгвал из Бургас,
в пейзажа ти от алкохол и блясък...*

Христо Фотев

През 1888 г. на разположение на 9 865 бургазлии е имало 155 кръчми, изписани като „питиенпродавници“ в регистрите на Общината - тоест, една кръчма на 63-64 човека. И „няколко тайни комарджийски заведения, гдето се разигравали големи суми и много граждани са били съвършено разорени“. Това се потвърдило и по време на представянето на пиесата „Из живота на картоиграчите“, състояло се на „28 септември 1891 г.“ в гръцкото училище на Бургас - със съдействието на „симпатичния и енергичния кмет Ясен Русалиев“. Близо до сцената имало „класна стая, отредена за временен бюфет, който бил нает от един грък. През бюфета се отиваше в друга, по-малка стая, която хитрият и практичен наемател на

бюфета бе обърнал в игрална зала. В средата имаше една голяма елипсообразна маса, покрита със зелено сукно, и около нея – десетина стола. Като се почна представлението, направи ми впечатление, че няколко места от първите редове не бяха заети. Помислихме, че тези места, макар и провадени, хората не са искали или не са могли да дойдат... Един от актьорите, който не бе зает в първото действие, отиде в бюфета. Надниква в съседната стаичка и какво вижда? Около зелената маса насядали няколко души, пред които имало големи купчини златни монети... Значи, представлението беше само маска за прикриване пред домашните си на своя гибелен порок!“

В пиесата „Картоизрачите“ главното действащо лице загубва цялото си състояние „и виждайки безизходното положение на своя семеен живот, решава да тури край на живота си. Тази сцена е толкова силна и покъртителна, че публиката остана скована на място от ужас. Изобщо, пиесата се посрещна добре и направи цял преврат в комарджийските среди. Мнозина от най-отчаяните и страстни картоизрачи в Бургас след виждането на тази покъртителна пиеса тържествено се бяха отказали завинаги от този порок, като бяха станали впоследствие много примерни граждани и с отбращение гледаха на всички хазартни игри“. Всичко това е описал големият артист Иван Попов (1865-1966) в книгата си „Миналото на Българския театър. Спомена и документи“, отпечатана през 1942 г.

През 1926 г. в Бургас на разположение на 31 389 бургазлии е имало 179 кръчми, 92 кафенета (Гражданският клуб, Руският клуб и Военният клуб ще се появят по-късно) – тоест, една кръчма/кафене на 115-116 човека. Най-забележителното събитие на кръчмарството в Бургас се случва

на 28 август 1938 г., когато министърът на просветата Николай Николаев открива Морското казино – най-посещаваното „училище“ на Бургас до 1995 г., след което бе оставено на саморазрушаване. За да възкръсне на 26 и 27 март 2011 г. като Културен център с мултифункционални зали, кръстени на големите бургазлии Александър Георгиев – Коджакафалията, Георги Баев, Христо Фомев и Петя Дубарова.

Кодът на кръчмарския ген на Бургас е заложен през 1879 г. от Нико Попов – първия кмет на града. Тогава в Бургас имало 1 200 къщи и 2 490 жители. Кметът е съветвал „по-будните да отварят повече заведения за масово хранене, които да улесняват и развеселяват хората, за да забравят петвековното робство“. Кметът просто е напомнил на бургазлиите: „радвайте се на всичко, което правите“ – *joie de vivre!*

След години в „Есенни любовници“ Васил Лаков ще напише: „Клиентите идват и си отиват. Кръчмите остиват“.

ЕТЮД ЗА МАХАЛАТА

Сърцето ми в Бургас остана.

**Перифраза на
„Сърцето ми на кораба остана“,
Армюр Рембо**

Около гърба на Пожарната команда, на върха на улица „Сливница“ (най-високото място на Бургас?) са родени и израснали много хора. Някои от тях по реда на номерата на къщите:

21 - Здравка Калоянова - учителка, Янчо Калоянов - мореплавател, Слави Георгиев - Славика, след това Канапа, накрая Германеца (семейството му дойде в махалата, когато бяхме 10-11 годишни), живееше на „Патриарх Евтимий“, но прозорецът на една от стаите им гледаше към „Сливница“ 21 - от табана на къщата им достигаме до отрупаните с жълти сливи клони (на леля Пенка), полегнали на покрива на Величкината къща на „Сливница“ 23;

23 - Христо Карабурналиев - адвокат, Величка Караниколова-Грозева - инженер-химик, Янчо Караниколов - инженер, Георги Боянов - Мечката - мореплавател;

25 - Атанаска Данчева - финансов магистър, Иван Данчев - учител, Светла Генова - учителка, Иво Комнев - шампион по гимнастика, Тонка Комнева - съпруга на Димитър Комнев, повече известен като Ален Делон;

27 - Рагка Чалгъкова - майка ми, Станка Лакова - леля ми, детска учителка, Георги Константинов-Папучаров - големият ми вуйчо, Васил Константинов - Пърлето - малкия вуйчо, шампион по гимнастика и вдигане на тежести, Васил Лаков - първи братовчед, журналист, Атанас Гинев - дипломат, Парунка Гинева - зъболекар;

29 - Султанка Райкова, майка на Петър Райков - прокурор, Радослав Райков - прокурор, Продан Янков - търговец, Пенка Проданова - строителен техник, Янчо Проданов - елтехник; Кузман Кръстев - писател, Панайот Кръстев - Понко, Ваня Илиева - финансов магистър, Ася и Мария Илиеви, Петко Илиев - строителен техник;

31 - Сийка Савова (92) - дълголетие то на махалата, гъщерите ù Маргарита и Весито, Сава Савов, Дора Новакова - *donna di tutti donne*, Мария Новакова - шофьор, Новак Киров - барман;

33 - Гинка Османлиева - финансов магистър, Анджелика Османлиева - финансов магистър, Винелин Османлиев - барман, Георги Стефанов - началник в месокомбината;

35 - д-р Мера Бонева - невролог, Бончо Бонев - футболист;

37 - Люба Петрова - разпределител на писмата в бургаската поща, Петър Петров - бай Деб, финансов магистър, шахмайстор и международен съдия по шах;

39 - леля Спасийка, майка на четирима синове: Александър Милтиягов - Лачо, футболист, Велико Александров - Татуна, мореплавател, Стоян Александров - Тяната, Ангел Александров - Чушката, шампион по борба;

41 - Илия Спасов - Кабата - мореплавател, Никола Нейчев - полицай.

„Горещият вятър докрай отваряше прозорците“ на къщите и до всички долиташе гласът на „вечерен тропет“, идващ от къщата на Тончо Русев и брат му Иван Русев - Ряпата на „Александър Велики“. Като студент Васко Лаков често идваше вкъщи с поета Борис Христов и тогава цялата махала - заедно с гърба на Пожарната команда - „тръгваше отново след кръстоносния марш на шурците“.

Професионалният профил на хората от „Сливница“ 21-41 насочва към мъдростта на римския поет Ювенал и неговото пожелание за *mens sana in corpore sano* (здрав дух в здраво тяло).

МОНОЛОГ НА ЕДИН БУРГАЗЛИЯ

*Мамо, как съм тогава
да живея, без да си припомням
винаги за тебе?*

Не, не е възможно - продължава Пабло Неруда в стихотворението си „Мама“. Друг латиноамерикански поет е написал: „Жената на моя баща е влюбена в мен“. И при мен е така, но тогава, в първите дни на ХХ век, бащата

на моята майка Иван Константинов Панучаров (1884–1957) идва от Родопите – от Чепеларе – в Бургас. Оттук нататък той, заедно с брат си Васил, е построил много къщи на града, фабриката на Аврам Чалъовски и през 1920 г. – нашата къща на „Сливница“ 27.

Мъжът на моята майка много ме обичаше – баща ми Нико Стоянов Чалдъков (1908–1976) идва от село Сливово (край Средец) в Бургас – бил е дете, 10–11-годишен когато става чираче по магазини, след това – келнер в известния тогава Граждански клуб на улица „Алеко Бозориди“ 18, където се срещали интелигентни и богати хора на града. Единият етаж бил кафене с място за игра на карти и табла, другият – ресторант. Собственик на Клуба бил евреинът Давид, който през 1938 г. станал кръстник на сватбата на майка ми и баща ми. През 1940–1947 г. баща ми бил собственик на „Семеен аперитив „Нико“, след национализацията – управител на „Сините камъни“, след това наричани „Черно море“, сега на това място е банка, на улица „Александровска“. После около 20 години баща ми беше управител на Морското казино – единственият ресторант в града, който работеше и след полунощ – затваряше в два часа сутринта – любимо място на бургаската бохема. И на Христо Фотев, разбира се – как иначе би видял, че пейзажът на Бургас сияе от „алкохол и блясък“:

*В малко казино край морето –
край морето в малкото казино
идваха моряци отдалеко,
за да пият своята чаша вино.*

За всички клиенти на Казиното баща ми беше добър приятел – чичо Нико или бай Нико, всичко беше с взаимно уважение. Така аз съм повече известен в Бургас като сина на Нико Чалдъков, отколкото като г-р Чалдъков. Сега, като се разхождаме по улиците на Бургас с внука ми, кръстен на баща ми и на сина ми (казва се Нукифор), някои възрастни бургазлии казват: Виж, това е правнукът на Нико Чалдъков.

Послепис

Драга Неда, „чалдък“, от турски, означава „имаш го“, „ще го направя“. Знам го от баща ми: когато нашите деди влизали в кръчмата, се обръщали към оркестъра с „чал бир хава“ („изкарайте една песен“) и оркестрантите отговаряли: „чалдък!“ („имаш я“, „ще я изпеем“).

– Хубава дума е „чалдък“! Звучи ми като сбъднато обещание – отговори ми писателката Неда Андонова.

Баща ми също така ми е казал, че щом нашите деди обичали песните, това означавало, че сме музикален род. Като пораснах, започнах да търся музиканти в рода ни, но освен Белинка – пианистка и съпруга на известния белканто Асен Селимски – друг музикант в рода не открих. Майка ми обаче ми каза, че Белинка е от нейния род – и така го днес сме без музиканти от страна на рода на баща ми. Най-вероятно тази архилюбов към песента е онова дионисиево начало, което тече в кръвта на рода ни – от корените на майка ми (Родопи и Бургас) и баща ми (Странджа и Бургас).

СВЕТИ НИКОЛА

*Изаязва е буен вятър,
Буен вятър в Черно море,
Гитиджийи Бога молят,
Бога молят, мене викат:
Дека да си Свет Никола.
Дека да си тук да дойдеш,
Да устириш буен вятър.*

Народна песен

Николай Мирликуйски (с. 270–6 декември 343 г.) е бил епископът на град Мира в областта Ликия (днешната азиатска част на Турция). Той е най-популярният светец на християнската църква, почитан като Чудотворец – покровител на моряците и рибарите (и банкерите). Поверуето казва, че когато се прави нова лодка, в нея трябва да се вгради икона на свети Никола – да я пази от бурите. От 1992 г. да пази и Бургас: през тази година Община Бургас избра свети Никола Чудотворец за патрон, покровител и защитник на града и неговите жители. Оттогава Никулден е празник на града – спомням си първите фиести на площада пред Общината и вечерта в ресторанта на хотел „България“ – един безкраен коктейл.

МОРЕТО НА БУРГАС

Описано в „Анабазис“ от Ксенофон, десетте хиляди гръцки войници, когато видели бреговете на Черно море, извикали: *Thàlatta! Thàlatta!* (Морето! Морето!).

От хрониките знам, че княз Фердинанд на 18 май 1903 г. в 9 часа с тържествена церемония открива бургаското пристанище. Първите търговски кораби носят царските

имена „Борис“ и „Кирил“, а пътническият крайбрежен параход е „Евдокия“. След тях са гемите на рибарите, от които помня чичо Илия Журнала и чичо Анжел Бахарията, двамата от нашата махала. И Борис Лимонов – най-красивата „лястовица“ край моста под Морското казино; гемията „Марко Поло“ между Бургас и остров Света Анастасия. След години Христо Фотев ще каже: „на Острова ядохме миди и пловехме бисери“. Още един бургаски Марко Поло е г-р Ячо Кабаивански – баща на примата Райна Кабаиванска. През 1943 г. в Бургас е публикувана неговата „Повест из живота на черноморските рибари“ – в началото има благодарности „за финансовата помощ на двамата рибари, които не желаят да им се знаят имената“.

След тях идват големите бургаски капитани: Илия Бахов, Димитър Бахов, Дянко Кънчев, Васил Дачев, Владимир Парунов, Данчо Карагъзов, Стоян Георгиев – Батето, Константин Кюркчиев – Коцето, Петър Кюркчиев – син на Малкия бивол, Иван Вулов. И моряците (някои от тях, „каракапитани“): Стефан Мастиков – Мастиката, Рафаил Йорданов – Топси, Големия Вакьо, Малкия Вакьо, Тогор Ичиренски, Васил Пюзелев, Кирил Янев – Кико Паляка, Николаи Янев – Коки Паляка, Марчо Далака, Петър Йотов, Емил – Золата, Саркис Персиян – Перси, Гочо Байчев Гочев, Атанас Димитров – Джитата, Стефан Кюркчиев – Малкия бивол, Коста Капинков – Коцето, Александър Капинков – Шолатата, Добри Овцата, Никола Фенеров – Фарито, Николаи Гургинов, Христо Николов – Ачо... с „гастроли“ на Петьо Пандира, Христо Фотев и г-р Вълчан Бодуров, въпреки че г-р Любомир Палазов „оспорва“ морския стаж на колегата си.

Рибари в океана: Теодоси Стефанов – Досю, Кирил Шувачев, Тогор Тодоров – бати Тото, Велико Александров – Татуна, Владимир Генчев – Диката, Херувим Козовски – Хери, Динко Николов – Гопито, Йордан Йорданов – Данчо, Атанас Георгиев – Малкия шекер, Илия Спасов – Каба-

та, Георги Кулюмджиев – Дъждовника, Иван Главата.

Корабостроители: Георги Иванов – Щангито, Златко Жеков.

Морски агенти: Димитър Кюркчиев – Бивола, Любомир Братов – Любо Кафето, Пламен Яръмов.

Митничар: Стоян Трошев.

Водолази: Борислав Цветков – бащи Боби, Панайот Каприв.

„Ходещи с вятъра“: Георги Динелов – Моко (при тихо време беше музикант), Стоил Стоилов – Капитан Чили, Григор – бащи Грети, Александър Панзовски – Шуната, Петър Жеков (Мимито) – „Херкулес“ в пристанището на Бургас.

Спасители на плажа: Петко Благоев – Пангура, Стоян Добрев – Бизона.

Сърцата на водната топка: Стоян Добрев – Бизона, Иван Бюлюков, Христофор Ройчев – Форко, Иван Христов – Малчо, Хери Козовски, Димитър Юруков, Христо Каприв, Паскал Каприв – Лакито, Тодор Гърчев.

Мениджъри на рибите: „Добрев и син“ – Димитър Добрев (Митона) и Добри Добрев.

ЧИЧО ИЛИЯ И ДЕЛФИНИТЕ

*Как аетяхме с рибарските флотилии
в най-синьото – арената –
и как танцуваха делфините.*

**Христо Фотев,
„Тържествена литургия за делфините“**

„На хоризонта слънцето тъкмо се възвемаше. Стаго

делфини заскача в самата сърцевина на изгрева, двайсетина едри животни, мъжки и женски, излитаха и толкова свобода имаше в извисяванията, в гмурканията им, в пляскането с опашки, в изящните гъзи на гладките им, бляскави като полирани от мокрото тела. Бяха като деца, вярваха в морето, в сините дълбини, в изгревите, в залезите, във всички човечи на този бряг; мъжът знаеше, че е така и че така трябва да бъде. Влезе още навътре и делфините го приветстваха с хор от делфинско песнопение“ – така е изразила своята и на Матей Делфина любов към делфините Керана Ангелова в първа част на романи си „Вътрешната стая“.

Но историята с чичо Илия беше по-различна. С него и семейството му бяхме съседи – те живееха на „Сливница“ 29, под наем в къщата на Петьо Райков. В две стаи изгледаха и изучиха четирите си деца – Ванчето, Мима, Ася и Петко. Лея Рајка цял ден готвеше, переше и чистеше, чичо Илия беше повече в морето, отколкото в града. Беше капитан на един от корабите, които ловяха делфини. Като се връщаше от морето, ни даваше гилзи от патроните, с които са стреляли по делфините. С Петьо и други връстници от махалата играехме игра, която приличаше на боулинг – нашият двор освен градинка с цветя и четири вишни, имаше и хубава циментова настилка, като писта. В единия ѝ край нареждахме гилзите и от 10-15 метра хвърляхме такава към тях; „така“ наричахме металната „пръчка“, която си правехме, като пълнехме две гилзи и след това ги свързвахме с разтопено олово. Който събаряше повече гилзи, печелеше играта. Тогава, Бог да ни прости, все още няхахме рецептори, с които да усетим, че гилзите „миришеха на престъпление“.

Христо Фотев познаваше всички моряци и капитани

на Бургас. Метафора на неговото участие в „рибарските флотилии“ е „Гържествена литургия за делфините“:

*Ти, Капитане мой,
разстреляваше водача - и последния.*

О, Капитане мой, не трябваше...

Не знаехте ли ний, че стреляхте в приятели?

е обръщение на поета към чичо Илия. Наричаха го Журнала, защото продавал вестници пред пристанището и пишел много интересно корабния дневник. В една от статиите им на „Сливница“ 29 имаше библиотека, където бяха подрегнени учебниците и тетражките на Ванчето, Мима, Ася и Петко. Там бяха и тетражките на чичо Илия - в тях беше описвал рибарските си истории. В една от тях разказваше, че след всеки улов първо влизал в църквата, запалвал десет свещи и молел за прошка всички делфини, убити от неговата флотилия. Често сънувал, че „водачът на делфините - и последният“ идвали на „Сливница“ 29, почуквали на прозореца и го молили да спрат стрелбата. Чичо Илия виждал съзи в очите им, а викът им „защото сме приятели, приятели, приятели...“ преминавал през всички къщи около Пожарната, слизал наголу към „Тройката“, забивал вдясно по „Главната“ (както наричаме „Александровска“), влизал в пристанището и изморен, заспивал на палубата на кораба на чичо Илия.

И уловът на делфини бил забранен. Затова може би са помогнали и „писмата на Матей Делфина до сържавата“. Тогава чичо Илия тръгна с лодката си към южните брегове - разхождаше туристи от Приморско до водните лици в Ропотамо. Петьо Райков и до днес си спомня тези романтични разходки с чаровната Калина, за която по-късно се ожени.

ПАЙДЕЯ: ДИДАКТИКА И МАТЕТИКА

На Мара Семова – нашата учителка от първо до четвърто отделение (клас) в „Петър Берон“, и на Душка Николова, Георги Николов, Шевкенова, Семов, Мария Граматикова, Тодор Нейков, Невена и Милко Ганчеви, Димитър Гурбалов, Стоян Стоянов, Кера Седларска, Сийка Кръстева, Донка Праматарова, Марина Чипурина, Тодор Атанасов, Веселина Балтова, Веселина Драганова, Никола Кожухаров, Янчо Бимбалов... Петър Кузмов, Георги Савов, Георги Георгиев – Бай Геш, Александър Атанасов – Бангито, Ваня Койчева, Лиана Стефанова, Добринка Маринова, Венда Райкова, Антоанета Джубрилова, Васил Мутафчиев, Цеца Тихова, Иван Чапанов, Гочо Жеков, Димитър Павлов, Янко Попов, Здравка Калоянова, Златина Бахова-Чонгърска, Добринка Топалова, Иван Данчев, Светла Генова

*Върви луната по небето,
точкето за ръка повеаа.*

Ф.Г. Лорка, „Романс за луната“

В средата на септември Любознанието пак отвори вратите на училищата и университетите и изпълни класните стаи и аудиториите. В началото на учебната година по традиция се обръщам към учениците и студентите с „На добър път, лебеди мои!“. Пожелавам им да бъдат по-здравци, по-умни, по-добри – искам това да бъде (олимпийския) девиз на нашите училища и университети. Да развиват моралните си рефлексии – взаимно да се уважават и обичат, да не завиждат, да се радват и да се учат от умните и мъдрите хора. И да не злоупотребяват с търпението на своите родители и учители,

познаващи мъдростта на Йордан Радичков: „Един циганин имаше няколко циганчета. Те бяха черни като дявола. Веднаж циганчетата се втурнаха в една локва, почнаха да си играят в нея и станаха по-черни от дявола и по-мръсни от дявола. Излезе старият циганин пред катуна, видя черните и мръсни геца в локвата и възкликна от умиление: „Лебеди мои!“

След това им напомням за *Didactica magna*, написана от един от най-големите европейски учители – чехът Ян Коменски (1592–1670) – основоположник на съвременната дидактика (наука за обучението; гр. *didaskalos* – учител, гаскал) и математика (наука за ученето; гр. *mathēmatikos* – предразположен да учи). Разказвам им и за пайдея (*paideia*) – единичната програма за усъвършенстване чрез образование и морал. За *paidagogos* – „този, който води детето“ (гр. *paidos* – дете, *ago* – вода). В древна Гърция слугата води детето на училище, в Испания – луната води момчето по небето. И в корена на английската дума *education* (образование) има „водачество“ – от латински *educere* – „да изведеш това, което го има“, да разкриеш способностите на ученика, където *ducere* означава „да вода“. Следователно учителите са „слуги“ на учениците и студентите – и водачи на нацията. За разлика от политиките – нито „слуги“ на народа, нито водачи на нацията. Защото никога от тях не спазва *non ducor, duco* (не ме водят, аз вода). Тях ги водят – на гръцки *politagogos* (политагог) означава „този, който води политика“ в парламента, правителството, президентството, бизнеса. Същият този политик, който не е „изпълнил своите палати с книги“ – защото, ако има палати, няма книги; ако има книги, няма палати. Големият пример за политик с палати и с книги е цар Симеон Велики. Той е учил по каноните на пайдея в *magna aula*

(великата зала) – Магнаурската школа на Императорския пандигактерион в Константинопол.

Пренесъл пайдея в България и позлатил културата ѝ.

LA LIBERTA BURGASCA

Лондон, 15 юли 1215. Бароните влизат в града и принуждават крал Джон да подпише *Magna Carta Nostra de Libertatum* (Великата харта на нашата свобода) – първият документ, прокламиращ човешките права и контрола върху кралския двор. „Идеите имат последици“ – след векове Хартата става матрица за свободата, правата и реда в много страни: 1505 г. – законът за *Nihil novi nisi communi consensus* (нищо ново без съгласието на всички) е въведен в Полша, 1776 г. – независимостта на САЩ, 1789 г. – революцията във Франция.

Вашингтон, 4 юли 1776 г. Томас Джеферсън, който през 1801–1809 г. ще бъде президент на САЩ, е главният автор на Декларацията на независимостта, в която е прокламирано *life, liberty and pursuit of happiness*. Осемдесет и седем години след това, на 19 ноември 1863 г., президентът Абрахам Линкълн произнася знаменитата реч, в която казва, че правителството на САЩ е *of the people, by the people, for the people*.

Париж, 14 юли 1789 г. Какво друго освен израз на еуфория от свободата е било онова „Нека да танцуваме!“, изписано по стените на сградите в Париж по време на Великата френска революция. Хората танцували, защото са вярвали, че настъпва *liberte, egalite, fraternite*, заложен в Декларацията за правата на човека и на гражданина.

Бургас, 19 ноември 1989 г., неделя сутрин около 9–10 часа. Пръснати по кафенета, бургазлии пият първите си

кафета – увертюра за обедната ракия и вино. Оживено коментират събитието, станало на 10 ноември в София, но все още не вярват, че комунизмът напуска България.

Повече от 200 бургазлии обаче не мислят така. Най-смелият от тях – Здравко Ангелов – в ранни зори е написал върху плакат-сандвич: „Жишев не направи нищо за нас – отивай си от Бургас!“. Слага плаката и тръгва по бялата осева линия на централния път, свързващ западния край на града с центъра. Граждани милиционери го заснемат с видеокамери, но не пречат на първия демократичен марш в Бургас. Постепенно към Здравко се присъединяват други минавачи и така групата от 20–30 млади хора се представя на клиентите в кафенетата по „Александровска“ (тогава „Първи май“) и „Богориди“ (тогава „Ленин“). Става нещо като улично матине, хепънинг: младите хора спират пред кафене, Здравко рецитира възрожденски стихове и паролата „Жишев не направи нищо за нас – отивай си от Бургас!“ – и от кафенето поне десет човека се присъединяват към трупата на първите бургаски артисти на демокрацията.

Денят продължава да е неделя 19 ноември, наближава обед и броят на протестиращите става около 300. Нагоре към Булеварда (бургазлиите така наричаме Морската градина), на „Републиканска“ вляво е къщата на Недялко Йорданов – някои от младите хора искат да чупят прозорците на къщата му, но по-възрастните ги възпират. Достигат пред блока, където живее секретарят на БКП Николай Жишев – той влиза в разговор с хората, дошли да искат писменото му разрешение за организирането на митинг на 20 ноември – така са били посъветвани от гражданите милиционери и видеооператори. Съгласява се, но казва, че другарите му вече са запланували митинг за същата дата.

Така първият извънстоличен демократичен митинг се проведе на 21 ноември 1989 г. в родния Бургас. Привечер на площад „Св. св. Кирил и Методий“ – изправени между катедралата и училището – повече от 10 000 бургазлии, заредени с надеждата, че комунизмът си отива, пееха и скандираха за свободата. В началото всички присъстващи се обърнаха към храма, коленичиха и така почетоха паметта на жертвите на комунизма. Художникът Георги Баев императивно поиска точка първа да отпадне от Конституцията на България, защото тя узаконява тоталната власт на БКП в страната ни. Всички повтаряха паролата на Здравко Ангелов, някои танцуваха, *La Liberta* на Джорджо Габер огласяше площада, след това се промъкваше по улиците и заедно с хората се прибираше в къщите и душите им.

Бургас, юли 2010 г., пак неделя сутрин около 9-10 часа. Пръснати по кафенета, бургазлии пият първите си кафета – увертюра за обедната рация и вино. Оживено коментират политиката, но не вярват, че комунизмът си е отишъл. Здравко, пароли, рецитали, митинг и *La Liberta* са сантиментални спомени от първите дни на демокрацията в Бургас.

The first cut is the deepest („първата свобода“ остава най-гълбока следа) – пее Род Стюарт.

ПРИЯТЕЛСТВОТО

Този, който иска да е щастлив, трябва да има прекрасни приятели.

Аристомел, „Никомахова етука“

Получих красива коледна картичка от Мексико – на нея професор Марсия Хириарт беше написала: „Нека наши-

те растежни фактори да продължават да подкрепят сътрудничеството между нашите лаборатории“. (Растежните фактори са биомолекули, които поддържат живота на клетките.) С приятели решихме, че това ще бъде Мисъл на 2010 година. Тя е в пълен контраст на *to unfriend* (да се разприятелим) – Дума на 2009 година, избрана от *New Oxford American Dictionary*, отнасяща се за вербалното общество на *Face book*.

Забравям думите „Приятели, няма приятели!“ на древния мъдрец, като и „Врагове, няма врагове!“ на Ницше, и отварям Книга II на „Никомахова етика“ на Аристотел, където той описва приятелството (*philia*) като добродетел, която е особено важна за човека. Да бъдеш добър приятел означава да бъдеш добър човек. Спред Аристотел твоят приятел е „другото аз“ – много по-късно Артур Рембо ще напише писмо на своя учител, където четем: *Je est un autre* (аз е другият).

Приятелството е „воля за обич“, споделяне на добродетели на интелекта (*brain*) и тези на чувствата (*heart*) – това, което на английски нарекохме Brain-and-Heart Friends и вече – като ВНФ – циркулира в университетите и симпозиумите по света. Човек трябва да *отговаря* на сигналите, отправени към него от другите – и да е *отговорен*, да следва своя собствен морален компас. Такава двойна – навън и навътре – насоченост формира *Homo interactomicus* (взаимодействащия човек). Онова, което психолози и антрополози наричат Raising Responsive and Responsible Children (да отгледаш отговарящи и отговорни деца).

Ако обществото е изградено от егоцентрични индивиди, то какво ги поддържа да бъдат заедно? Съгласно теорията на връзките (*network theory*) частieto е съгласувано

явление – когато един човек е щастлив, най-близките му приятели имат 25 процента по-голям шанс и те да бъдат щастливи. Хората, които са в центъра (англ. *hub*) на една социална група, имат по-голям шанс да бъдат щастливи, отколкото онези, които са в периферията на групата, защото, подобно на *hub proteins* (централните протени) в клетъчната биология, могат да взаимодействат едни-с-други. Или както е в разговора между Съзнанието и Молекулата, в който Съзнанието изрича: „Тя е Молекула именно защото взаимодейства с други – иначе тя е нищо сама по себе си“, описано от оксфордския професор по физиология Дейвид Нобъл в *Annals of the New York Academy of Sciences* 2008; 1123: xi-xix.

Ако понякога (или често?) сме разочаровани от човеешката природа, то можем ли да приемем, че сценарият „природата – червени зъби и нокти“⁶⁶ не отразява точно същността на живота. Въпреки че „зъбите и ноктите“, по-късно наречени *survival of the fittest* (оцеляване на най-приспособения), не са изгубили силата си, съвременната еволюционна теория предложи и метафората *survival of the nicest* (оцеляване на най-хубавия) – това означава, че сътрудничеството е естествено, както и конкуренцията, така както алтруизмът е естествен, както и егоизмът. Всеки от нас трябва да намери *la bilancetta* – крехкия баланс** между двете: една история от Λ (*alpha*) до Ω (*omega*), точно онова, което се нарича АГАП Ω (гр. любов) – най-сантименталната история на света.

* *The nature, red in tooth and claw* е стих от *Canto 56* на поемата *In Memoriam A.H.H.* на големия английски поет Алфред Тенисън. „Песента“ е публикувана през 1850 г., което означава, че е преди „Произход на видовете“ на Чарлз Дарвин и „Принципи на биологията“ на Хърбърт Спенсър, които въвежда метафората *survival of the fittest*.

** През 1586 г. 22-годишният Галилео Галилей публикува статия, озаглавена *La Bilancetta* (Малкият баланс). В нея той предлага научно обяснение на прочутия анекдот за „еврика-та“ на Архимед, когато установява, че короната на краля на Сиракуза не е направена от чисто злато, а в нея има примеси от „неблагородни метали“. Принесено към чистота на приятелството, аз превеждам *La Bilancetta* като „крехкият баланс“.

BRAIN-AND-HEART

През 1963 г. професор Мъри Гел-Ман открива най-малките – *strange and charming* – частици на материята. Нарича ги *кварки* от една фраза в „Бгението наг Финеган“ на Джеймс Джойс: „Три *кварка* за мистър Марк“. През 1969 г. кварките донесоха Нобелова награда за физика на Мъри Гел-Ман. Тридесет години по-късно, на симпозиум в Коимбра, Португалия, той изнася лекция, озаглавена „Плектика: наука за простотата и сложността“, а преди това вече е публикувал книгата си „Кваркът и ягуарът. Приключения в простото и в сложното“. Индоевропейската дума *plek*, през гръцката *plektos*, идва в българския, като „сплетен“, „плетка“. Съответно *simplex* означава „единично сплетено“ (просто), *complex* – „взаимно сплетено“ (сложно), *multiplex* – „много сплетено“ (много сложно). И така „плектика“ (*plectics*) е наука за простотата и сложността – основната тема на Института на Гел-Ман в Санта Фе, Калифорния. Когато говори за „уплътняване“ на едно съобщение, той – в „Кваркът и ягуарът“ – споменава и за учителката в начално училище, която гала за домашна работа написване на съчинение от 300 думи. Един ученик, който играл през целия ден, на другата сутрин преди училище написал набързо: „Вчера при съседите стана пожар. Аз се подадох от прозореца и започнах да викам: пожар, пожар, пожар...“. Така съчинението станало точно 300 думи.

Последвам примера на ученика и написвам: „Мозъкът е най-мултиплексната материя на Земята, може би в на-

шата галактика. Мозъкът е локализиран „в главата“ (гр. *encephalon*). И в сърцето, сърцето, сърцето...“.

Когато за първи път видял самолет в небето, Александър Блок възкликнал: „Как може да лети без сърце!“. Аз, откато съм научил максимата на Рене Декарт „Мисля, значи съществувам“ (*cogito ergo sum*), се учудвам: „Как може да се мисли без сърце!“. Как може да си „мислещо нещо“, без да си чувстващо нещо! През август 2010 г. в *Circulation* – американско списание за сърдечностъгдови болести – бе публикувана статия, показваща, че болното сърце води до намаляване на обема на мозъка и съответно – на паметта и други когнитивни функции. Връзката мозък-сърце е двупосочна: „чувстващ мозък“ и „мислещо сърце“ – на тях са посветени книгите на Антонио Дамасио „В търсене на Спиноза: радост, тъга и чувстващият мозък“ и „Грешката на Декарт: емоция, мисъл и човешкият мозък“. Португалецът Антонио Дамасио е професор по невронаука и ръководител на Института по мозък и творчество в Университета на Южна Калифорния в Лос Анджелис. Той прави за невронауката толкова много, колкото сънародникът му Жозе Моуриньо – за футбола. Дамасио замени рационализма на Декарт с емоционалния рационализъм – и така „Мисля, значи съществувам“ се превърна в „Ние не сме мислещи машини, ние сме чувстващи машини, които мислят“. Вероятно така е мислил и Фридрих Ницше, когато е написал: „Има повече мъдрост във вашето тяло, отколкото във вашата най-гълбока философия“ – един от афоризмите му в „Човешко, твърде човешко“ – неговата знаменита „книга за свободните духове“.

БУРГАСКИТЕ ПРИЯТЕЛИ

Sine amicitia vita nulla est (Без приятелство животът е нищо).

Цицерон

При „Фонтанът на младостта“ – има такава есе в „Човекът“ – д-р Пол Трейхърн ме запозна с ливърпулския професор Робин Дънбар. Тогава Пол ми каза, че той вече се е преместил в Оксфорд, но „числото на Дънбар“ – един човек може да се разбира добре със 150 човека – продължава да вънхува еволюционните психолози и антрополози. В книгата си „Произход на добродетелите“, като се базира на генетиката и меметиката на алтруизма, Мат Рудли също предполага, че група от 150 човека може най-ефективно да си сътрудничи, да изгради пространство на разбирателство и хармония.

Роген пог астрала на рибите, аз си спомних библейските гуми на Йоан (21: 10, 11): „Иисус им каза: гонесете от рибата, що сега уловихте. Симон Петър отиде, та извлече на земята мрежата, пълна с едри риби, на брой *сто петдесет и три*; и макар да бяха толкова, мрежата се не съдра“.

Една древна мъдрост казва, че „Добрият приятел е най-голямото богатство“. Следователно аз съм един от най-богатите хора на света. Щом приятелите са бургазлици, богатството ми се увеличава многократно. Моите *сто петдесет и три* и *сто петдесет и три* бургаски приятели са:

Поети, писатели, журналисти: Христо Фотев, Янаки Петров, Иван Апостолов, Васил Василев – Гаучо, Николай Цонков (Лайков), Николай Искърров, Александър Петров – Сашо Брадата, Георги Райков, Венда Райкова,

Керана Ангелова, Христо Боранов, Кольо Колев, Кузман Кръстев, Иван Бубалов, Любен Петков, Стойчо Гоцев, Янчо Костадинов, Стефан Вълчев – Течето, Васил Лаков, Сава Масларов, Пеньо Костадинов, Тодор Ставрев, Иван Ванков. Емигранти в София: Димитър Йотов, Тома Бинчев, Слави Иванов, Йордан Иванчев; във Франция: Тончо Карабулков; във Виена: Сашка Журкова; във Варна: капутан Васил Дачев, доцент Георги Калагларски.

Родът на Христо Фотев: Руска Фотева, Фоти Константинов, Георги Фотев, Дора Фотева, Пламен Фотев, Уляна Фотева, Христо Фотев-младши, Мария Фотева.

Печатари: Димитър Георгиев – Лусика, Стоян Георгиев – Малкия лусик.

Майстори на пишещите машини: Емануил Щерев – Дафнето, Никола Костов – Чатрака, Ицо Червеня.

Библиотечно дело: Мария Бенчева, Наталия Коцева... Господин Даскалов – Гопито.

Артисти: Апостол Карамитев, Стефан Чолаков, Никола Дачев, Тодор Тодоров – Тъшо, Полина Доростолска, Николай Кандов, Любомир Добрев. Емигранти в Бургас: Светослав Иванов, Досю Досев, Александър Притуп – Шурата, Кирил Господинов, Димитър Еленов, Иван Петров, Стоян Памуков.

Помощници на артистите: Станчо Димов – Чарли, Златка Димова, Недялко Бойчев – Декото, Лачо Ташев, Ханзи Енгибаров, Стефка Атанасова – Фанчето, Александър Атанасов – Сашо, Иван Георгиев – Големия шекер (в театър „Българска армия“ в София).

Режисьори: професор Анастас Михайлов, професор Желчо Мандаджиев.

Художници: Генко Генков, Георги Баев, Иван Кожухаров, Кирил Симеонов, Генчо Павлов, Живко Иванов,

Стоян Забунов, Кольо Кехайов, Иван Стратиев, Павлин Стратиев, Йордан Петров, Райна Сидерова... Елена Боева, Аделина Божанова, Сава Попов.

„По-добре добър бояджия, отколкото лош художник“: Георги Янев (Паляка) и Стефан Димов (Кефа) боядисваха къщите на Бургас, след това Кефа отиде да боядисва в Москва; Христо Захариев (Ичо Петлярката), Кирил Янев (Кико Паляка) и Николай Янев (Коки Паляка) - Черно море е боядисано от тях.

Фотографи: Димитър Стефанов - Мимито, Таньо Павлов, Николай Ташев - Лачо (собственик на първия демократичен бутук в Бургас), Йордан Карабаджакоев, Димитър Димитров - Митончо.

Професор по калиграфия: Димитър Тренгафилов.

Музиканти: Павел Костов - Дядото, професор Стефан Чанкънов, Христо Гавраилов - Хедито, Драго Николов, Иван Русев - Ряпата, Коста Прошков, Нели Павлова; Борис Николов - Боката, Никола Солаков, Аркади Кондов и Стефан Димов - Кефа, правиха по-романтични вечерите в Морското казино; Савко Анестиев - Савкито, Кирил Дончев - Турука, и Дикран - Ганеца, правеха същото в ресторант „Огеса“; Георги Атанасов беше първи тромпет на военната музика в София; Левон Манукян - бургаският Моцарт и Караян, „Левон“, прочетено в обратен ред, става „новел“ - при Маестро Манукян означава „нова“ вълна в диригентството и музиката.

Prima ballerina: Дора Вариева.

Юристи: Христо Карабурналиев, Вяра Димитрова, Дочка Стефанова, Атанас Чорбаджиев, Мелкон Мелконян, Петър Даракчиев, Иво Баев, Павел Паскалев, Стоян Проданов, Таньо Атанасов, Георги Раев. Емигранти в София: Атанас Гинев, Петър Райков, Живко Магжаров,

емигрант във Варна: Николай Камбуров, емигрант в Айтос: Илия Маличев.

Учени: Добри Димитров, Евгени Головински, Данаил Бончев, Димитър Минков, Иван Карайотов, Иван Тагазов, Георги Сяров, Маргарита Терзиева, Радостина Шивачева, Стойчо Кьосев.

Първи технократи, промоинженери на Бургас: Марчо Марчев – чичо Марчо, и брат му Никола Марчев, Фоти Константинов, Вичо Ставрев Стоев, Янко Янев.

Инженери: Атанас Филипov – Наско себелия, Илчо Илчев, Сава Желев, Александър Карагъзов, Веселин Василев, Стамат Василев, Стефан Николов, Желязко Пишманов, Гради Градев, Константин Възелов, Иван Берберов, Донка Шивачева, Александър Гюров, Михаил Михайлов – брат на нашия съученик Георги (Джонинката), Невена Ламбрева, Любомир Ламбрев, Андон Филев, Антон Лисуцов, Тодор Вачев, Райчо Карагозов – Боба. Емигранти в София: Херувим Стоев, Ирина Тодорова, Мирка Събева, Георги Силенов, Георги Казаков, Христо Белев – Хугака, Марин Антонов, Атанас Проданов – Големия Бебек.

Архитекти: Неделчо Карабелов, професор Тодор Кръстев.

Строителни техници: Никола Попов – Памида, Любомир Попов, Нели Карабелова, Димо Рафаилов – Баджо, Режина Янкулова, Апостол Петров – Тольо, Евдокия Николаева-Шивачева, Ванко Шивачев, Георги Георгиев, Рајко – Малкия турук.

Лекари: Мара Станкова, Анна Петрова-Бахова, Кети Неделчева, Христо Вълчев, Евелина Табакова, Тодор Табаков, Веско Джендов, Лорис Мануелян, Иван Казмин, Любомир Стоичков, Коста Домосчиев, Станислав Петранов, Георги Паздеров, Георги Налбантов, Здравко Карагъзов,

Димитър Есенов, Георги Мизаров, Веселин Шук, Деян Стоянов, Димитрина Рашева, Андрей Стоянов, Десислав Стоянов, Бойка Маренова, Станко Данганов, Дияна Георгиева, Росица Панекова, Кирил Симеонов-младши, Николай Главашки, Иво Парунов.

Медицински сестри: Дора Саракинова, Бонка Минчева, Славейка Пантелеева, Елка Попова-Пулева, Цвета Ставрева, Гунка Добрева, София Парунова, Анета Георгиева (в Англия), Олга Желева (лаборантка).

Рехабилитатор: Христо Алексиев – Пацика (така го наричаше баба му, след това и ние, приятелите му – от гръцки, „момче с шръкнала коса“).

Фармацевти: Вера Михайлова, Мария Пачеджиева, Александър Райчев, Васко Пантелеев (също така музикант, наричаха го Пантелейката), Яна Чолакова – съпруга на артиста Стефан Чолаков; един анекдот разказва, че когато гъщеря им, като дете, посочила емблемата на фармацията, поставен пред аптеката, и запитала: „Татко, какво е това?“, Чолака отговорил: „Майка ти, като яде сладолед“.

Пилоти: Георги Станчев – Чайката, Никола Марчев-младши (той ремонтирало самолети).

Donne di tutti donne: Дора Новакова, Ефет Камберова.

Freelancers (свободни професии): Благой Тодоров – Били, Величко – Турука, Благой Журков (повече от 20 години във Виена).

Шампиони по гимнастика: Васил Константинов – Пърлето, Златка Аврамова, Тодор Тодоров – бами Томо, Стоян Трошев, Чернай Димов, Александър Атанасов – Сашо Бандито, Стефан Василев – Кърпето, Калчо Нанев, Янчо Костадинов – Яника, Никола Проданов – Бебе-

ка за бургазлии, в София стана Майката, Нела Христова, Цвета Бюлюкова, Донка Симеонова, Йорданка Петрова – Дана, Рагка Станчева, Никола Кожухаров (треньор), Владимир Генчев – Диката, Иван Чапанов, Марин Антонов, Гочо Жеков, Кирил Шивачев, Димитър Йотов, Нанко Нанев, Георги Казаков, Иван Кибритев, Никола Банев.

Шампиони по баскетбол: Динко Хаджигинев, София Анестиева.

Шампиони по волейбол: Иван Стефанов – Мечето, Енчо Александров, Георги Делчев.

Шампиони по бокс: Никола Нейков, Иван Бюлюков, Алекси Стефанов.

Шампиони по борба: Продан Гарджев, Крали Бимбалов, Васил Маринкин.

Шампиони по футбол: Никола Димитров – Майстора, Александър Милтиягов, Яни Янев – Паляка, Бончо Бонев, Дечо Цепилина, Васил Иванов – Васко Фустата (след футбола се специализира в мениджър на ресторанти).

Шампион по колоездене: Стефан Нейчев – Червения.

Шампион по волейбол и хандбал: Пенка Славчева-Боранова.

Най-бързите бургазлийки: Рагка Атанасова, Антоанета Джубрилова (лека атлетика).

Най-бързите бургазлии: Христо Иванов – Карнобата, Георги Кунев – Яето (лека атлетика).

Българска Формула 1: Стоян Апостолов.

Шампион по фехтовка: Степан Вартекес Хъбян – Стенито.

Спортен мениджър: Георги Градев.

Финансови магистри: Петър Петров – Бай Деб, Люба Марчева, Николай Чакъров.

Икономист: Пенка Филева.

Строителен мениджър: Наско Боянов.
Банков чиновник и учител по английски: Михайл Михайлов.

Каменогелец: Михаил Лямчев – Милчо.

Психолог: Кристиел Янева.

Метеоролог на летището: Петър Тонев.

Фризьор: Асен Карамитев.

Международен туризъм: Христина Великова-Екзархова.

Миньор: Атанас Тодоров.

Агроном: Иван Николов – Мокрия.

Полицаи: Чаньо Бенчев, Страту Георгиев, Никола Нейчев.

Мениджъри на търговия: Атанас Георгиев – Наско, Георги Атанасов.

Мениджъри на ресторанти: Никола Пашов – Пашама, Атанас Михайлов – Ташо, Иван Кибритев – Кибрита, Петър Атанасов – Пешо, Цена Янева, Росица Димитрова-Цървулкова, Поньо Проиков, Слави Жеков – Германеца, Иван Анестиев – Венгито.

И на всички *сто петдесет и трима* и *сто петдесет и трима* приятели „Исус им каза: гойдете, обядвайте“ (Иоан 21: 12). А римляните бяха по-точни: *Nunc est bibendum* (сега е време да пием).

Чуваме ги и така правим от 1958 г. в Бургас и Варна, където и да сме по света. От 20 години във Варна – всяка втора и четвърта събота на месеца, наричаме ги „съботни обеда“. Някои от *сто петдесет и тримата* вече не могат да идват, други идват по-рядко или по-често, но винаги има едно течно ядро от 10-15 приятели край масата; започваме от 13:30 часа до когато-ни-се-пие-и-говори.

В Бургас сядаме в Арменския клуб – през топлите ме-

сеци откън в „градината“, през есента и зимата – на втория етаж, „При Лисика“, Барчето на театъра, „Приятели“; преди – в импровизираната кръчма на приземния етаж на строящата се тогава къща на кмета Проданов на „Шейново“, отсреща в „Арго“ на Динко Хаджигинев, „При Велико“ на „Сливница“ 39, Клуба на журналистите (при Стоян, до Пожарната команда), кафе „Трафалгар“ (при Руско); отдавна – в Морското казино (при баща ми и първокласните келнери Жечо, Ставри, Ташо, Кузито и Боби), „Златна котва“, „Одеса“, „Приморец“, „Малкия балкан“ („Балканчето“), „Интера“, „Морски вълни“, „Черно море“ (бившите „Сини камъни“), „Варшава“, „Бриз“, „Старият елен“ (с вкусната кухня на Ваня Димитрова), „Чайка“ (старата „Тишина“ – при бати Пени), „Космос“ (при пилотите и стюардесите на Петър Атанасов), при Чочо в бара на „Свобода“, при Вензито в „Беръозка“, при Пашата в „Бюфета“ на гарата, в „Лозата“, Клуба на културните дейци и в кафенетата „Малина“, „Куба“, „Пиринчето“, „Космос“.

Вярваме, че Масата е *conditio sine qua non*, но не е най-важното за Приятелството.

Посленус

С „приятелите“ Васил Лаков, Пенка Филева, Невена Ламбрева и Стоян Чалдъков сме първи братовчеди; с бати Петьо – Петър Петров (Бай Деб), Стефка Атанасова – Фанчето, Георги Сяров, Георги Атанасов, Александър Атанасов, Кольо, Дора и Люба Марчеви сме втори братовчеди, с Красимир Кунделов, Живко Магжаров, Белина Селимска, Радка Атанасова, „тромпета“ Георги Атанасов, поета Иван Апостолов и „булита“ Стоян Апостолов – трети братовчеди.

ЛЕКАРИТЕ НА БУРГАС

Когато Иван Чилингиров, Богдан Христов, Георги Стаматов, Богомил Панайотов, Христо Марков, Иван Стоичков и Бойко Баръмов влизаха в болницата, високото кръвно налягане на бургазливите спаднаше, аритмията изчезваше, сърцата им се усмихваха. Сега Димитър Антонов, Иван Казмин, Любомир Стоичков, Станислав Петранов, Коста Домосчиев и Стоян Ралев вървят по пътя на бургаската (ревмо)кардиологична школа. Когато пациентите срещаха доцент Константин Кънчев и Здравко Андронов, болките в корема, дори жълтеницата им, изчезваха.

Много преди колегите им от Университета в щата Минесота да публикуват – през 2010 г. – резултатите си в *Journal of Consumer Research*, Георги Коларов, Димо Димов, Злати Диков, Вълко Константинов, Златин Трпечов, доцент Михаил Михайлов, Веселин Шук и Антонио Душенев бяха открили, че жените в овулацията пазаруват повече секси дрехи, обувки и козметика, отколкото през другите дни на естрогенната им физиология. Сега търговците могат да инвестират пари в научни проекти за овулационен профил, в САЩ го наричат „овулационен пин-ког“, на своите клиентки. Така пикът на овулацията може да се превърне в пик на търговска печалба.

За децата се грижеха Антон Антонов, Петко Костов, Димитър Китинов, Лидия Палазова, Лили Тудинова, Зорка Чавдарова, Бялка Проданова, Леон Асса, Рагка Георгиева, Мария Георгиева, Таня Деянова-Панайотова. И акушерката Димова, разбира се! Д-р Кузмаев – белогвареец, живееше на „Богориги“ до Гражданския клуб; като дете, когато настинех, баща ми угваше с него вкъщи.

Други елитни бургаски лекари: Жеко Грозев, Евтим Кобарелов, Вьло Маличев, Стефан Стоянов, Стефан Вьзелов, Радостина Райнова, Емилия Гурбалова, Жеко Сяколов, Николай Халтъков, Димитър Баталов, Есен Илиев, Таня Маркова, Петър Константинов, Мария Чолева-Коларова, Атанас Сигеров, Любомир Палазов, Вьлчан Богуров, Христо Душенеев, Савко Паскалев, Анжел Главашки, Йордан Данчев, Жозеф Асса, Емил Соколов, Пею Ялъмов, Венелин Апостолов, Динчо Палазов, Лорис Сайян, Мера Бонева, Димитър Пашов...

„ФЕРДИНАНДОВА“

и около нея са най-лекарските улици на Бургас, там са къщите на: Васил Палазов, Любомир Палазов, Динчо Палазов, Лидия Палазова, Веселин Палазов, Димитър Панаойтов, Богомил Панаойтов, Сабето Асса, Костадин Сърбянов, Анна Сърбянов, Георгиев, Иван Сърбянов, Вьло Маличев, Калина Маличева, Жеко Грозев, Пенчо Грозев, Тодор Грозев, професор Асен Проданов, доцент Андрей Проданов, Богдан Брайков, Снежана Брайкова, професор Николай Брайков, Атанас Сигеров, Лиляна Михайлова, Христо Марков, Михаил Гейман, Алексей Гейман, Иван Стоичков, Любомир Стоичков, Георги Стаматов, Маргарита Масларова, Панайот Масларов.

На ъгъла на „Фердинандова“ и „Гладстон“ беше аптеката на Еленко Савов. Синът му Боби Савов беше известен фармацевт и бохем. Понякога от съседната маса в бара на „Приморец“ чувахме неговия рецитал: „Нощ, улица, фенер, аптека...“ на Александър Блок.

В ПАСПОРТА НА ДУШАТА БУРГАЗЛИИ

Лекари, които емигрираха в София: академик Илия Томов, професор Русчо Иконописов, професор Христо Млъчков, Снежана Брайкова, професор Николай Брайков, професор Православа Гузучкова, доцент Андрей Проданов, професор Димитър Лазаров, Белобрадов, Пенчо Съндев, Стефан Трепечов, Константин Тодоров – Динко, доцент Костагин Полонов, Емил Лозев, доцент Коста Костов, професор Тихомир Даскалов, Михаил Христов, доцент Евгений Възелов, доцент Кирил Праматаров, Парунка Гинева, Зоя Тамахярова. Емигранти в Пловдив: професор Асен Проданов, доцент Страсимир Иванов. Във Варна: доцент Данаил Костов, Таня Аврамова, доцент Владимир Кадинов, Иван Танев, доцент Йото Йотов. В САЩ: Тодор Грозев, Илиян Иванов, Златин Иванов, Денис Камберов, Евгений Дончев. В Германия: Вибиана Праматарова, Йордан Стайков. В Южна Африка: Владимир Мутабчиев. В Англия: Росица Панайотова, Надя Габровска, Иван Габровски. В Дания: Корнелия Минкова. В Норвегия: Християн Костов.

Емигранти в Бургас: Бойко Баръмов, Иван Стоичков, Иван Ташев, Христо Боранов, Ваня Жекова, Стоян Ходулов, Виолета Атанасова, Иван Хърков, Марко Габазов, Жени Стоичкова, Малина Ялъмова, Стоян Ралев, Галя Милева, Ралица Чавдарова, Галин Белев, Борислав Денчев, Красимира Каракашева, Диан Колев.

ВЕТЕРИНАРНИТЕ ЛЕКАРИ

В кръщелното му бил записан Яким Иванов, но за един лекар, писател и бохем тези имена са много прозаични.

Той ги променя и става Ячо Кабаивански – с тази фамилия сега светът познава гъщеря му Райна. А него като Марко Поло – писателският му псевдоним.

Друг ветеринарен лекар и голям писател, работил в Бургас, е Димитър Димов. През 1938 и 1939 г. той е микробиолог във Ветеринарно-бактериологична станция на Областната ветеринарна служба, разположена на „Хан Аспарух“ 36. В квартирата си на „Кирил и Методий“ 18 Димитър Димов е завършил първия си роман – „Поручик Бени“. Това са ми разказвали бащи Петьо (Петър Петров) и г-р Иван Попов – те работиха в същата Ветеринарна служба през 70-те години на миналия век. Преди това, като студенти в София, бургазлиите Красимир Кунделов, Борис Янакиев – Дебелия и Пенка Антонова ни водеха на лекциите на професор Димов по анатомия и хистология.

БУРГАС 1934: ТАЛАНТЛИВАТА РЕКОЛТА

Звезди, луна, комети, гени, меме – на каквото и да се гължи, виното, направено от грозде, събрано през една определена година от един определен район, е най-приятно за пиене. Във виникултурата и енологията тези вина се наричат *vintage wines*. През годините 1811, 1826, 1839, 1845, 1852, 1858, 1861, 1985 и 1989 блясъците на летящи комети са предвестници на много добра реколта – и много добро вино.

Същото се отнася и за много добрите поети, артисти, художници, учени. От съчетаването на Хронос и Гея се раждат големи таланти. Така е през 1934 година в Бургас: Райна Кабаиванска, Олга Шевкенова, Елисавета Иконопцова, Димитрина Пюрова-Савова, Антаоанета Войникова, Христо Фотев, Иван Кожухаров, Драго Николов, Любом-

ир Йорданов, Тодор Евгениев, Васил Вълев, Хиндо Касимов, Иван Арабов, Херувим Стоев, Евгени Головински.

Около бургаската реколта 1934 са: Никола Дачев, Кръстьо Станишев, Стоян Попов, професор Георги Иванов и Продан Проданов (1933), Белина Селимска, Иванка Узунова, Павел Костов – Дядото и Никола Инджов (1935).

В СЪРЦЕТО НА МЕТАФОРИТЕ: ЛОРКА И ФОТЕВ

*... два милиона петаи
на късове чупят небето.
И рибите живееха...*

Лорка–Фотев

Безспорно (поне за мен) е, че в поетичните гени на Федерико Гарсия Лорка и Христо Фотев Константинов са кодирани сходни, ако не същи, емоционални молекули – метафорини.

Гранада, Андалусия, Испания

1936 г. – гражданската война в Испания, известна и с мотото „Смърт на интелигенцията“. В Гранада са убити повече от 6 000 интелектуалци, един от тях е Лорка (1898–1936). Живял само 38 години, той е написал десетки стихове, романи и пиеси – „Аз я отведох на реката“, „Аделина се разхожда“, „Сомнамбулен романс“, *La casa de Bernarda Alba*. След като помилването от генерала закъснява, а от щаба му вече са казали „Дайте му кафе!“ – паролата за смърт, на 19 август 1936 г. фалангистки полицаи разстрелва Лорка – един от най-големите поети на све-

та. Така той умира за родната си Испания.

Но в голямата поезия винаги остават поне двама дежурни поети: в Испания – Антонио Мачаго (1875–1939) и Висенте Алейхандре (1898–1984), в България – Христо Фотев (1934–2002) и Константин Павлов (1933–2008).

Бургас, България

„Христо Фотев е написал първото си стихотворение в утробата на майка си“ – казваше Димитър Йотов. След това идват „Баладично пътуване“, „Лирика“, „Сантиментални посвещения“, „Пристанище“, „Обещание за поезия“, „Литургия за делфините“, „Венецианска нощ“, „Книга за свободата“, „Пейзаж от думи“. Въпреки че президентите Петър Стоянов и Георги Първанов бяха предизвестени за спешната необходимост от болнично лечение, на 27 юли 2002 г., в дома му в София, инсулт или инфаркт застрелва Фотев – един от най-големите поети на света. Така той преждевременно умря от липсата на лечение и съпричастност на приятели и политици в родната България.

В сърцето на метафорите

И когато се различават, Лорка и Фотев споделят обща романтика.

Лорка няма пристанища, делфини и гларуси, Фотев няма маслини, петли и коне – и само веднъж „цигани“ – „щастливи цигани говореха с конете си“, и два пъти „китарари“ – „китарите неистово ликуваха“ и „вървяхме ний по тротоара/ като по струни на китарата“.

Лорка е поне с един цвят по-колоритен – дори любовта му е оранжева и зелена. Фотев е поне с една дума по-смислен – делфините му не знаят „колко е мъчително да се получи огън от гърветата,/ да се замести силата на перките/ с фантазия и непрестанно мислене“, – докато

Лорка само веднъж споменава за „далекогледите на знанието“ (в „Ню Йорк: кантора и обвинение“).

В сърцето на метафорите Лорка и Фотев обаче споделят сантиментални цветове, образи и мелодии. И у двамата има високи дози от душата, наречена *duende*: дълбочината на онова, което се чувства и не може да се обяснява, Лорка – в Андалусия, Фотев – в Бургас.

ЛОРКА

Балада за морската вода

Далеч

устихва се морето.

Зъби от пана,

устни от небе.

ФОТЕВ

Море – и най-интимното движение

(с което се събляче пред очите ти

и се венча със въздуха...)

ЛОРКА

Истина

Ах, колко мъка, колко труд ти струва

да те обичат, както те обичам!

ФОТЕВ

Морето

И колко ни е трудно да обичаме,

не знаете вий...

Ще ви разкажа...

за нашето усилие до края да обичаме...

ЛОРКА

Прелюдия

*Върху зеленото небе
една звезда зелена.
Какво да стори тя, любов,
освен да се изгуби.*

Романс за луната

*Дойде в ковачницата черна
луната със воали бели.*

ФОТЕВ

Луната

*Въглища във планината
между Сливен
и Елена.
И е черна планината,
а луната е зелена.*

ЛОРКА

Сомнамбулен романс

*...до перилата на луната,
отдето ротоли водата.*

ФОТЕВ

Луната

*Ще утра над рамената
и бедрата на луната.*

ЛОРКА

Романс за испанската жангармерия

*...нощ, нощуваща в нощта.
(посбе, дие посбе посбета)*

ФОТЕВ

Луната

*...че луната ме излъга...
че не е луна луната.*

ЛОРКА

De profundis

*Стоте луди-маади
навекѝ заспаха
под сухата черна трева.
Андалузия има
червени и дъаги шосета.
Кордова - маслини зелени,
където ще саожат сто кръста
за тях да напомнят.
Стоте луди-маади
навекѝ заспаха.*

ФОТЕВ

Бюстове

*Бюстове стари.
Бюстове строги.
Били байрактари.
Били воеводи.*

*Винаги на стреме,
винаги с паласки,
нямали са време
за жени и ласки.*

*А смъртта е била,
а смъртта е бяла,
годеница тила,
годеница бяла.*

Но по-добре да приключи с още една симбиоза на Лорка-Фотев.

Зелена, любя те зелена.

И се учудвал, че останах жив.

КАФЕ „БУРГАС“ В ЦЕНТЪРА НА РАЯ Христо Фотев (1934–2002–2011)

„Българин и жител на Бургас“, Христо Фотев е роден на 25 март – Благовещение – през 1934 г. в Истанбул. През 1940 г. стъпва на бургаска земя и „морето се изправя пред очите му“. След това – жените и жените.

Според едно предание, когато разбрали за смъртта на Христо Фотев – 27 юли 2002 г., – бургазлиите извикали: „Фотев е мъртъв. Няма море, няма жени“.

Ако беше жив, а можеше да бъде жив:

Но аз съм жив – на гарата съм в девет.

...Приетам възхитителния риск

да бъда жив, не някакъв излишен

и мъртъв Христо Фотев да съм аз...

Тогава само „тридесетгодишен“, по-късно той написа:
Най-страшното

*не е смъртта ни, може би ужасното
е, че сме приживе във тъмната ѝ пастика!*

Това ми напомня древнокитайското учение *Yin-Yang* – всяко явление съдържа в себе си и противоположното на него – нощ (Ин) и ден (Ян), тъмно и светло, жена и мъж, луна и слънце, болест и здраве, смърт и раждане. Китайците са вярвали, че представени така, явленията и промените (*changes*) могат лесно (*easy*) да се възприемат и обясняват. Както и „присъствие в отсъствието“, описано в *The Book of Ease*, наричана още *The book of Changes*. „Да ме няма и ме има...“ – написано в част X на „Книга за свободата“ на Христо Фотев.

Така 77 години със или 9 години без Христо Фотев (1934–2002–2011) са цикли на явлението Фотев. Някой може да запита защо търся мъртвите сред живите – обратно на „Защо търсите живия сред мъртвите“ (Лука 25:5), изречено от ангелите пред гроба на Иисус Христос. Няма доказателство? – „отсъствието на доказателство не е доказателство за отсъствие“.

*Вие казвате: в земята той не тисаи.
Нима като не тисаи – не живее?
Ний просто не разбираме езика
на хората, които са в земята...
(И той престава да разбира нашия.)*

Христо Фотев вече разговаря с Иван Пейчев, Константин Павлов, Генко Генков, Георги Баев, Стоян Добрев, Петьо Пандира, Иван Кожухаров, Петър Петров, Димитър Йотов, Благой Тодоров... – в кафе „Бургас“ в центъра на Рая.

HRISTO PHOTEV

Lumen mundi – „Вие сте светлината на света“ (Матей 5: 14).

Син на Фоти Константинов и Руска Фотева, изписано с латински букви, името на Фотев е по-метафорично като Photev, не – Fotev, защото от гръцки *photos* означава „светлина“, *photon* – тялото на вълните на светлината, открито от Айнщайн. И фосфорът в морските вълни, открит от Photev:

*... внезапно разрушавана се вдига тя, строи
тя свойте тускули и в костите ѝ се надига
фосфора на най-дълбоката вълна.*

Фотоните са безтегловни при покой, нещо като *спра*
ли – ще се вкаменя. Ще се превърне
в статуя деня.

КЪДЕ Е ФОТЕВ ОТ БУРГАС!

От въпроса на гревните римляни: *Ubi sunt qui ante nos fuerunt?* (Къде са тези, които живяха преди нас?) в една от „Баладите“ си Франсоа Вийон възкликва: *Mais où sont les neiges d'antan!* (Къде са снеговете на отминалата година!).

От лятото на 1995 г. Поетът, който написа *единствено в бургаското пристанище животът те изпъва с възхищение*, изживя – по-точно изболедува – последните си седем години в София, каква печална ирония – в партерен апартамент край един мръсен канал на булевард „Евлоги Георгиев“ – вместо да бъде лекуван в болница! Там болестта все повече крадеше от гумите, мислите и метафо-

рите на Поета, предизвикваше мъчително дълги паузи, наричани „творчески“ от бездушниците. А гушата му с „отломъци от жестове“ формираше все по-кратки отговори - парчета от трогателни метафори, до последната в последната събота на юли 2002 година:

Не ме търсете в паркинга на рая!

ДОРА ВАРИЕВА:

PRIMA BALLERINA НА БУРГАС

Когато кръстили балетната зала в Бургаската опера на нейното име и сложили там фотографията ѝ, Петя Иванова - студентка, специалност „Балетна педагогика“ в Академията за музикално, танцово и изобразително изкуство в Пловдив - възкликнала: „Господи, колко е красива! Значи тя е тази, която за пръв път е затанцувала класически балет в Бургас! Значи благодарение на нея и аз сега танцувам?“

През 2008 г. Петя пише реферата си „История и хронология на бургаския балет“, в който главната героиня е Дора Вариева - съученичка и приятелка на леля ми Станка Лакова, съпруга на нашия учител по физкултура Стоян Стоянов, изучил се в Италия, и майка на моя студент, сега лекар в Германия.

В реферата си Петя Иванова е написала: „Дора Вариева е записана в местното гружество за спорт и физическа култура „Юнак“. Всяко лято децата се събират в градската градина и учителите им поставят различни концертни номера. Накрая се сглобява програмата - учениците от всички училища са на големия площад, свири

военна музика, децата играят, а майките им се радват, насядали на пейките около тях. Дора все по-често пуска грамофона и импровизира...“

От латински *ballare* означава „да танцувам“ – когато една жена танцува най-добре, тя става *prima ballerina assoluta!* Ако това се случи в Бургас, се нарича Дора Вариева!

EVVIVA РАЙНА КАБАИВАНСКА!

Un tributo per Raina

„Днес видях Д.Г.“ – написал в дневника си Иван Вазов. Когато през 1998 г. за първи път отидох да работя в Института по невробиология в Рим, написах в електронно писмо до мои приятели: „Днес се срещнах с Р.А.М.“

През 2002 г. в Модена, Италия, се проведе международен симпозиум, посветен на Рита Леви-Монталчини – Нобелов лауреат за медицина. Знаех, че в този град живее Райна Кабаиванска – *prima donna assoluta* на съвременната опера. Знаех, че е родена на 15 декември в Бургас, в центъра на града, на улица „Богориди“ 4 – дете на гимназиална учителка и известен ветеринарен лекар, писател и бохем, често посещавал Гражданския клуб на „Богориди“ 18. Знаех, че след това са живели до храма „Свети свети Кирил и Методий“. И спомените ѝ за Бургас: „Бургаският плаж е най-силният ми спомен от детството“ – след години си спомня Райна Кабаиванска. И продължава: „Спомням си мъчителните и прелестни часове, когато чаках майка ми да се върне от училището. На площада полека се утаяваше вечерта... Отдалеч разпознавах мотоциклета на баща си, купил го беше на старо и имаше необикновен

гръмовит характерен глас в общо взето тихия град. Срещу нас беше къщата на Любомир Бодуров, който тогава още не беше певец. Спомням си и вечерите на плажа. Те бяха светли и спокойни вечери от края на лятото. Баща ми имаше много приятели тук... В такава вечер те печача прясно уловената риба. А в морето съвсем близо се люлееха гини – така ги изстудяваха“.

Завършва оперно пеене и пиано в Консерваторията в София. Печели стипендия, заминава за Италия и става най-виртуозното *belcanto* на света – триумфира в нюйоркската опера „Метрополитън“, миланската „Ла Скала“, Виенската опера, Арена ди Верона, Большой театър, Ковънт Гардън, Карнеги хол, Националната опера в София.... Пет пъти е обявявана за най-популярна личност и два пъти за музикант на годината в Италия. И разбира се – почетен гражданин на Бургас. През 2000 г. Венеция я дарява с Голямата награда „Един живот, посветен на музиката“. Президентът на Италия я прави Кавалер на ордена на Италианската република за гражданска доблест и за изключителен принос в изкуството.

Знаех и за основания от нея през 2001 г. майсторски клас в Нов български университет в София, за българо-италианския ѝ проект „Райна Кабаиванска представя свои студенти на международна сцена“. И за Фонда „Райна Кабаиванска“, който дава стипендии на надарени певци в България и чужбина.

Така, през 2002 г. в Модена, като бургазлия имах всичките основания да се опитам да се срещна с Райна Кабаиванска. Но куражът не ми стигна, остана за груг път да напиша „Днес се срещнах с Р.К.“. А сега ѝ пожелавам

да надмине годините на Рита Леви-Монталчини, които станаха 102.

Послепис

Здравей, приятелю, адмирации за последната редакция на есето. Сега вече то ухае наистина на море, на Бургас, на бохемския му дух и Тя – Голямата Райна Кабаиванска („каба“ и „ски“ към името си – как само го е натаманил онзи далечен чешит баща ù д-р Ячо Кабаивански) вече е съвсем наша и истинска бургазлийка. Дерзай и нека музата ти все така те осенява. Ти можеш още и го прави както досега.

Прегръщам те: Дичо Палазов – Бургас, 14 декември 2010
Драги Дичо!

Благодаря! Тези твои гуми ще ги сложа в рамка на стената, като майсторско свидетелство.

Доназдраве, също така и за брат ти!

Бургаски твой,

Георги

ПЕТЯ ДУБАРОВА И ЕМИЛИ ДИКИНСЪН: МАГИЯТА НА AMOR FATI

Петя Дубарова и Емили Дикинсън – бургаската ученичка и американската градинарка – две поетеси, отдалечени във времето и пространството, но споделящи обща лирична природа.

Петя Дубарова е най-младата от прокълнатите поети на света – самоубийственият ù „скок от детството към небето“ беше на 4 декември 1979 г. В Бургас – „най-синьото вълшебство на сенките, прогонили съня си“, къ-

гето е родена и писала стихове, озарена от фотоните на поезията.

През 1980 г. само вестник „Учителско дело“ публикува „Талантът се ражда крехък“ – бургаският „Черноморски фронт“ безмилостно не прие ръкописа ми. Христо Фотев – генераторът на поетичните фотони в Бургас – по-късно справедливо запита: „Видяхме ли го ние това чудо? Заслужихме ли го? И наистина ли е възможно да го заслужим?“

Да живееш кратко е трагично, несправедливо, нелепо, ужасно – отнесено към поетичния талант, означава и прокълнатото, – защото се е случвало с много големи поети – прокълнатите поети (*poetes maudits*): Кръстьо Хаджииванов (22), Александър Вутимски (24), Николай Катранов (24), Христо Смирненски (25), Шандор Петьофи (26), Христо Ботев (27), Пеньо Пенев (29), Димчо Дебелянов (29), Гео Милев (30), Пърси Шели (30), Димитър Бояджиев (31), Пейо Яворов (36), Джордж Байрон (36), Сергей Есенин (36), Артюр Рембо (37), Робърт Бърнс (37), Федерико Гарсия Лорка (38), Иван Коларов (39), Едгар По (40), Джон Ленън (40), Александър Блок (41), Владимир Висоцки (42), Франсоа Вийон (43), Хенри Дейвид Торо (45), Пенчо Славейков (46), Фридрих Шилер (46), Шарл Бодлер (46), Марина Цветаева (49), Янаки Петров (52), Пол Верлен (52), Емили Дикинсън (56). И на върха на тази трагична канонада – най-младата между тях – Петя Дубарова (17) – мегафотони ненаписана поезия.

С трогателна възхвала Христо Фотев написа за нея: „Където и да съм: към морето на моята надежда, към пристанището, ослепителната геометрия на нощните глабуси, към гърветата, изострени по посока на вятъра, към всичко, което е животът ми (и свободата да

не ми принадлежи той), всичко, което е насочено срещу инертността и отчаянието ми, е и това малко, но извисено момиче, което „съжда причаква на възла“ и мечтае за „дом, в който да се побере морето“. Понякога трябва да се надигна на пръсти, за да го погледна в очите... А изумлението от самата себе си? От тържествуващата вселена в цялото ѝ съществуване? То още звучи в извисеността на нейната момичешка фигура, в свенливо-категоричното изяснение на нейните жестове“.

И обещанието:

Ще бъда най-безавторна - щастлива.

Ще бъда просто малка тайна.

Тайна, подобна на Емили Дикинсън – интровертна, херметична, агорафобна, меланхолична, хортикултурна – поетесата, родена на 10 декември 1830 г. в Амхърст, щата Масачузетс – вгледайте се в нейни фотографии и ще видите, че тя е преродена в Петя Дубарова – крехкост на таланти, макове*, разкъсани от бруталността, в която живеят.

Open me carefully (отвори ме внимателно, както Емили Дикинсън пише в писмата си за Сюзън – жената на нейния брат) – да отворим книгите на Петя и Емили и отново да ги прочетем: едната мечтае за морето, съжда и луната, другата – за прерията, пчелите и цветята. И двете – потопени в магията на *amor fati* (любов към съдбата) – цветя, верни на лиричната си природа:

---

* От Адам, заради откъснатата ябълка от дървото на познаване на доброто и злото, през Прометей за откраднатия от Зевс огън и даден на хората до прокълнатите поети и учени високите и красиви глави на маковете са подложени на мъки. За синдрома на високите макове пиша в друга история.

*да не изматии мъдрата природа,
като се трудиш неуторно:
да бъдеш цвете е дълбока
отговорност.*

Посленик

Вали вечерен гъжд. Вървя по улиците и на всеки ъгъл очаквам едно бургаско момиче „да се изправи на пръсти“ и да поздравя гъжда.

Вечер, гъжд, улици и ъгли – Момичето не идва.

На гъжда му стана тъжно – и онемя.

ЗЛАТКА ДИМОВА

Рогена и израснала в бургаския театър, Златка – дъщерята на Чарли (Станчо Димов) – имаше прекрасен глас. Съчетан с пластиката на *habanera*, се получаваха нейните чаровни джаз мелодии, близки до тези на бенговете в Ню Орлиънс и Хавана. На върха на сантиментален възторг, пееше лириката „God bless Burgas, my home sweet home“, като перифраза на „God bless America“ в изпълнение на знаменитата Кейт Смит. Тогава с Наско Георгиев и Цецо я наричахме *Fat lady singer*, защото ни напомняше на онази пълничка американска певица, която по традиция пее на президента на САЩ при встъпването му в длъжност.

ЯНАКИ ПЕТРОВ

„Отиде си унизен, без внимание, без подкрепа, забравен... А пишеше стихове, минали през сърцето му“. Живя

кратко, много кратко и от 4 септември 1999 г. „ни гледа през очите на всички цветя“. За децата той беше „Чичо Чичопей“ и „Африканец на комин“, а ние в Бургас бяхме приятели с Янаки Петров (1947-1999) – една гуша, „наказана с дарба“, отлитнала от планината Странджа и кацнала в Бургас. Да пише мъдра поезия, бургаски хайку:

Пиши кратко, много кратко.

Може още по-кратко!

Извади душите от стихотворението!

– неговото „Кредо“ от книгата „Урокът на цветовете“, публикувана през 1998 г.

Напомня ми на варненския „пастир на звездите“ Аврам Аврамов (1945-2007) и „горчив бокал на масата на хоризонта стръмен“ на Емил Иванов (1957-2010) – и на още едного пренебрегнат от обществото и медиите – Коста Радев от рибарското селище „Траката“ край Варна:

Свършиха душите.

И плачът.

И молитвите.

... душите отаиша.

Няма очакване.

Празното свърши.

ПЕТЪО ПАНДИРА: ЗНАМЕТО НА БУРГАС

През 2008 г. в един бургаски вестник бе публикуван разказ на Васил Лаков, озаглавен „Петъо Пандира, Христо Фотев и сругите“.

– Бургазлии останахме само аз, гларусите и часовникът на гарата – често казваше Пандира (много преди майката на Петко Ропотамски да изрече: „Това са довялни, сине,

довляните, дето никој не ги познава... Те немаат корен, немаат род... Добличат се од някъде. Довляните им с довлиани!“).

На базата на войнишка случка од животот му и на Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата од XIX и XX век (БАН, 1974), Васил Лаков описва етимологијата на прякора „Пандура“: Петко Благоев направил бега и офицерът изкомандвал: „Редник Благоев, марш под *пандерата*! Двајсет и четири часа! Друг път да се обаждаш навреме“.

Од тогаваш до вечерта на 8 јануари 1982 г., кога забинаги напушна града, тој беше *знатето* на Бургас. Затоа големиот режисор Рангел Вълчанов каза: „С него умря еден град“.

Не! Бургас все живее, докато са живи легендите за Петко Пандура, Христо Фотев и другите. Дано професор Тодор Кръстев успее да осъществи проектот си за паметник на Пандура на моста под Морското казино. И Васил Лаков и Христо Боранов да осъществят идејата си за Музеј на бургаските писатели, артисти и художници. Възможно е и партијата „Наздраве, България!“ да помогне – програмата ѝ е отпечатана в книгата „Заклучени улици“, публикувана през 2009 г. в Бургас.

ЛИСИКА: БУРГАСКИЯТ ЕЗОП

По крѣщелно и паспорт беше Димитър Тодоров Георгиев, роден на 3 септември 1944 г., но в Бургас всички го наричахме Лисика, Лисицата, понякога – Митко Памидко, защото и тој обичаше червеното вино „Памид“, популарно в младежките ни години в Бургас. Често изричаше:

„*Bevo ergo sum* (Пия, значи съществувам) – по-витално, отколкото *Cogito ergo sum* (Мисля, значи съществувам)“.

Когато искаше да спомене, че в Бургас са родени много талантиливи хора, той казваше: „Бургас е майката на всички идиоти“. Обичаше да чете Уолт Уитман, който преди повече от 120 години писа, че американците са нация от идиоти.* Четеше и Чарлс Буковски и често произнасяше една от мислите му: „Почти всеки се ражда гений, а умира идиот“.

Лусика е роден, израства, учи, работи, пие, жени се и пак пие – всичко в Бургас. През 1992–2000-та обаче за „8 години, 8 месеца и 8 дни“ живя в Малко Търново, точно четири пъти повече, отколкото любимият му писател Хенри Дейвид Торо – в къща на брега на езерото Уолдън край Конкорд, щата Масачузетс. Лусицата разказваше вицове, басни и притчи, като смесваше реалността с въображението – един „поток на остроумие“, който преминаваше през бургаските кръчми. Ако имаше Нобелова награда за вицове, той щеше да бъде първият бургаски нобелист. И тъй като всеки нобелист има право да покани гости на галабечерята след връчването на наградата, половината Бургас по това време щеше да бъде в Стокхолм.

В почти кахектичното тяло грееше лъчезарната му душа. Моралната профилактика дължи на него мислите: „Хората си мият тялото и зъбите, но забравят да си мият предсърдята и камерите на сърцето“ и „Предпочитам да пия слаба ракия с добри приятели, вместо хубаво

* Ето думите на самия Уитман: „Напред, мои любими американци, още по-надалеч пренескайте своите коне – външение, пари, политика! Своевременно издвайте закон (в старите и новите страни) да се строят хиляди лудници. Защото сте избрали най-добрия път за създаването на нация от идиоти.“

След години Хенри Милър писа в едно свое есе: „Възможно е именно Уолт Уитман да е най-великият американец, живял на нашата земя!“

Както Лусика и другите приятели да са най-великите бургазлии, живели в нашия град.

уиски с лоши хора“. Беше много сръчен във фотографията и в метранпажа – на страниците на всички вестници в града „подреждаше думите, които се обичат“. Позъзнал килограми олово и молибден, той ги детоксикираше с редовно пиене на водка с лимонада. И когато беше едновременно майка, баба, баща и дядо на внука си, той не наруши лечението си – носеше малкия Мутко навсякъде, в печатниците и кръчмите, изгледа го от пеленаче до 10-годишната му възраст. В един ранен следобед го качи на самолета и го изпрати на гъщеря си в Холандия – сега Мутко е най-добрият футболист на юношите на „Аякс“.

Но дядо му вече го няма.

БЛАГОЙ ТОДОРОВ: НОМО LUDENS НА БУРГАС

Играта не може да се отрече. Човек може да отрече почти всичко абстрактно: правдата, красотата, истината, доброто, духа. Човек може да отрече сериозността, но не и играта. Играта се съпровожда с чувство за възвишеност и напрежение и предизвиква радост и оттора.

Йохан Хьойзинха, „Номо Ludens“

Целият му живот беше игра, в която той беше сценарист, режисьор, актьор и продуцент. Това може да бъде епитафия за живота на Благой Тодоров Андонов – Били, Billy boy. Основната сцена на представленията му беше в Бургас – Били рядко напускаше града.

Игра 1. Когато баща му се ожени повторно, той се притесни, че тя ще вземе голяма част от богатото на-

следство. И започна да тормози младоженците. Чукаше по вътрешната страна на вратата и казваше на въображаемия гост: „Родителите ми са тежко болни, моля не ги търсете“. Така по няколко пъти – през деня и вечер. Докато една сутрин баща му казал: „Хванах ли те – ти сам чукаш по вратата и сам си отговаряш“.

– *Game over*, играта свършва тогава – отговорил му Били.

Игра 2. Около коледните и великденските празници, пускаше един по един циганчетата в къщата си, даваше им хляб, луканка и бутилка „Кока-кола“. Накрая извикваше големия циганин – влизаше той в къщата, сядаше край масата, Били го нахранваше и напиваше, отрязваше му лявата вежда и дясната страна на мустака и го пускаше на улицата. Като видяха големия циганин, циганчета възкликваха от умиление: „Тата се пострига!“

Игра 3. Срещнал капитан Илия Бахов и го поканил на гости. Сготвил му миш-маш, поговорили си и капитанът се прибрал доволен вкъщи. На другия ден Бахов излиза из града и всеки приятел, който го среща, го пита: „Вкусна ли беше печената пуйка, с която Били те нагости вчера?“ В едно кафене се срещнали и с Били. Той бил с любимото си куче, настъпал го и го запитал: „Кой изяде вчера печената пуйка?“ – и кучето отговорило: „Бау-хов, бау-хов!“

Игра 4: Поне веднъж в годината „получаваше“ инфаркт или инсулт. За бърза помощ викаше тревожно снаха си – съпругата на брат му, съседи на Били. Той лежи неподвижен в леглото, отляво устните са леко увиснали, има пяна по устата, тя го храни с лъжичка, носи му вестници, включва телевизора и радиото. Лечението продължава няколко дни и „инсултът“ или „инфарктът“ преминават.

Но не на 18 февруари 2006 г.: капитан Илия Бахов празнувал първия ден на тридневните си рождени дни

(роген на 18 февруари 1946 г., записан в кръщелното на 19-и, в моряшкия паспорт – на 20 февруари) и събрал много приятели в един ресторант близо до Били. Перси донесъл една войнишка бака, пълна със 180 сърми (по 60 сърми за всеки от трите рождени дни), алкохолът бил в обичайните си прилични количества. Но Били все не идвал. Тогава капитан Бахов извикал циганския оркестър и го изпратил да търси Били – същия оркестър, който обикаляше бургаските кръчми и дълги години бе „на повикване“ от Полковник Андонов, грузия прякор на Били. Този път обаче оркестърът търсел Полковника – минали циганите през любимите му кръчми и като не го открили, отишли пред къщата му и започнали да свирят под прозорците – светело, но никой не отговарял на музиката. На другия ден всички разбрали това, което никой не бе предполагал – Били умрял (или е умирал), докато циганите са свирили под прозорците на къщата му.

Поставен в рамка, на стената в гостната му стоял:

Декалог на бургаския бохем

1. Не изневерявай на жена си и любовницата си.
2. „Любовница“ е само в множествено число.
3. На света има три жени: майка, съпруга и любовница.
4. Не разчитай на една работа, една жена и едно питие.
5. Ако нямаш пари за хляб, купи вино.
6. *Dum spiro bevo* (Докато дишам, пия) е за предпочитане пред *Dum spiro spero* (Докато дишам, надявам се).
7. Освен оргазъм, има и бургазъм (Люгмил Станев).
8. Няма протези за мозъка и гушата.
9. *Carpe diem, Colonel!* (Радвай се на момента, Полковник! Направи мечтите си спомени!)

10. *Timeo hominem unius libra* – „Пази се от човек на една книга“, както и от човек на десет водки.

В „Летни попадения“ Васил Лаков описва Били по-колоритно. Ето един пасаж от „Попаденията“: „Сцената на действието: барчето на Чочо. Действащи лица: Били Бой, Турука, аз и други.

Били Бой: Душите ни са като ластиици, не знаят мир какво е! Покоят е за ситите дебелащи! За тия, гето мислят, че ще ги погребат като древните римляни: заедно с апартаментите, колите, гаражите с перденца... Между гвете скръстени ръце – спестовна книжка – там голу да не мислиш, че не се плаща! И там има корекоми за едни, а за други – не! И там има „Долар ген“.

Ако това е така, ще знаем, че продължаваш играта, Били!

ДИМО ДИМИТРОВ

И ПРОФЕСОР ДОБРИ ДИМИТРОВ

...и отидох на плажа на своето детство.

Паулу Коелю, „Воинът на светлината“

През 1946 г. в училище „Петър Берон“ в Бургас бяхме първокласници с Димо Кръстев Димитров. Той беше много умен и старателен ученик, много обичаше да ядосва учителките, особено тези по биология и история. Когато учителката го запитваше „С какво се храни чехълчето?“, той отговаряше „С попчета“. А на въпроса „Между кои страни се води руско-турската война?“, Димо отговаряше „Между Русия и Китай“.

Като завършихме четвърто отделение (тогава така се наричаха първите четири училищни години), Димо продължи образованието си в „Кирил и Методий“ – в новооткритата прогимназия, наричана „образцова“. Тогава се срещаме по-рядко, но за любознанието и приключенията му се говореше във всички училища на града.

Прякорите му Джими и Бугито дойдоха по-късно, в гимназията – от гураджийството, което означава да ходиш (на жаргон – „гураш“) край пристанището, да знаеш немски (за английския не се чуваше през тези години), да купуваш от чуждестранните моряци „Кент“, „ПалМал“ и „Марлборо“ и след това да ги продаваш. Правенето на чейндж за долари беше също част от приключенията. Целта вероятно е била да имаш някой лев повече от тези, които получаваш от родителите си – да изядеш в сладкарниците, наредени на „Александровска“ и „Богориди“, някоя паста повече. Тогава не пиехме алкохол и не пушехме цигари.

Гураджиите и чейнджмените обаче бяха преследвани от милиционерите и други подобни служители на властта – смятаха ги за врагове на народа. Така през 1960 година, след неуспешен опит да премине от Източен в Западен Берлин, Джими беше прибран за една година в комунистическия концлагер край Ловеч, където бяха изпратени Били и други бургазлии. През студентските години, като се връщаме във ваканция в Бургас, често сядахме в кафенето „Малина“ – там тихо, с няколко гуми само Джими и Били разказваха как пред очите им са убити много хора, между които и Славчо Петела – известен интелектуалец от Бургас, защото говорел чужди езици и отказвал да троши камъни в кариерата край Ловеч.

Изстрадали жестокостите на комунистическите бячи, след освобождаването им от концлагера Джими и Били

с бохемския си живот искаха да забравят ужасите, които бяха преживели в каторгата край Ловеч. Бохемството им даваше куража с достойнство да вървят по улиците на Бургас. Намираха спокойствие и в това, че все още „чуваха камбаните, които звънят на гъното на морето“.

На 20 декември 1993 г. Димо Кръстев Димитров внезапно спря пиенето. Ако беше направил това по-рано, можеше да стане по-голям адвокат от брат си Добри Димитров – професор по административно право, автор на много учебници и монографии. Роден е през 1928 г. в село Тръстиково – на 17 километра от Бургас. На 15 юли 1946 г. Донко, както го наричат приятелите му, за първи път идва в града. И започва „нагпреварата“ с живота, която той описва „В нагпревара със себе си“, публикувана в началото на 2011 г. – това е автобиография на любознанието, написана от професор, тръгнал от подковачницата на улица „Фердинандова“ (до тогавашния Птичи пазар, днес новия театър) в Бургас и достигнал в университета и Българската академия на науките в София. И днес геомагнетизмът, излъчван от Тръстиково и Бургас, е „в него и не му дава мира“, докато не посети „милото си родно село и мечтания Бургас“.

ХРИСТО ЗАХАРИЕВ И ЗЕЛЕНАТА БРАДА

Ноември е.

Сезонът на легендите и чашиите.

... В прозорците се утаява бавно залеза.

Червената му тишина изгъва кръчмата.

Христо Фотев

Не беше късноесенна вечер, но пак бе „сезонът на ле-

гендите и чашите“ – единственият сезон на Бургас. С приятеля Христо Захариев, известен като Ичо Петлярката, защото получаваше само петици в училището, пак седим в „Малкият лисик“. Този път говорихме за Ричард Доукинс – един от съвременните protagonисти в Дарвиновата теория за еволюцията. За книгите му, особено за *The Selfish Gene*, където той разказва за мисията на гените, преминали дългия път на еволюцията. И за гените на „зелената брада“.

„Малкият лисик“, регистрирана като „Латинка“, е малка гървена кръчма, сгушена под високи гървета и жилищни блокове зад зърба на „Креставицата“ – архитектурно величие на един от крайбрежните райони на града. Интериорът на „Малкият лисик“ ни посреща с ергономично опростената си подредба: няколко маси, печка, пълна със зачервени от огъня гърва, и кухня, в която се правят най-хубавите кюфтета и кебапчета – реминисценция на онези през ученическите ни години с Петлярката и със собственика Стоян Георгиев, по прякор Малкия лисик, брат на Димитър Георгиев – Лисика – и двамата най-гобрите печатари на града през миналия век.

Точно в тази бургаска вечер любознанието на Петлярката ме провокира да му разкажа историята на гените на зелената брада – една метафора на Ричард Доукинс, която наскоро бе доказана научно: внесените в САЩ огненочервени мравки (*red imported fire ants*) опазват популацията от мравки, които имат алтруистични гени и изяждат цариците, които нямат такива гени. Дадох на Ичо отпечатък от статията на Keller и Ross, озаглавена *Selfish genes: a green beard in the red fire ant* (*Nature* 1998; 394: 573–575). И той се зачете – любознанието винаги е било по-силно от желанието му да пие водка. Задълбочен в историята на

зелената брада, Петлярката заговори на глас, кръчмата се превърна в аудитория, клиентите – в студенти, Христо Захариев – в професор по еволюционна биология.

Ето само откъси от лекцията: „Ефектът на зелената брада се ръководи от група гени, които осигуряват, първо, синтеза на сигнали със специфична миризма, в случая с мравките – феромони, второ, разпознаването на тези сигнали и трето, съхраняване на популациите, които излъчват и разпознават алтруистичните феромони. Накратко, уважаеми колеги, зелената брада е вид генетичен nepoтизм“.

Лекцията приключи, кръчмата стана пак кръчма, клиентите – клиенти, професорът – Ичо-Петлярката. Ние продължихме разговора си и той възбудено изрече „Джани Миранди“ – аз чух „Джани Моранди“ и го запитах какво свързва *Occhi di ragazza* (Очите на момиче) на този италиански певец със зелената брада на Ричард Доукинс, а той ми отговори:

- Феромоните миришат, нали!

- Да – отвърнах.

- Джани Миранди е бургаски жаргон за миризма. От „мирон“ – миризма, и от Джани Моранди, става Джани Миранди. Нали знаеш, че етимологията на бургаския език е много асоциативна. Спомни си легендарните спасители на бургаския плаж, преди да сме се родили – Пандира, Ганата, Ташо Неѓъра, Тома Курназа, Шерифа, Рингата. И ми кажи как от Христо Георгиев-Рингата става доктор Ринджи Валер – каза Петлярката.

„Лисикът“ продължаваше да се грее от класическата печка, Малкия лисик носеше кюфтета и вино, но разговорът отиде в съвсем друга, неакадемична посока – как преди много години Били запознал две красиви бургазлийки с десет английски моряци...

Зелената брада седна до Петлярката и заедно с нас продължи да слуша сантименталните бургаски истории. И песента на Петлярката, изпята с бургаски акцент: „Понеделник и вторник рано косили сме сено, коси тата, косим я, косиме и гвата. В сряда и четвъртък рано пластили сме сяно, пластим я, пластиме и гвата. В петък продали сме сяно и в събота пропили сме сяно! Пие тата, пием я, пиеме и гвата! В неделя плаче тата, плачем я, плачем и гвата!“

Малко по-късно среднощните акорди на чашиите затвориха „Малкият лисик“. И всеки от нас тръгна към къщата си, а зелената брада се завърна при огненочервените мравки в Тексас, на хиляди мили югозападно от Бургас.

ЯНКО ЯНЕВ: WHO'S WHO IN BURGAS

El Hablador („Разказвачът“) е книга на перуанския писател Марио Варгас Льоса. Разказвачът на Льоса е Маската, както са наричали Саул – студент по етнология в университета „Сан Маркос“ в Лима, описан в разказа „Перуанският еврейн, който стана индианец“.

Разказвачът на Бургас е Янко Янев – достоен последовател на инженер Атанас Сиреков и братя Никола и Марчо Марчеви – едни от първите технократи в съвременен Бургас. Роден на 1 юли 1928 г. в центъра на Бургас, той завършва търговската и след това техническата гимназия в града. Когато Кольо Марчев купува автомобилите си „Шевролет“ и „Олимпия-Опел“, кани именно Янко за учител по шофиране в първите елитни курсове в града. По време на четиригодишната им морска служба, гвама бургазлии „превземат“ Адмиралтей-

ството във Варна – Янко Янев е шофьор на адмирал Ишков, а Никола Николов (брат на „Бати Драго“) е адютант на адмирал Орманов. След това двамата се връщат в Бургас и Янко дълги години е автомобилен инструктор в града. Купува си мотоциклет „Ява 250“, други негови приятели – „BMW“ и тръгват на първите рокерски пътешествия в България.

Така животът на Янко е постоянно свързан с хубавите коли и мотори. Но не само с тях – хубавите жени и хубавото вино са също под негов контрол. И сега красивите дами – приятелки на семейството му – продължават да го канят на техните *Grand bonjour*, чийто сценарий е следният: *ab initio* е сутрешното кафе със сладки, постепенно преминаване на коняк и шоколад, приближава обед – салатата и ракия, следват мезетата и виното, всичко това наричано „голям аператив“, и към 1-2 часа следобед всеки се прибира да обядва вкъщи. Сърбота или неделя *Grand bonjour* продължава във вилата на някого от „грандвете“.

Who's Who са годишни издания, за първи път публикувани през 1849 г. в Англия. И оттогава – в цял свят, включително в Бургас през 1996-1997 г. След идването на демокрацията в Източна Европа много българи са зарибявани с платени (300-400 щатски долара) дипломи, за да бъдат включени в тези библиографски книги. Наивниците и мачовците в науката и изкуството дори търсят спонсори за тези „награди“. А умните хора сядат с Янко Янев в някоя кръчма и правят *Grand bonjour* – тогава, приближавайки коняка с финес и акуратност до първите четири цифри от ЕГН-то и улицата и номера на къщата, където живее някой бургазлия, той започва да разказва биографии от началото на XX век до наши дни. В тази

на бургаския *bon vivant* Александър Йорданов – Алекси Пезевенкина – има много екзотични случки в първите 30 години на ХХ век. За една от тях Янко разказва, че Алекси имал луксозен файтон, специална поръчка от Виена. Файтонът бил предоставен на градската управа за посрещането на княз Фердинанд в Бургас. Качил се князът във файтона, но файтонджията заспал и инстинктът на конете ги отвел точно до публичния дом в края на „Фердинандова“. Изкочили гамите пред входа и с радостни възгласи посрещнали княза. Тъй като тези места са били добре познати на Фердинанд и от други градове на Европа, всичко останало като една сантиментална шега от неговото посещение в Бургас. А хипотезата, че улицата е кръстена на Фердинанд, защото файтонът на Алекси го забел до публичния дом, все още не е доказана.

Иван Карайотов в „История на Бургас“ описва научно прекръстването на улица „Хасекийска“ на „Фердинандова“ – това става по време на второто официално посещение на княза в Бургас – 30 юни 1888 г.; тогава Алекси Пезевенкина е бил дете в родния си град Сливен. Сега бургаските общинари обсъждат прекръстването на „Фердинандова“. Малко вероятно е тя да бъде наречена „Алекси Пезевенкина“. Но поне една от кръчмите на тази улица може да се нарича „Файтонът на Алекси“.

СТОЯН СТОЕВ: DOCTUS LUDENS

Няколко дни след Коледа (по стар стил) през януари 1957 г. в Бургас се заговори, че четирима ученици от единадесети клас на училище „Кирил и Методий“ са направили опит за преминаване границата с Турция и оттам – към мечтания

Запаг. Маршрутът бил добре планиран, но недостатъчно добре проучен. Написали прощално писмо, дали го на техен съученик* и на 6 януари тръгнали с рейс на юг от Бургас. Слезли на една спирка преди село Желязково (сега Момина църква), защото нямали милиционерските „открити листи“ за гостъп го това гранично село. През нощта вървели през покритите със сняг пътеки на планината Странджа – било много студено, чували се изстрели и лай на граничарски кучета; вероятно стрелба по други безълци – помислили си бургаските приятели. На разсъмване на Колега видели много светлини и решили, че вече са в Турция, и приближаването на мечтата им за Запада ги стопляло. Точно тогава обаче от „турското“ село чули весела компания да пее на чист български „Замъчи се Божа майка...“

Ecce Zhelyazkovo! – натъжени и премръзнали, отишли в къщата на сестрата на един от приятелите, поговорили си и с рейса тръгнали обратно за Бургас. На първата спирка обаче четирите момчета били арестувани – някой бил издал мечтата им за Запада. Преношували в ареста на граничното поделение, откарали ги в друг арест и накрая – в килиите на Държавна сигурност (ДС) в Бургас – до двора на училище „Кирил и Методий“ (сега там е данъчното). Минали през *голямата червена порта* и вътре ги посрещнал един голям лабиринт, по който били наредени килии и канцеларии,

* „Здравей, Тольо! Обаждаме ти се четиримата. Днес заминаваме, твърдо сме решили всичко. Но нашата дружба си остава и ние няма да те забравим. Когато отидеш в къщите ни след 4-5 дни, кажи на нашите, че замислането ни е било необходимо. Когато им пишем с лилаво мастило, значи сме зле, а със синьо – добре. Очаквай подаръци или ни чакай с пастри пред голямата червена порта до Митко-Чоката.“

Четиримата ти араби (*бел.: на бургаски жаргон – приятели*).

Оставяме ти всичките си каравани (приятелки, гаджета). Извини Янко пред Ванчето. Носи много поздравя на Мавро от Янко и ѝ кажи, че винаги я обичал. Това е последното му желание.

Пиши ни редовно, където и да сме.

Сбогом.“ (следват подписите на четиримата.)

килияте били с размери около 2,5 на 1,5 метра, без прозорци, често се чували писъци; вероятно от болките на някой безлец – помислили си приятелите. Всеки бил поставен в отделна килия и там посрещнали Колега на 1957. Предупредили ги и ги заплашили да не казват на никого за случилото се и ги пуснали „на свобода“. Те казали-не-казали на никой, но в архивите на ДС пишело всичко за всеки един от тях. Когато кандидатствали за по-добра работа, началниците не ги приемали, защото архивите казвали, че бургаските приятели са „изменници на родината“. Независимо от всичко това, съучениците им Джими и Наско дълго време им се сърдили, защото не ги взели да бягат с тях на Запад. Четиримата приятели и двамата съученици прекарвали коледната ваканция вкъщи и след това пак тръгнали на училище, но където и да ходили, мечтата им за Запада все вървяла с тях.

Станаха студенти – за да разбират езика на рокендрола и на науките, които изучаваха, започнаха да учат английски език – записаха се на курсове, слушаха новините на BBC, по радио „Люксембург“ и радио „Истанбул“ – изпълненията на Елвис Пресли и други рок певци, купуваха записи на „Бийтълс“ и „Роулинг стоунс“ от моряците и ги въртяха на унгарския магнетофон „Мамбо“. Учеха, танцуваха, пиеха.

Така Красимир стана г-р Кунделов – най-добрият ветеринарен лекар в Сливен. Митко-Чоката стана другарят Павлов – учител по физика в Бургас. Янко стана другарят Попов – учител по математика, след години – директор на училище.

Стоян стана г-р Стоев – съдебен лекар, преподавател и учен в Катедра по съдебна медицина в Медицински университет – София. Той се учеше най-много, най-много слушаше рокендрол, най-много танцуваше. И пиеше наравно с другите приятели в компаниите ни. Носеше и продължава да

носи у себе си висшата добродетел на баланса между Аполон (*vita contemplativa*) и Дионисий (*vita activa*) – аполонисиевският му дух го превърна в *Doctus ludens* – изучения играещ.

Със съдебната медицина премина границите на много страни по света – в университетите преподаваше на английски и португалски тази сложна наука и практика. Наскоро се върна от Косово – там работи две години в мисията на Европейския съюз (EULEX). Сред многото кандидати от цяла Европа, той – чрез конкурс в Брюксел – беше избран за член на мисията и за експертната си дейност бе награден с орден и диплома, подписана на 15 юни 2009 г. от г-р Хавиер Солана – генерален секретар на Съвета на Европейския съюз.

Бургаският геомагнетизъм го върна в Бургас, продължи да слуша рокендорол, да пие. И да танцува понякога.

РЕНТГЕНОЛОГЪТ НА БУРГАС

Очите на г-р Любомир Палазов бяха по-съвършени от рентгеновия апарат „Сименс“ – национализиран подарък от г-р Димитър Панайотов за бившата Окръжна болница в Бургас. Това му умение ставаше особено прецизно, когато гледаше гръдния кош на зъболекаря Вълчан Бодуров. Преди години Людмил Станев, самият той лекар и писател, описа „Рентгеновата снимка на гръдния кош на Одисей“ – хайку, което с негово позволение сега изпращам на Любо Палазов:

*Във тен е потънала корабът,
със който съм дошъл.*

Д-р Палазов прочете хайку-то и каза: „Потънали кораби не съм виждал, но често съм виждал потънали бу-

тилки вино в гръдния кош на мои пациенти“. Ще питам младите колеги Малина и Велко Ялъмови какво виждат сега в гръдния кош на техните пациенти.

АНЕСТЕЗИОЛОГЪТ НА БУРГАС

Пациентите заспиваха, когато срещнеха погледа на г-р Христо Душепенев – веднъж така се случи и с хората, които се разхождаха по „Богориги“ – целият „шпарц“, по-точно само кореняците бургазлии, за няколко минути заспаха, всъщност вървяха, но едното им око беше затворено, другото – отворено, като при някои мигриращи птици, описани в „Кентърбърийски разкази“ на големия английски поет Джефри Чосър (1343-1400).

КОЦЕТО КЮРКЧИЕВ

Константин Кюркчиев – Коцето, е наш съученик и приятел. Наричаме го още Големия бивол, брат му беше Малкия бивол, защото двамата са синове на бай Димитър – Бивола – голям колоездач и известен морски агент в Бургас.

Коцето или Бивола – той от дете пълнееше и гругият му прякор стана Дебелия – когато се ожени за една лекарка от София, тя гальовно го наричаше *Ragazzo dell' Burgas obesus*. Ако кажеш за него „стояхме на един чин“, ще предизвикаш учудване, защото самият той трудно се сместваше на чина. За него имаше по-голям чин, по-големи грехи и обувки, дори тетрадките и учебниците му бяха по-големи. Навярно в тях е пишело повече, отколкото в нашите учебници,

защото Коцето разказваше истории, които ние въобще не знаехме. Беше ученлюбив, завърши гимназия с почти отличен успех. Като пораснахме и тръгнахме по кафенета и кръчми, той винаги седеше с гръб към стената на масата в ъгъла – да няма никой зад него и да вижда всичко пред себе си. Преди да налее уискито си, обръщаше чашата и с отсечени движения изтърсваше „праха, който му бяха сложили шпионите“ (тази защитна реакция беше научил от Билито). Разказваше историите си на висок глас, жестикулираше енергично, ръцете му описваха невероятни лупинги и параболи във въздуха, понякога втрепенено гледаше нагоре и изричаше звуци, подобни на „ух“, „уф“, „ах“, „ау“. Обикновено завършваше разказите си с тревожно повтаряне на: „Фурна, фурна (на жаргон – мълчи, мълчи)! Всички ни гледат, всички ни подслушват“.

Историите с преследването бяха оцветени с много метафори, хиперболи, алегории, уникални жестове и възклицания, но беше трудно да се разбере доколко това се дължи на опитомяване на фактите, както той казваше, и доколко историите му бяха реални събития. Както казват италианците: *si non è vero, è ben trovato* (може да не е верно, но е добре направено). В края на 50-те години на миналия век, когато сомалийските пирати не бяха още родени, колумбийци, опиянени от латинореволуциите, плениха екипажа на португалския пасажер „Санта Мария“ – тогава комунистическата пропаганда започна да възхвалява революционерите и дори нарече пасажера Кораб на мира. Това обаче въодушеви моряците на стражевия кораб „БО“ (Болшой охотник), в екипажа на който бил и Коцето. Те решили да убият капитана, да преминат Босфора и да акустират в някое пристанище на Запад. Малко след „Емине“ обаче били дешифрирани и всички осъдени от военен съд. Не и Коцето, защото тогава бил в поредната отпуска по болест. Привикали го обаче в комендантството и го за-

питали: „Ти ли щеше да убиваш капитана с аварийната брадва?“, а Коцето отговорил, че дори не е виждал такава брадва. Тогава следователят го запитал дали си спомня, че като ученик ударил учителя си по математика с обувка по главата и Коцето отговорил: „Това си спомням, но за аварийната брадва не знам нищо“. „Щом си признаваш за учителя, значи отгавна те тегли мая работа; като дете - с обувка, сега - с брадва!“ - казал следователят и оставил пистолета си на масата с дуло обърнато точно към Коцето. След това отишъл до прозореца и оставил Коцето да мисли. Коцето обърнал посоката на дулото на срещу-положната страна, следователят идвал към масата и пак насочил дулото точно към него. Разминал му се затворът, но насоченото към него дуло хвърлило котва дълбоко в спомените му, превърнало се в хипохондрия - мисълта, че някой го следи, не иска да го напуска.

С годините Коцето се изучи във Варна и стана капитан на кораби в океанския риболов. Един ден Билито му изпрати радиograma със следното съдържание: „Коце, убий капитана, продай рибата, чакаме те в Бавария - в Гармиш-Партенкирхен. Пушките са разгадени, носи куфара с медалите“. Извикал го първият баро, дошъл и политическият капитан и застанал зад гърба му - пак имало пистолет и пак дулото било насочено точно към Коцето.

Затова сяда винаги с гръб към стената на масата в ъгъла на кафенето, преди да налее уискито си, отбръща чашата и с отсечени движения изтърсва „праха, който му бяха сложили шпионите“. И често казва на турски: „Чок шпионларлъ бурда вар“ (има много шпиони край нас). Толкова много, че преди 30 години един бургаски приятел го срещнал на площад „Славейков“ в София, казал му: „Здравей, Коце!“, а той се огледал подозрително наляво и надясно и с приглушен глас го запитал: „Кой ти каза, че съм в София?“

БАРАБАНЧИКЪТ НА БУРГАС

Като бяхме деца, възрастовата разлика от 4-5 години ни изглеждаше голяма и в махалата го наричахме бати Драго. Драго Николов беше висок, остроумен, добродушен, усмихнат, имаше талант на артист, с особен чар изговаряше някоя от думите в разказите си, които ние слушахме с удивление. Ако беше качен на кон, дори и без рицарски щит, приличаше много на Дон Кихот де ла Манча.

Къщата им беше на два етажа, точно на ъгъла на „Гладстон“ и „Александър Велики“ – отстрани на Пожарната команда и училището „Петър Берон“. Оттам барабаните му събуждаха цялата махала, превърнаха се в професия и Драго се пенсионира с тях в градската духовна музика. След това емигрира в село Ичера, Котелско. Ако отидете там, бати Драго ще ви разходи с екзотичния си файтон, впрегнат в магаре от порода „Санчо Панса“. В случай на спешност за здравето на „Санчо“, д-р Иван Попов е винаги на разположение.

ХРИСТО БОРАНОВ:

ЕДНА АРТИСТИЧНА ТРАЕКТОРИЯ

Като студенти по медицина във Варна, той в първи, аз в трети курс, от 1962 г. сме приятели с Христо Боранов – Ицо. Роден и израснал е в Провадия – град на музикалните таланти Люба Обретенова, Светослав Обретенов, Милко Коларов, Нелко Коларов и Иван Германов и на журналиста Петър Тодоров. Доиде в Бургас през 1972 г., ожени

се за чаровната шампионка по волейбол и хангбал Пенка Славчева, гъщеря им завърши японистика в Софийския университет, омъжи се за бургазлия, имат внук и сега Ицо и Пенка ният кафето си в Брюксел, а ракията - в Бургас. Приятелите му знаем, че през зимата той най-често отсяда в барчето на театъра, през лятото - в „Приятели“ или граднката на Арменския клуб. Като пристигна в Бургас, минавам първо оттам, преди да отида вкъщи.

Не познавам друг бургаски зет така бургаски да е срастнал с Бургас. Усеца се и в неговата поезия, особено в „Бургаски елегии“, където е написал: „почти е сигурно, роден съм тук - в Бургас“. В „Заклучени улици“ Васил Лакъв пише, че Христо Боранов е единственият в света спортен и театрален лекар - едновременно.

И поет, артист и бохем - една артистична траектория от Провадия през Варна в Бургас!

ДОСЮ ДОСЕВ: СОФИЯНЕЦЪТ, КОЙТО СТАНА ГРАЖДАНИН НА МОРЕТО

Той е от знаменитата Реколта 1934. Роден в София 18 дни след Христо Фотев, играл в модерните години на бургаския театър, когато Вили Цанков, Юлия Огнянова и Методи Андонов бяха режисьори, Досю Досев е повече гражданин на Созопол и Бургас, отколкото на София. Подобна артистична миграция беше поетът Славчо Чернишев. Когато двамата с Досю бяха на една маса, „казиното със кея се люлееше.../ а виното танцуваше и пееше“.

От ученици в Бургас се възхищаваме на този голям артист и човек. Като студенти в София, приятели от

могавашния ВИТИЗ – Тодор Тодоров – Тъшо и Антон Горчев, понякога Жоржета Чакърова – ни даваха техните пропуски и така по няколко пъти гледахме пиесите, които много ни харесваха. Една от тях беше „Унижените и оскърбените“, постановка на Вили Цанков в Младежкия театър, в която Досю Досев играеше Иван Петрович. Сцената – очарователно дискретно осветена във виолетово – с ресторант, маса и два стола – и князът предлага чаша вино на Иван Петрович, а той казва: „Благодаря, не пия!“

Анекдотът и до днес разказва, че това е най-трудната реплика в богатия репертоар на Досю Досев.

БУРГАС:

ДОСТОЙНСТВО И СЪПРИЧАСТНОСТ

*Да бъдеш човек е дълга
отговорност.*

**Емили Дикинсън,
перифраза на „Да бъдеш цвете...“**

Да си тежко болен, да ти дават 25 хиляди лева за лечение и да приемеш само три хиляди от тях, а другите 22 хиляди да дадеш на други болни хора, е достойнство – на мъж, певец, бургазлия! Достойният човек е инженер Георги Найденов, известен като Гого – вечерите на Бургас нямаше да са изпълнени с „толкова синя, добра тишина“, ако той и „Тоника“ не ги превърнаха в песен, изпята хиляди пъти пред милиони хора в България и света.

„Тоника“, деца мои, простете ми! Съжалявам ужасно за

всичко лошо, което стана между нас“ – гласът на композиторът Стефан Диомов е също изпълнен с достойство (и покаяние). В Бургас съпричастност към страданието на певица изпяха Фамилия „Тоника“, Йорданка Христова, Орлин Горанов, Ваня Костова, Кичка Богурова, Марияна Попова, Кристина Димитрова, Нели Рангелова, Веселин Маринов, общо 32-ма певци събраха 23 хиляди лева за лечението на Гого. Съученикът му от бургаския химически техникум Иван Даракчиев прие Гого и съпругата му в дома си в Белгия, където те пристигнаха за лекарски преглед. Концерт „Помогнете на Гого“ имаше и в София.

Останалото е в ръцете на лекарите и на Бог – много хора живеят години след диагнозата амиотрофична латерална склероза, най-известният от тях е гениалният астрофизик Стив Хокинз – диагнозата му е поставена, когато е бил 21-годишен – сега, 48 години след това, той продължава да изнася лекции и да пише книги за Вселената.

Ние пък искаме Гого пак да пее „Бургаски вечери“...

ТЕО ЛИРКОВ

За Тео са писани стихове, новели и романи. Тодор Лирков е роден на 30 ноември 1924 г. в Малко Търново, учи във Варна, завършва гимназия в Бургас, преминава българо-турската граница през 1946 г., прекарва две години в имиграционни лагери в Турция и Гърция, след това – шест месеца в Италия и оттам – на свобода в Австралия, където живее 13 години, от 1963 г. – в Лондон, журналист в *BBC* – сърцето му бе свито 45 години за България, отпущен го през 1991 г., когато за първи път се върна във Варна и гласува за СДС.

През 1991–1992 г. Тео живееше в южен Лондон на „Кавендиш роуд“ – от двете страни двуетажните къщи във викториански стил са подредени като английски зваргейци пред Бъкингамския дворец – само по номерата на вратите им ги разпознаваш, 89 означава къщата на Тео. Преди да позвъним, видяхме бележка, мушната в пощенската кутия на външната врата: „Георги и Николай, отивам да купя хляб и вестници. Връщам се след няколко минути. Имате уиски, докато гойда. Тео“.

По вътрешната стълба се качихме на втория етаж и стаята ни посрещна с класически бохемски натюрел: маса, чаши и бутилка уиски. Докато отпивахме първите глътки, Тео влезе лъчезарно в стаята – не носеше хляб, а бери, бутилка уиски и *Evening Standard* – вечерното издание на този 181-годишен лондонски таблоид, който излиза три пъти дневно.

После всичко тръгна по сценария, на който бележката беше само пролог. От *BBC* дойде Радко Попов, а Тео продължаваше да илюстрира с фотографии дългата си емигрантска одисея. Към полунощ решихме Радко да пусна обяви в български вестници, че „мъж на солидна възраст, със солидни английски доходи и навици за ред и домашен уют търси за съпруга чаровна и образована жена, не по-възрастна от 39 години“. Тео тогава беше на 69 и държеше на разлика, равна или по-голяма от 30 години, между него и бъдещата съпруга. След месец-два на „Кавендиш роуд“ 89 пристигнаха фотографиите и автобиографиите на 95 кандидатки. Жури с председател Тео и членове Радко и ние със сина ми избра една от тях – най-чаровната, най-образованата, 39-годишна жена от градче във Великобританско. Радко и жената на Георги Марков станаха кръстници на младоженците, те живяха десетина година с любов и разбирателство и Тео се спомина през 2002 г.

Не мина година и Радко Попов пусна обяви в български вестници, че „жена със солидно английско наследство и навици за ред и домашен уют търси за съпруг симпатичен и образован мъж, не по-възрастен от 39 години“. Жената тогава беше на 49 и държеше бъдещият съпруг да бъде поне 10 години по-млад от нея. Тя обаче не пока ни никого от нас на кастинга и така не разбрахме кой е новият стопанин на „Кавендиш роуд“ 89.

РАДКО ПОПОВ

Световната служба на *BBC* е в огромния архитектурен комплекс „Bush House“ (няма нищо общо с баща и син Джордж Буш, а с името на американския бизнесмен Ирвин Буш, който през 1923 г. е платил строежа на сградата). Посрещна ни Радко Попов – варненски приятел, емигрант от комунистическите години, журналист в българската секция на *BBC*.

Точно по това време *BBC News* излъчваше поредния метеорологичен бюлетин:

Англия – разкъсана облачност, преваляване, нежен лондонски съжд.

Уелс – разкъсана облачност, преваляване.

Северна Ирландия – ветровито, облачно.

Шотландия – сняг и уиски.

ВЕНКО ХРАНТ КИЗИРЯН

Неотдавна един бургаски приятел ми писа:

„Научих доста неприятна новина. Починал Венко Ки-

зирян. Лека му пръст на голямата арменска уста! Знаеш го – Музиканта Арменец, рабен на Скитника Евреин. Като малък учи акордеон при Венко Пиперов, след това – кларинет и пиано в музикалното. Купи си електронен орган „Намонд“, спомни си ресторант „България“ – течните музикални обеци. Едно време през пролетта се връщаше от шестмесечен гурбет от Западна Германия и започваше работа на Слънчев бряг при бай Минчо Неграмотния – управител беше на „Ориент“. И там Венко всяка вечер провеждаше култови представления със своя „Намонд“ – с чаша уиски върху него до ранно утро. Преди 5-6 години „някой“ му взе къщата на три етажа, която той лично построи с парите си от гурбета на мястото на старата къща на баща си – на „Раковску“ и „Патриарх Евтимий“. За целта докара строителни материали и техники от тогавашната Западна Германия. Купи си яхта, живя известно време в Царево. Мечтаеше за яхтено пристанище в Бургас. След първия инфаркт се движеше с колело из града. Вторият инфаркт приключи земната му биография. Лека му пръст на големия бургаски музикант и бохем“.

DONNA DI TUTTI DONNE

През 1939 г. на международния мострен панаир в Ню Йорк е имало павилион, наричан „Футурама“ – панорама на бъдещето – възможно, вероятното, предпочитаното (*possible, probable, preferable – three Ps*). Тогава посетителите са гледали прогнози за 1959 г. Сега „Футурама“ е програма на FOX – една от телевизиите на Рупърт Мърдок.

След Мук Джахър, Ерик Клептън, Кевин Костнър, Доналд Тръмп италианката Карла Бруни – един от известни-

те топмодели в света – беше *позната* и от Никола Саркози. Трудно е да се прецени коя е по-авангардна – Карла Бруни или Венди Денг. През 1999 г. Мърдок се ожени за 37 години по-младата китайка – това вече не е „three Ps“, *it is just preferable*. Конкурентка на тези две жени е една друга китайка – Миан Миан, „лошото момиче“ на съвременната китайска литература, автор на книгата *Panda Sex* – мечето, което прави секс само два пъти в годината. След бурен живот в алкохол, дрога и „бърз секс“ сега Миан казва: „Аз съм като една панда“. Карла, Венди и Миан трябва да са с много високи стойности на IQ (Intelligence Quotient), защото парадигмата на Костов-Питицгили гласи: „Интелектът на една жена е сбор от интелектите на мъжете, които са я любили“^{*}.

Вярвам на доцент Костов и затова ще разкажа поне за една бургазлийка с по-висок IQ от тези чужденки. Родена през 1922 г. в Бургас, тя с достойнство се радваше на красотата си, барплотът на най-хубавите барове сияеше от присъствието ѝ, жестовете, с които поднасяше чашите, бяха изпълнени с чаровна еротика, не се поддаде на шантажите на демокрацията и капитализма, поработи в няколко хранителни магазина, оперираха я от тумор, лекарят ѝ поискал 500 лева, за да получи пенсия по болест, прибрала се в апартамента си, помолила брат си да ѝ помогне да скочи от седмия етаж, той ѝ казал да не прави такива неща, тя се надигнала, преметнала единия крак през терасата и политнала от седмия етаж – през октомври 2009 г. в Бургас.

Тогава една нейна съседка каза: „Пази Боже да си красива жена и умен мъж!“

---

* През 1905 г. Карл Юнг писа, че „не е възможно да се каже със сигурност кои мисли са собственост на даден човек“. И нарече тази мозъчна дейност „криптомнезия“ – колективното несъзнавано, проява на скрити, забравени спомени, не плагиатство. Възможно е италианският писател Дино Сегре, известен като Питицгили, да е написал подобна мисъл в някой от своите разкази, например в „Ивета преподава уроци по французки“.

LA FEMME FATALE BULGARIE

Да си жена, е хубаво, тислеше си тя, но да си фатаална, си е направо привилегия.

Владислав Христов, „Фаталната жена“

Фатална жена - или жена вамп - е тази, която магически съблазнява мъжете - и те нея. От библейската Ева през любимата на много императори Клеопатра до Лу Андреас-Саломе (1861-1937) - приятелка на велики мъже (Ницше, Вагнер, Фройд, Рилке), и след тях хиляди други жени *la femme fatale* е романтичен психосоциален феномен.

Аз тук ще номинирам българската фатална жена и тъй като тя е бургазлийка, ще започна със стихове от „Възхвала на жените“ на Христо Фотев:

Жени, вие идвахте срещу ми!

Как стъпвахте! Аз бях готов!

... Жени, вие идвате срещу ми!

Как стъпвате! Не съм готов...

Надявам се те да създадат сантиментална атмосфера на церемонията. На филмовия фестивал във Венеция през 2010-а Драгомира Бонева, родена и живяла до 19-годишната си възраст в Бургас, получи наградата *Action for women* („Действие в подкрепа на жените“) за филма „Сбогом, мамо“, написан, режисиран, субсидиран и игран (заедно с други български артисти) от Мишел Бонев, както се нарича в Италия чаровната бургазлийка. „Мишел вече е голяма звезда в Италия. Ако беше индианка, щяха да я кръстят Поразяващата ръка“ - писа един журналист в Милано. Но вместо радост, започнаха въпросите на българи и италианци за наградата: „Кой е платил разноските за филма, измислена ли е тази награда, не е ли резултат

от връзките на Мишел Бонев с премиера на Италия?“. Като че ли американките Мерилин Монро и Магона останаха *virgin* и са нямали връзки с големи политици.

Във Венеция Мишел Бонев казва: „Изпълни се пожеланието на Мел Гибсън да напиша книгата „Дървета без корени“. Върнаха се моите корени в мен. Аз имах нужда от това и това беше моята цел от 20 години да направя нещо, което да свърже тези две страни – Италия и България“. Но ябълката на раздора, подхвърлена от комплексиранни политици, журналисти и режисьори, достигна до прокурорско разследване във Венеция за присъждането на наградата, както и за разносните по пътуването на българската делегация, водена от министъра на културата. В същото време в медиите бе написано, че Мишел Бонев е *sapa amica* на италианския и българския министър-председател. Хипотетично обаче е дали това приятелство има биоестетична (за ББ) или епидермална (за СБ) основа. Също така дали Мишел Бонев, като Тега Бара, им е казвала: *Kiss me, my fool!*

Тева Бара (1885–1955) е една от най-известните артистки от времето на немите филми на Чарли Чаплин. Тя е сексимвол на САЩ в началото на XX век. През 1915 г. във филма *A Fool There Was* тя играе *femme fatale*, която прелъстява известен адвокат от Wall Street.

ЗАТРУПАНИ КАФЕНЕТА

Народе мой, ще дойдат страшни дни...

Кирил Христов, „Прокоба“

Цикличността е характерна за различни явления, включително исторически. Както след 1989 г., така и след

Освобождението от турско робство в България започва живот, пълен с надежда и стремеж да достигнем другите страни в Европа. *In vivo veritas* (в живота е истината) са казвали гревните римляни – да се срещаш с приятели е най-вitalният начин за общуване – особено в кафенета, кръчми, клубове.

Естествено е тогава да се зароди идея за създаването на клуб в новоосвободена София – и по подобие на Европа да бъде наречен Юнион клуб – годината е 1884, мястото – ул. „Иван Вазов“ 8. Член 1 от Устава му гласи: Юнион клуб представлява юридическо лице, което има за цел създаването на гружествен живот и установяването на лични връзки и отношения между неговите членове – представители на чуждестранните мисии и други чуждестранни личности, установили се в страната, и български граждани, приети в клуба“.

Разрушен от бомбардировките през 1944 г., след което приютен в руския ресторант „Крим“, Юнион клуб е разрушен на 27 декември 1949 г. – по заповед на комунистическото правителство. И във времето на новия исторически цикъл – през 1990 г., Клубът е възстановен. Но не и другите клубове и кафенета в София.

Преди сто години софийските интелектуалци са отсядали в кафенетата „България“, „Македония“, „Континентал“, „Савоя“, „Роял“ и в Арменското кафене. Но сърцето на българския културен елит пулсирало в кафене „Цар Освободител“ – отворено през 1908 г. в партерния етаж на сградата на ъгъла до храм „Свети Николай Чудотворец“ (Руската църква) – едните прозорци гледали към бул. „Цар Освободител“, другите – към ул. „Раковски“. Ето имената на част от елита, който е посещавал кафенето: Вазов, Яворов, Пенчо Славейков, г-р Кръстьо Кръстев, Кирил

Христов, Петко Тодоров, Елин Пелин, професор Александър Балабанов, Сава Огнянов, Георги Курков, Теодор Траянов, Асен Разцветников, Симеон Радев, Яна Язова, професор Асен Златаров, Сирак Скитник, Дечко Узунов, Иван Милев, на масите край прозорците на „Раковска“ – Елисавета Багряна, Дора Габе, професор Георги Цанев. Самоотен на масата си стоял Йордан Йовков. Очевидно най-голямо присъствие на интелекти на единица площ в света*. Няма що да ходиш на училище или университет – влизаш в аудиторията на „Цар Освободител“, сядаш един ден до масата на Вазов, Яворов и Славейков, друг ден – до г-р Кръстьо Кръстев, Кирил Христов и Петко Тодоров, гледаш, слушаш, записваш внимателно и като си редовен студент, накрая на учебната година получаваш отлична диплома.

През 1935 г. Александър Добринов рисува шарж на 106 посетители на кафенето, на съдържателя Илия Югрев, на келнерите Коста и Иванчо и на самия себе си – най-големия портретен карикатурист на България. За награда, че е увековечил българския елит, през 1945 г. той е пратен в затвора, други елити са интернирани, кафенето е превърнато в изложбена зала, а през 1976 г. цялата сграда е разрушена за една нощ. Така любознателните млади хора бяха лишени от възможността да получават наистина отлични дипломи.

От 1960 г. ние, с известен тренинг от бургаските кафенета и клубове, сме студенти в София. И след лекции и изпити започваме да опознаваме духа на столицата – освен в театрите, и в кафенетата – в хотел „Балкан“

---

* През 1962 г. президентът на САЩ Джон Кенеди поканва много нобелисти в Белия дом. Той се обръща към тях с думите: „Това е най-концентрираното присъствие на учени хора на едно място, освен когато президентът Томас Джеферсън е бил сам в кабинета си“.

(сега „Шератон София Хотел Балкан“), „Берлин“ (някогашна „Савоя“), „Варшава“, „Операта“. И особено често в „Прага“ (на „Раковски“) и „Бамбука“ (тогава се шегуваха, че Народният театър „Иван Вазов“ е една червена сграда близо до „Бамбука“). Сега „Прага“ е опакована в талашити, декорирани с графити, и чака да бъде превърната в банка, казино или бизнес офиси. Но не и възстановена – с масата, на която Пеньо Пенев е изписал името си, и където артистичното поколение на Тодор Тодор – Тъшо, Антон Горчев, Жоржета Чакърова и Любомир Добрев често отскачаше от сцената на театралния институт (ВИТИЗ), разположен срещу „Прага“.

„Бамбука“, приемал хора на гуха – като Иван Пейчев, Константин Павлов, Христо Фотев, Генко Генков, Светослав Иванов, Димитър Стойчев, Димитър Йотов – отдавна е превърнат в нещо материално. Като Клуба на писателите на „Ангел Кънчев“ 5 и Клуба на журналистите на „Граф Игнатиев“ 4. А „Червения овен“ (*Red Ox Inn*) – студентската кръчма в Хайделберг, основана през 1703 г. – пази хилядите автографи на известни посетители, изписани по стените и в книгата за гости – през 1973 г. и подписа на един бургазлия.

Животът на кафенетата и клубовете във Варна и Бургас бе също кратък. През цикъла на варненската демокрация студентското кафене „Черноморец“ (през 60-те години на XX век наричано „Комсомолец“) и Клубът на културните дейци се превърнаха в банки и магазини. Клубът на учените – едно от най-привлекателните места през 80-те години на миналия век – бе реституиран и превърнат в кръчма, в която няма и атом наука.

Както всички реномирани клубове по света, Гражданския клуб в Бургас е разполагал с ресторант с вкусна кух-

ня и поморийско вино, кафене и салон за билиард, табла и карти. Национализацията след 1944 г. ликвидира Гражданския клуб, а през новия исторически цикъл реституцията разруши артистичния възторг в Клуба на културните дейци и Канцеларията на бургаските писатели, където Христо Фотев посрещаше гости от Бургас и България. Кафенетата „Малина“, „Куба“, „Пиринчето“ и „Космос“ имаха същата съдба. Така сгради с комерсиални цели безмилостно „затрупват“ стойностни архитектурни комплекси, кафенета и клубове – сега професор Иван Карайотов може да напише „Затрупан Бургас“, както през 1944 г. Кирил Христов е написал „Затрупана София“.

Добре че арменският клуб „Ереван“ продължава да нарежда маси и столове на тротоара на църквата „Сурп Хач“. Където бургазлии и гости на града сядат под върбите, говорят си приятелски, отпивайки питието си. И „уррят по едно биоестетично око“ на преминаващите бургазлийки – най-чаровните жени на България.

Абрис! (арм. – да живееш!) – приветливостта на екстериора на „Ереван“ поддържа сантименталния чар на Бургас през лятото.

ЕДИН ИТАЛИАНЕЦ В БУРГАС

От 1995 г. го наричам Луиджи, понякога АВС – *amico, banca e capo* (приятел, банка и началство). Той е световноизвестен учен и директор на Института по невробиология и молекулярна медицина в Рим. Луиджи Алое е роден през 1943 г. в град Амантеа, регион Калабрия, Южна Италия, Енотрия – земя на виното, както са я наричали в Голяма Гърция (*Magna Graecia*). Тук, включително в съседна

Сицилия, зреят над 600 вида вино. Калабрия е земя и на философите Ксенофан, Зенон, Парменид, Питагор. И на жени с „демонична красота“. Ако сте в Рим и искате да ги видите, преминавате около 600 км на юг с „Ланчията“ на Луиджи – и сте в Амантеа.

– *Horos esti* (това е), всички пътища водят първо към Калабрия, след това – към Рим – казва Луиджи Алое.

Неговите сестра, гъщеря и внучка се казват Розалия – кръстени са на баба му – сеньора Розалия (1878–1965). Тя обичала да казва, че „човек, който пие вино, е по-близо до Бог“. Изгледала всеотдайно петимата си внуци – Роко, Франко, Луиджи, Розалия и Алфредо, тя емигрирала при сестра си в САЩ, където умряла от носталгия по Калабрия.

През 1897–1898 г. поетът Кирил Христов (1875–1944) е живял в Неапол – „пиян от своите младини“, Южна Италия още повече възпламенява хедонистичните му рефлексии и той ги описва в една „Неаполитанска вечер“ – „тъй тържествена, омайна –/ да мине без любов, ще бъде грях“.

С Луиджи и други италиански колеги гостувахме на Христо Фотев в Равадиново. Тогава Христо ни разказа за „Черните очи“ – още един италиански екстаз на любовта на Кирил Христов:

*Видях я – осепах я ми очите
от тая демонична красота...
Между вулкани тайка я родила,
в Калабрия – сърца за да тори...
На третия ден аз грабвам китка цвете
и влизам при Розалия...
Но стая се и трепна тя тогива –
и готви се да бяга, да се крий:*

*„Недей!... Батиста е ревнив... не бива!
Да знай - ще те убий!...“
„Да те убие!... Нека!... Остави ме!...“
И тигър ревна в моето сърце -
и хубостта, която подауди ме,
аз грабнах на ръце...
И всичката ми кръв нахлу в главата...
Как можех вече аз да се свестя,
когато и Батиста, и... камата
сама забрави тя?*

Запитахме Луцджу дали е чувал за българин, който е познавал (в библейския смисъл) баба му – по това време тя е била 19–20-годишна „демонична“ жена.

– И да е познавала този българин, тя не би ми казала. Но знам, че в Амантеа нямаме мъж с име Батиста – отговори Луцджу.

След това добави, че „Черните очи“ на Кирил Христов му напомнят за „Невярната съпруга“ на Лорка:

*Аз я отведох на реката;
бях сигурен, че е девойка,
ала тя имала си мъж.*

КОЛУМБИЕЦЪТ, КОЙТО СТАНА БУРГАЗЛИЯ*

Когато си в Бургас с латиноамериканци, една монголка и една *nina verde*, „легендите и чашиите“ на града стават

---

* „Перуанският евреин, който стана индианец“ е заглавие на разказ на нобелиста, 2010, Марио Варгас Льоса, включен в книгата му „Разказвачът“, който през 1987 г. се появи в испански говорещите страни, през 2010 г. дойде и в България.

по-колоритни – звуците се превръщат в цветове, цветовете – в звуци – синестезия с участието на доня Роза, Уилям, Тито, Фернандо, Нелц, Поркетто, Оюна, „зеленото момиче“ и Мерцедес, която пише писма на Уилям.

През 1979 г. майка му доня Роза де Оливейра го изпраща с обратна разписка във Варненския медицински институт. Уилям Морено Бареро учеше със старание и се веселеше с похватите на магическия реализъм на братовчег си Габо – Габриел Гарсия Маркес. Уилям беше много приветливо момче – имаше две чаровни приятелки, едната – монголката Оюна, другата – *La nina verde*, на която често рецитираше *Verde que te quiero verde* (зелена, любя те зелена) от „Сомнамбулен романс“ на Лорка. Понякога Оюна и Зеленото момиче ни придружаваха в бургаските турнета.

За да бъдем по-дълго време в Бургас, тръгнахме от Варна рано сутрин – пристигаме и първо отиваме вкъщи. Майка ми и леля ми ни посрещат, закусваме и тръгваме по маршрута на интеллигентните юнаци, както ги наричаше майка ми. Започвахме от „Малкия балкан“ – ние пием кафе, Уилям пие „Загорка“, поднесена в чаши за чай, защото алкохол не се сервираше преди обяд. Обядвахме и забравили сиестата (испански навик за следобедно спане), метастазирахме, както казваше Уилям, при Пешо Атанасов в „Космос“ (до бившия колодрум), при Поньо Пройков в „Златна котва“ или в друг ресторант, а късно вечер, на път за вкъщи, сядяхме в „Беръзка“.

„Беръзка“ беше „чисто и добре *затъмнено* място“ – камерно барче в приземния етаж на сладкарница „Черно море“ на „Александровска“ (тогава „Първи май“). Управител на „Беръзка“ бе Иван Анестиев – Вензито, съученик от съседната махала на „Гладстон“. Беше много добър в кръчмарската професия, посрещал ни е в Приморско,

Слънчев бряг и барчето на летището. Следобед правеше ритуален „тегел“ от „Берьозка“ до „Часовника“ и обратно – разстояние не повече от 500 метра. Вървеше много бавно, със скръстени зад кръста ръце. Ако си до него, имаш чувството, че не върви напред, а назад. Говореше малко, слушаше с внимание разговорите и за коментар се усмихваше по-флегматично, отколкото вървеше – това обаче не отнемаше нищо от специфичния, добронамерен чар на усмивката му. За повече от час правеше „тегела“ си, влизаше в „Берьозка“ и работеше до-когато-има посетители. Късно вечер на път за вкъщи с Уилям влизахме в „Берьозка“, Венгито ни посрещаше, сервираше и бързо сядаше на масата с нас (в Бургас и до днес се говори, че само масите в кръчмите могат да ускорят походката му). Уилям му обясняваше, че от *in vino, in vitro, in situ* най-много му харесва *in pub*. Венгито разбираше, че става дума за вино и кръчма, и добронамерено се усмихваше.

Поне веднъж през лятото с Уилям и други приятели купувахме от магазина 2-3 бутилки руска водка и отивахме на гости на Иван Кибритев в „Слънчев бряг“. Кибрита беше оберкелнер на „Вариетето“ – най-атрактивният ресторант през тези години. Вместо куверти, един келнер ни посрещаше на входа, водеше ни до запазената маса – и ние ставахме почетни гости на „Вариетето“.

Веднъж обаче не купихме водките и Кибрита ни носеше само традиционните кафета и бадеми – достойна причина да си тръгнем по-рано. Излязохме от „Вариетето“ и Уилям ми каза, че този път не сме посетили „Слънчев бряг“. Изненадан, го запитах: „Нали бяхме при Кибрита?“, а той ми отговори, че това посещение не се брои, защото не сме пили водка. В такива случаи говореше на родния си език и като стария келнер от „Чисто и добре

осветено място“ на Хемингуей казваше: *Nada u pues nada u nada u pues nada.*

Едно лято гона Роза и Тито – малкият брат на Уилям, дойдоха в България и ние им показахме нашите бургаски маршрути, които разваха Тито и учудваха гоня Роза. Тогава тя ни разказа, че Мерцедес – малката сестра на Уилям, защото много го обичала, учила ветеринарна медицина. Веднъж Мерцедес писала на Уилям, че в къщата им в Богота има хлебарки и пльхове. Уилям ѝ изпратил 20 негови фотографии и писал да сложи по една на всеки ъгъл на стаите. След няколко дни Мерцедес му отговорила, че всички хлебарки и пльхове избягали от къщата. Сега главният редактор на *InSpiro* иска да му изпратя моя фотография за страницата, която пиша – ще му изпратя, но се безпокоя, че читателите ще избягат от списанието.

След като се дипломира, ние изпратихме Уилям с обратна разписка на майка му – на улица „Диагонал“ 51А в Богота. Оттогава на визитните му картички пише:

William Moreno Barrero, MD

Especialista salud familiar, Flebologo Clinico

Bulgaria, Argentina, Colombia. Amigo di Burgas y Bulgaria.

И сантименталното: „Аз съм бургазлия!“ – писа ми, че ако Джон Фицджералд Кенеди беше идвал в Бургас, и той щеше да каже „Аз съм бургазлия!“ – като „Аз съм берлинчанин!“ в неговата знаменита реч на 26 юни 1963 г. в Берлин.

Ожени се за чаровната Есперанса, синът им Алфонсо приближава 20 години и учи медицина, дъщеря им Натали е, като моя внук Нукифор, 8-годишна. Писах на Уилям, че като пораснат, ще ги срещнем в Бургас, Варна и Богота – да им покажем маршрутите на интелигентните юнаци.

Това е поток на приятелството – отговори ми Уилям.

ЕДНА БОЛИВИЙКА В БУРГАС

Една вечер Уилям Морено ме запозна с колумбиеца Фернандо Миранда и съпругата му – боливийката Нели – двамата студенти по медицина в София. Освен това Нели преподаваше кечуанския език в Софийския университет. Поканихме Нели и Фернандо във Варна и тя изнесе лекция за кечуанския език и култура. И сега помня разказа ѝ за това как „всяка сутрин водачът на инките казвал на своите хора: „Не крадете и не лъжете!“, а те му отговаряли: „И ти също!“. След това повтори спектакъла в Клуба на писателите и артистите в Бургас. На другия ден направихме няколко тура по бургаския маршрут. В една от отсечките Нели – години при той да дойде в България – ни разказа за г-р Хорхе Букай и неговата приказка за „логиката на пияния“, който „влиза в някакъв бар, сядна на бара и си поръчва пет чаши уиски... Изпива ги на един дъх и си поръчва четири чаши уиски... Изпива ги и поръчва три чаши уиски, след това поръчва две, изпива ги и накрая поръчва едно уиски, изпива го на един дъх и се свлича на пода. И казва на бармана: Моят лекар не иска да ми повярва, но ти си свидетел. Колкото по-малко пия, толкова по-зле ми става!“. Заради тази „логика“ Уилям и Фернандо обичаха повече аржентинеца Хорхе Букай, отколкото колумбиеца Габриел Гарсия Маркес. Понякога се събираха с други латино, наричаха се на колумбийски жаргон „локо“ (луди), влизаха в някоя кръчма, сяднаха и си поръчваха ракия по формулата „5-4-3-2-1 чаши“, за да убедят лекарите си, че „колкото по-малко пият, толкова по-зле им става!“

Синът на Нели и Фернандо ходеше на българско училище и както казва Ноам Чомски, бързо усвояваше нашия

език. В началото обаче малкият Фернандо смесваше българския с испанския. И тъй като на испански „порке“ означава „защо“ и „защото“, той отговаряше с „поркетото“, когато искаше да каже „защото“. Така Поркетото стана неговото българско име, с което си замина за Колумбия.

Сега Фернандо Миранда-младши е докторант по психиатрия в Медицинския факултет на Университета в Богота – темата му е „Психоанализ на стогодишната самота“. По-точно деменцията на Хосе-Аркадио Буендиа, един от героите в „Сто години самота“, където Габо, както го наричат колумбийците, пише: „Аурелиано написа името „наковалня“ на една хартия и я залепи върху основата на наковалнята. Така беше уверен, че за в бъдеще няма да го забрави... Полека-лека, изучавайки безкрайните възможности на забравата, проумя, че може да дойде ден, когато нещата да се разпознават по надписите им, ала да не се помни предназначението им...“. Много преди американски психиатър Нийл Бухолиц да е написал: „Ако сте забравили къде сте си оставили ключовете, това е разсеяност, но ако не знаете какво да правите с ключовете – това е проблем“.

ЕДИН АМЕРИКАНЕЦ В БУРГАС

*To a man who knows nothing,
Mountains are mountains
Water is water and
Trees are trees.
When he has studied and knows a little,
Mountains are no longer mountains*

*Water is no longer water and
Trees are no longer trees.
When he has thoroughly understood,
Mountains are again mountains
Water is water and
Trees are trees.*

Тази мъдрост за човешкото познание е от гзен будизма – научих я от една статия за действието на хормоните, публикувана през 1964 г. в САЩ. Авторът Оскар Хектер е роден на 29 септември 1916 г. в Чикаго, Илинойс. През 1940 г. той започва и след три години защитава докторската си теза за стероидните хормони. По-късно е сътрудник на Gregory Goodwin Pincus („Goody“ между приятелите му) – откривателя на антибебе хапчета (*pills*), на 23 юни 1960 г. одобрени за употреба в САЩ. (Роденият във Виена и живял в София професор Карл Джераси е направил – също в САЩ – тази сексуална революция 10 години по-рано.)

Оскар Хектер е професор по биохимия и до пенсионирането си работеше в Катедрата по физиология в Медицинския факултет на Северозападния университет в Чикаго, Илинойс. Първата ни среща беше във Варна през 1980 г. на международен симпозиум по „биохимичен и биофизичен трансфер на информацията“. Бързо се сприятелихме с Оскар и тръгнахме за Бургас – да му покажа родната къща, майка ми и леля ми да му направят баня и бели курабии – традиция, която спазвах с всички умни и добри колеги, *brain-and-heart friends* от чужбина. Разликата беше, че с Оскар не вървахме по бургаските маршрути, начертани с Уилям и другите интелигентни юнаци – Оскар не пиеше алкохол. Това обаче не му пречеше да ходим в Клуба на културните

гейци, тогава срещу пристанището. Оскар беше готов да изнесе лекция на тема „Общото в креативните процеси на учени и артисти“ – той беше голям учен, жена му – голям художник. Управител на Клуба тогава бе Таньо Павлов, който имаше добър диалог с интелектуалната бохема на града. Но за лекция на американец трябваше да вземе разрешение от Градския комитет на БКП. Комитетът не даде разрешение и Оскар проведе лекцията си в разговори с Христо Фотев и артисти и художници в клуба. Когато Пандура разбра, че Оскар е работил за откриването на антибебе хапчетата, удари с ръка челото си и извика: „Въх! Този е много голям учен!“

Поканен да изнесе лекция на симпозиума по атеросклероза, през 1983 г. бях в Рочестър, Минесота. Оттам се обадох на Оскар Хектер и професор Джордж Панас в Чикаго и те ме поканиха да изнеса лекция и в техния университет. За една седмица ме настаниха в хотел край езерото Мичиган – сутрин от прозорците на стаята ми на 17-ия етаж яхтите изглеждаха като цветни чайки и гларуси, а в крилете им танцуваха лъчите на изгряващото слънце.

Това означаваше, че:

Яхтите не са вече яхти

Мачтите не са вече мачти

Езерото не е вече езеро.

НАЙ-БОГАТИЯТ ЛЕКАР В БУРГАС

Антонио Вито Костантини е роден през 1924 г. в Сан Франциско, Калифорния – той не знаеше нито дума на родния език на майка си и баща си, не познаваше дори *pizza*

napoletana и *pasta Italiana*, никога не бе ходил в Италия - и не изпитваше носталгия по нея.

Антонио - или Тони, както той казваше да го наричаме - е продукт на италиански гени и американски мему - Франка и Себастиано са 18-годишни, когато корабът „Esperanza“ ги завежда на едно от пристанищата на Ню Йорк и те поемат дългото си пътешествие към Калифорния. На младото италианско семейство се раждат четири деца, второто от които е Антонио Вито. Тони завършва медицина в Stanford University, пациентите му оздравяват, расте броят на клиниките, които открива в градове по залива на Сан Франциско, влюбва се в американка и има три деца от нея. Вечер с приятели изпиват една бутилка уиски и пакети цигари - така до 45-годишната си възраст, когато, уплашен от ранната смърт от рак на белия дроб на брат си, спира пиенето и пушенето. И за компенсация се жени за 18 години по-младата от него германка Зигрид (Зиги) - тя ражда четири деца и след години Тони и Зиги и децата Тоня, Антон, Йохан и Себастиан започват да живеят в две къщи - едната във Фрайбург, Германия, другата в Сан Франциско, Калифорния.

В края на 80-те години на миналия век, докато персоналът на неговите клиници работи, д-р Костантини се завръща към научните медицински изследвания - неговата хипотеза е, че повишена консумация на храни, които узряват чрез зъбички (фунги) - хляб, сирене, бира и други - са по-вредни за здравето, отколкото храните, богати на холестерол. Нарича хипотезата си „фунгалбионика“ и тя става негово научна страст. Посещава много университети по света да търси съмишленици - през март 1989-та д-р Костантини пристигна във Варна и изнесе лекция,

озаглавена „Фунгалбионика: нова профилактика и терапия на болести“.

С Тони мислехме на различни биомедицински езици, но споделяхме общи разбирания за личния и социален живот на човека. Постепенно ставахме приятели – през април 1989 г. участвахме на европейския симпозиум по атеросклероза във Виена, от там ходихме при мои приятели в медицинските университети в Братислава и Будапеща. Тони беше първият американски гост на новосъздаденото – през март 1990 г. – Дружество на приятелите на САЩ във Варна. На другия ден отидохме в Бургас и въпреки че бе въздържател от 45-годишната си възраст, го поведох по маршрута на интелигентните юнаци. Ходихме и в Равадиново при Христо Фотев. Тони казваше, че са втори братовчеди с Христо – единият е Христо Фотев Константинов, гругият – Антонио Вито Костантини.

През 1991 г. аз изнесох лекция във Фрайбург, организирана от Тони. Бях една седмица гост на къщата му, отрупаха с цигулки, картини, книги и хладилници.

– Джордж – каза Тони, – може да пипаш всичко в тази къща, освен Зиги.

Спазвах с лекота съвета му. Не докосвах чаровната Зиги, нито цигулките, вземах някоя книга, сядах в градината и правех онова, което Тони беше спрял да прави, когато навършил 45-годишна възраст.

Като се върнах във Варна, участвах на международен симпозиум. Срегнах един колега от Сан Франциско и за мен това означаваше да се сетя за Тони Костантини – показах визитката му, колежата я прочете и каза с умиление:

He is ton rich (той е много богат)!

ЕДИН АМЕРИКАНСКИ ГЕНЕРАЛ И МНОГО БЪЛГАРСКИ ЮНАЦИ

Премиерата на филма *We Were Soldiers Once and Young* („Някога бяхме войници и млади“) по сценарий на Харолд Мур и Джоузеф Голуей – генерали от запаса на американската армия във Виетнам – бе през 2002 г. – с Мел Гибсън в ролята на лейтенант Мур. Точно през тази година Еро Тойвонен пристигна във Варна – тогава, сегнали в една от „отсечките“ на маршрута на интелектуалните Юнаци, той ни разказваше, че през 1965-та е бил един от 395-те американски войници, тогава – лейтенант, обградени от 4000 виетнамци. Останал жив в „долината на смъртта“, Еро става капитан, след това – полковник и генерал в запаса. С тези военни отличия емигрира във Варна и тамова някои от нас го наричаха Полковника, други – Генерала. На врата му висеше военния медальон, на който пишеше името, фамилията и кръвната му група. Медальонът, както и белезите от раните по тялото му, бяха неотлъчно с него. Вероятно и спомените му, които той споделяше повече с инфузионно-отпиващите глътки водка, отколкото с нас. Понякога – от дълбочината на четвъртата водка – изричаше: „Войната не е филм, в който главният герой винаги остава жив“. И никога не пропускаше да изрече войнишкото „хаба, хаба“, когато край масата преминаваше чаровна жена. Като разбрахме, че „хаба, хаба“ означава „виж, минава хубава жена“, и ние използвахме този войнишки сигнал за повишена естрогенна концентрация край нас – особено онази, която ухаеше край върбите на Арменския клуб в Бургас.

От 1919 г. американците честват Ден на ветераните от войните (*Veterans' Day*); в страните на Британската империя е известен като *Remembrance Day* или *Poppy Day* – Ден

на маковете, за които един приятел ще си спомни по-късно в една бургаска кръчма) – на 11 ноември, защото мирният договор на Първата световна война е подписан през 1918 г. в 11 часа на 11-ия ден на 11-ия месец (*the eleventh hour of the eleventh day of the eleventh month*). Няколко седмици преди това Еро напускаше Варна, отиваше в родната си Финландия, където живееха семействата на двете му момчета и дъщеря му – и тяхната майка, първата жена на Еро. Точно на 11 ноември в 11 часа самолетът кацваше на летището „Джон Фицджералд Кенеди“, посрещан от групи ветерани. След час-два запазените маси в Metropolitan Club в източната част на 60-th Street в Ню Йорк са окупирани от 7-а танкова бригада – тази, която остави много свои войници във виетнамската „долина на смъртта“.

Така пет поредни години Еро минаваше по маршрута Варна-Бургас-Хелзинки-Ню Йорк-Metropolitan Club – и обратно. С изключение на 2007 г., когато отлетя за Хелзинки, видял се с децата и внуците си и завинаги остана във Финландия – там, където бе роден през 1935 г., завършил офицерското училище и заминал за Америка, оженил се за финландка, децата му се изучили в САЩ и се върнали във Финландия, а той се развел и се оженил за друга финландка, с която пристигна във Варна, и след като тя умря, се ожени за българка – събирахме се на терасата на нейната къща и Еро правеше барбекю. Всичко беше *well done* го дения, когато се разболя и замина за Хелзинки.

ЕДНА АМЕРИКАНКА В БУРГАС

През 1999 г. пак имаше международен симпозиум във Варна. В него участваше и Джейн – млада и чаровна про-

фесорка по физиология в един от калифорнийските университети. Закърмена със свободата на *hippie culture*, тя разказваше, че още е обзета от битническата громофилия и повече от Дийн Мориарти, героя на Джек Керуак от *On the Road*, пътува по света.

Затова веднага след закриването на симпозиума тръгнахме за Бургас. И този съботен предобед, преди да се пръснат по кафенете и кръчми, в невралгичните места около часовника и общината – по-точно на мястото на разрушената от комунистическата администрация уникална триъгълна сграда на старата община на Бургас – се бяха събрали групи приятели. В една от тях бе Билито – гори и без да има американка в града, ние го наричахме *Billy boy*. Запознах го с Джейн и го поканих да дойде с нас на вечеря, но той смутено ми отговори: „Джонко, ако беше французйка или италианка, нямаше да се притеснявам, но с американка ми е неудобно“. Казах му, че няма нищо неудобно, той свенливо погледна Джейн – тя, цялото ѝ присъствие, особено лицето, излъчваше естрогенен чар, разстилащ се в тялото ѝ, пред който Били се съгласи да дойде вечерта в ресторанта на Сава Масларов на улица „Фотинова“. Наско Георгиев, бати Петьо и Стоян Стоев пиеха водка, Джейн, Иван Станкулов и аз – бутилка червено вино. Изведнъж в ресторанта, водени от Били, влязоха четирима цигани с цигулки в кръвта си. И Бургас започва да се изпълва със „сантиментално спиртно настроение“ (Христо Смирненски).

РАФАЕЛ ФРЮХБЕК ДЕ БУРГОС

През 2009 г. симпозиумът във Варна свърши в ранен следобед и нагвечер вече бяхме в Бургас. Циганите – същите, които Били извика за американката Джейн, този път

с китару в кръвта си – ни очакваха в кръчмата. Когато засвиреха бургаски мотиви на *cante gitano*, испанската част от сърцето на Хема първо замлъкна, вслуша се в китарите и след това избухна в ритъма на фламенко. Кръчмата се превърна в *cafés cantantes* и Хема извика: „*Olé, tiene duende!*“ (в Бургас има дух!).

Хема Фрjохбек е професор по ендокринология в Университета в Памплона, града на *encierro* – надбягване с бикове по време на фиестата, посветена на свети Фермин, от 7 до 14 юли всяка година. Описана от Хемингуей през 1925 г. в книгата му „И изгрява слънце“, Памплона става много известен град в света. Навярно това е имал предвид и професор Светлозар Изгов, когато е написал: „Поне за мен Бургас винаги е присъствал такъв, какъвто го е създал в поезията си Христо Фотев. Защото не градовете създават поетите, а поетите – градовете“.

Хема е дъщеря на световноизвестния диригент Рафаел Фрjохбек – бил е музикален директор и главен диригент на симфонични оркестри в Европа, Америка и Япония. От януари 2011 г. е творчески директор на Симфоничния оркестър в Синсинати, щата Охайо. Роден през 1933 г. в испанския град Бургос, той е познат в целия симфоничен свят като Рафаел Фрjохбек де Бургос.

– Чалдъков де Бургас – вече така се обръща към мен Хема Фрjохбек.

БУРГАС И НАУКАТА

Минали по бургаските и варненски маршрути на интелигентните юнаци са и групи приятели – учени със солидно участие в световната биомедицинска на-

ука: Луиджи Алое, Марко Фиоре, Франческа Проперици, Франческо Анджелуци и Мауро Чеканти от Рим, Юкио Ямори, Такаши Фудживара, Шигео Цукахара, Хироши Ямамото - Япония, Арто Палкама - Хелзинки, Джордж Папас - Чикаго, Илиноис, Кришна Сривастава - Огензе, Неше и Музафер Тунчел - Ескишехир, Горана и Бранимир Ранчич, Влагила и Зоран Божанич - Ниш, Драган Джурич - Белград, Владимир Яковлевич - Крагуевац, Роналд Блейс - Утрехт, Сузана и Стефан Манинг - Бирмингам, Христос Стурнарас - Хераклион, Кристиан Войчековски - Берлин, Йон Лиан - Китай, Джон Хойзер и Робърт Микам - Сейнт Луис, Мисури, Милена Пенкова и Мартин Петерсен - Копенхаген, Анджело Анастасиу - Патра, Моника Джун и Кристина Хотолеану - Клуж-Напока, Джерси Белтовски и Анджей Марсиниак - Люблин, Анна и Ари Гертлер - Реховот, Марсиа Хириарт - Мексико, Румелиса Демиргамар - Никозия, Билге Пехливаноглу и Есин Гурел - Анкара, Йохан Ренес - Маастрихт, Канта Чечи - Индия, Харолд Сакс - Мемфис, Тенеси, Морис Кармазин и Харпал Бутар - Канада, Пол Трейхърн и Стюарт Ууд - Ливърпул.

Назрява, или вече е узряло, времето, когато освен „Бургас и морето“, да има и „Бургас и науката“. Например, през октомври 2012 г. ще се проведе Третиият международен симпозиум по адипобиология и адипофармакология - науки за мастната тъкан и болестите, свързани с нея. Ще дойде и Рафаел Фрѝохбек де Бургос с дъщеря си, музика и наука ще се слаят в Бургас.

Сега обаче е време бургазливите да тръгнат по света.

ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В НЮ ЙОРК

*На „Морска“ улица бургаска -
и капитанска, и рибарска -
изгря луната на квартала.*

Христо Фотев

По-късно в разказа го наричам Доктора и Маестрото. През 1994 г. с полета на свободния си дух Илиян пристига в сърцето на САЩ – в Сейнт Луис, Мисури, пред най-величествената арка на света – „Вратата към Запад“. Но през 1996 г. сменя посоката и отива при Голямата ябълка – да опита космополитния вкус на Ню Йорк. Тук започва и голямото учене на психиатрията. Отпозва г-р Илиян Иванов живее със семейството си на остров Манхатън – 241 W 97th Street, New York, NY. И работи в един от най-престижните медицински факултети в света – Mount Sinai School of Medicine, в Катедрата по детска психиатрия. Наскоро Доктора беше избран за президент на Дружеството по детска психиатрия в Ню Йорк – и организира симпозиум, който се провежда през октомври 2010 г.

Маестрото направи първата си самостоятелна изложба в САЩ през 1996 г. – нарече я „Приливи и отливи на времето“ (*Tides of Time*). Съчетание на фигури и абстракции, те, както и следващите изложби, изразяват възприемането и адаптацията му в „новия свят“. Неговото „вдъхновение често се заражда от научни и философски концепции, от артистичната интерпретация на теории, базирани на строги логични методи“.

Лекува деца с психични болести и провокира артистичните галерии на мегаполиса. И преди Христо Явашев да инсталира „Портите“ си на *Central Park* в Ню Йорк,

Маестрото показва своите „Въртящи врати“ – част от проекта му „The Times Square Plan for Peace Project“. През 2003 г. той е включен в изложбата на съвременните български художници в Ню Йорк. Слევтам International Art Festival в DUMBO (*Down Under the Manhattan Bridge Overpass*) – под мостовете на Бруклин и Манхатън. И Albright-Knox Gallery в Бъфало, Broadway Gallery в Ню Йорк, Art Salon в Торонто, Alfa Art Gallery в Ню Брънзуик, Ню Джърси. Всичко е базирано на интерактивното рисуване, инсталиране и *happening* – прегръдки на рисунки, театър и музика. От които зрителите могат „да свързват отделните парчета“ в една собствена творба – креативна провокация да мислиш и чувстваш с картините на Маестрото – от тази интерактомика се получават нови образи и идеи. И музика – *So What* на Майлс Дейвис и други *cool jazz* и *jazz fusion* композиции, изпълнявани от трима психиатри, един невролог и един „пациент“ на пианото от групата „Shrinks“ (на сленг „психиатри“, защото човек отива на психиатър, когато го „стегне“ главата). А „пациентът на пианото“ е брат на известния джазмен Кийт Джарет, който е свирил с Майлс Дейвис.

В едно интервю Илиян Иванов напомни мисълта на абстракциониста Василий Кандински: „Изкуството е път, по който всеки човек трябва да върви творчески“. И посочи, че „смисълът на артистичната експресия за мен винаги е бил един алтернативен начин да споделя мислите и чувствата си. И метафорично да преосмислям хипотези, които предлагат идеи, прилагани във всекидневния живот. Така се старая да опиша емоционалната основа на човешките реакции в процеса на взаимодействие между съзнанието и материалния свят. Това взаимодействие води до магията на опита – един уникален

епифеномен, който обхваща това, което наричаме *here and now* – опита, който аз се старая да очертая и уважа в моята работа“.

Потвърди го и „Повратната точка“ (*Turning the corner*) – самостоятелната му изложба в 532 Gallery Thomas Jaeckel, 532 W 25 ST, Chelsea, New York. Ето заглавията на две триптиха от там: „Апокалтич Unicorn“ и „After the Last Race“ – ако Доктора загатва за дихотомията „съзнание-и-тяло“ (*mind-and-body*), като е отделил торса от главата на коня, защо тогава Маестро е „отрязал и тялото“ на две части – и то точно в „повратната точка“? Аз го наричам „трипартидният кон на Илиян Иванов“ – концептуален конкурент може да му е „алхимичният кон на Константин Павлов“:

Този труден кон

не издава стон.

Ще го бия час,

ще го бия два,

но ще чуя аз

нужните саова.

Персифедрон!

Персифедрон!

Няма обаче дихотомия при феномена Доктор-и-Маестро – той е една интерактивна, симбиотична креативност. (*Mixing the creativity* ще е заглавието на негова изложба в галерията на художниците в центъра на Бургас.) Потвърди го и неговата нова статия, публикувана в *American Journal of Psychiatry* (2010;167: 397-408). И тук той и колегите му „рисувам“ – този път мозъка, с магнитен резонанс получават *neuroimaging* при свръхактивни деца с нарушения в концентрацията на мисленето.

Точно тук искам, можеше и по-рано, да перифразирам „This is art if I say so“ на Робърт Раушенберг – един от най-

големите в изобразителното изкуство на ХХ век. Емо какво се получи: „Това е изкуство и наука, щом аз казвам това“ – отнася се за Илиян Иванов! Именно затова очаквам някой ден да има *Ivanov Overseas Culture Interchange* (презокеански културен обмен на Иванов), подобно на *Rauschenberg Overseas Culture Interchange...*

Why not! – нали Доктора и Маестромото вървят творчески по пътя си от Бургас до Ню Йорк...

Илиян Иванов е роден на 18 юли 1963 г. в Бургас. Израства с „игрите на рисуване“, които играе с дядо си, в родната къща на улица „Морска“ 38. Завършва английската гимназия, като ученик учи живопис при маестро Георги Янакиев. След това гои́де във Варна и завърши *summa cum laude* медицина. И по същото време направи няколко изложби и рок концерти. Балансирано съчетаваше ученето, изкуството и бохемския живот – иначе как да стане един от любимите ми студенти. И приятел.

ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В РИМ

Някои хора са толкова известни, че са достатъчни само унициалите им, за да ги разпознаеш:

L – Carl Linnaeus

N – Napoleon Bonaparte

FDR – Franklin Delano Roosevelt

JFK – John Fitzgerald Kennedy

RLM – Rita Levi-Montalcini (РАМ – Рита Леви-Монталчини)

*Il corpo faccia quello che vuole. Io non sono il corpo: io sono la mente.
(Тялото може да прави каквото си пожелае. Аз не съм тяло:
аз съм душа.)*

Рита Леви-Монталчини

Рим, април 2011: една легенда на 2 764 години, друга – на 102 години. Рим е създаден на 21 април 753 г. пр. Хр., професор Рита Леви-Монталчини (РЛМ) е родена на 22 април 1909 г. в Торино край италианските Алпи. На 19 септември 1946 г., заедно с г-р Ренато Дулбеко, който през 1975 г. ще стане носител на Нобелова награда, отплава от Генуа с полския кораб „Sobieski“ и емигрира в САЩ, където е поканена да работи във Вашингтонския университет в Сейнт Луис, щата Мисури – там през 1951 г. открива растежния фактор за нерви (nerve growth factor, NGF). Тридесет и пет години след това – на 10 декември 1986 г. – тя се изкачи на връх Нобел в Стокхолм. За това, че създава концепцията за клетъчните растежни фактори – протеини, които стимулират растежа на определени групи от клетки. По-късно тя описва евристичната магия „да предскажеш непредсказуемото“: от тумор на мишки, присаден на кокоши ембриони, през змийска отрова и слюнните жлези на плъхове да откриеш молекули, които стимулират растежа на нервни клетки, е блестящ пример за евристика. Днес тези молекули и други членове от семейството на протеините, наричани невротрофини, са едни от надеждите на човека за лекуване на болестта на Алцхаймер и други невродегенеративни болести.

През 60-те години на миналия век РЛМ работи половин година в Рим, другата половина – в Сейнт Луис. След което създава Института по невробиология в Рим, а от няколко години – Европейския институт по изследване на мозъка, който носи нейното име и е субсидиран от нейната фондация. Днес със своите *centodie anni* (102 години) и огромен опит и ерудиция на учен, учител и политически сенатор, избрана от президента на Италия Карло

Чампи през 2001 г., РЛМ продължава да участва в научния, политическия и обществения живот на Италия. Нейна е мисълта „Ако престана да работя, ще умра“.

От 1998 г. един бургазлия работи по няколко месеца в годината в Института по невробиология и молекулярна медицина в Рим. Кабинетът му е през 2-3 стаи до този на РЛМ, ключ за който има само г-р Луиджи Алое – нейният най-близък и дългогодишен сътрудник. Когато бургазлията остава да работи вечер в лабораторията, Луиджи му дава ключа – и след полунощ той влиза в кабинета и изморен заспива на дивана; без да сънува Нобел – такива сънищата е имал на 30-35 годишна възраст, особено по времето, когато е поканен да работи в Ню Орлиънс, Луизиана. В Рим обаче трябвало да се събуди рано сутринта, преди да дойде сензората, която почиства нобеловия кабинет. И да продължи да работи.

През април 2009 г. Луиджи покани бургазлията на симпозиум в Рим, посветен на 100-годишния рожден ден на РЛМ. Тя получи диплома за почетен член на Българското дружество по клетъчна биология, която ѝ връчи бургазлията; в дипломата пише: „Нейният стогодишен живот изгради научен мост между два века и две хилядолетия – път, по който преминават много генерации от учени“.

ЧЕНАКОЛО ЗА ЕДИН БУРГАЗЛИЯ

Италианците са закърмени с паста – стотици видове макарони, приготвени по хиляди кулинарни рецепти. И израстват – с кафе, вино, прошуто и калчо, както те наричат футбола. Средиземноморската кухня и червено-

то вино са „зустото“ на италианците – и на гостите на Италия. Пример за това е *cenacolo* (ченаколо) – събиране с приятели в понеделник вечер. Името идва от *Il Cenacolo Leonardesco* – оригиналното заглавие на „Тайната вечеря“ на Леонардо да Винчи, показваща 12-те апостоли в момента, когато Исус изрича: „Истина ви казвам, че един от вас ще Ме предаде“ (Иоан 13:21).

От 1998 г. и един бургазлия участва в *Cenacolo Marciofiore* – „Тайната вечеря“, организирана от Марко Fiore – приятел и колега на бургазлията. И *capo di cenacolo*. На петия етаж от прозорците на къщата му се вижда част от *Aqueducto Alexandrina* – най-дългият, най-високият и най-стар мост за вода в Рим. Тази гледка е по-впечатляваща от покрива на къщата, където Марко кани гостите си през лятото – като истинската „тайна вечеря“, която е била на покрив на къща в Йерусалим. Но за Александрина това няма почти никакво значение – запазила чара си повече от две хилядолетия, тя неотлъчно слуша разговорите за наука, биестетика, калчо и политика. Енергично и обилно поливани с вино, паста, пармиджано, супреса, лазаня. „Истината ви казвам, че никои от вас няма да ви предаде“ – вместо *arrivederci* ни казва Александрина, през лятото – и луната; това стана мото на *Cenacolo Marciofiore*.

От Древна Гърция, когато Платон *circa* 385 г. пр. Хр. написва книгата си *Symposium*, всичко е *sympotein* (да пиете заедно) – пиршество, коктейл, get together party, gala dinner, liquid discussion. На Платоновия симпозиум седмина приятели от философско-историческия кръг в Атина, докато обсъждат природата на любовта и познанието, ядат и пият вино. През това време симпозиархът по старогръцки обичай разрежда виното. Ако разговорите са сериозни, долива повече вода; общо приготвя три

„кратера“: първия – за здраве, втория – за удоволствие, третия – за сън, повече от три кратера водят до лошо поведение. И симпозиархът не отговаря за това.

Марко Фиоре – също!

ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЛОНДОН

Както преди 20 години, и сега валеше тих утринен лондонски дъжд. Лъчите на изгряващото слънце се промушваха между капките, дъждът казваше *goodbye* на небето и цветната дъга правеше още един мост над Темза.

Имената на кръчмите в Лондон са колоритни. С „Файтонът и конете“ спряхме до „Старият дъб“. Край него на странен английски разговаряха помежду си „Зеленият човек“, „Старият петел“, „Трите хрътки“, „Кафявата мечка“, „Белият кон“ и „Черният лъв“, дошли като че ли от магическите реалности на Макондо и Аракатака на Маркес.

И влязохме в „Сърцето на дъба“ – „Синеоката жена“ „Александра“ яхна мечтите си на „Хеликоптерът“ и махна първо на „The George“ и „Лебедът и агънцето“, след това – на „Еленът“ и „Таралежът“ и когато от „Сърцето на дъба“, потънало в „Хоризонта“, се виждаше само „Опашката на коня“, „Александра“ седна до „Синята котва“ при „Циганският молец“ в Грийнуич, погледна „Половината път до небето“ и видя „Човек на луната“.

Точно тогава в „Сърцето на дъба“ с „Ръката на цигуларя“, по-точно с „Душата на цигуларя“, спряхме да мислим за „Краят на света“. Още повече че и *Минаващите цигани ни казаха/ изпяха ни по-точно, изтанцуваха/ че се отлага краят на света* – както писа Христо Фотев в „Елегия рабадиньоти“.

И усетихме „Вкусът на живота“ в „The Live and Let Live“ – с нагнуса над бара: „На кредит даваме само на хора над 80 години, ако са придружени от родителите си“. Въпреки че в България този тип кръчми са доста трудни за нас, в Лондон – защото Wellcome Trust Foundation ми даваше доста прилична стипендия – често посещавахме „The Live and Let Live“. Заради символа на името. И гъщерята на собственика – зеленооката Антоанета.

Англичаните го произнасят „Гренич“ – квартал на Лондон, по южния бряг на Темза – в един от парковете на хълма е сградата на Кралската обсерватория. На 22 юни 1675 г. крал Чарлз II поръчва на архитекта Кристофър Уорън, на когото много му пречели гарваните около Лондонската кула, да построи нова обсерватория с цел да се направи „линията“, която разделя „кълбото“ на източно и западно полукълбо. През 1851 г. тя вече е нулевият меридиан и се превръща в око на всички мореплаватели.

И абстракция за посетителите – каменна линия, широчина около 25 см, излизаща от вратата на обсерваторията – наголу по хълма към Темза. Прекриваме меридиана и сме едновременно на двете полукълба. След като посетителите си тръгнат, всички врабчета на Грийнуич идват и се нареждат на меридиана – погледите им все още са обърнати на запад.

Сверихме часовниците си и тръгнахме към Темза, където в сухите докове – тъжни, но горди – са ветроходният кораб „Къти сарк“ и яхтата „Gypsy Moth IV“. Преди години корабът пренасял памук от Китай в Англия. С четвъртия си „Цигански молец“ Френсис Чичестър обиколи света през 1966–1967 г., за което кралица Елизабет II му даде титлата сър.

До „Къти сарк“ и яхтата на сър Френсис има още един „Цигански молец“ – типична английска кръчма. Докато синът ми разглежда кораба и яхтата, Тим пие бира, аз – уиски, а на съседната маса един човек – уиски и бира. „Този е шотландец – каза Тим. – Те пият така – глътка уиски, глътки бира. Ние, англичаните, изпиваме годишно толкова бира и уиски, колкото е дебитът на Ниагарския водопад, но никога не ги пием заедно – и продължи: – Водата прави шотландското уиски. От гъждовете, които се прецеждат през планинските скали“.

Николай разглежда кораба и яхтата около 2-3 часа – сигурно си е мислил за своя „Диоген“ и за „Кор кароли“ и „Тангра“. На няколко „секунди“ западно от Грийнуич къщата, където живеем, ни посрещна доволни и двамата – всеки от своя „Молец“.

Въпреки че температурите в Лондон спадаха под нулата, това не пречеше на художниците да нареждат картините си покрай оградата на Хайд парк. Всяка неделя идват сутрин с колите си, нареждат картините на протежение повече от километър, хората се разхождат, спират пред картините, купуват или трогателно ги подминават.

Тази неделя Николай също нареди свои фотографии покрай оградата на парка. Аз влязох в „Черният лъв“ – на ъгъла на „Куинс уей“ и „Бейсуотър роуд“, пиех уиски и от време на време поглеждах през окото на „Лъва“: хората минаваха, спираха пред фотографиите, някои купуваха или трогателно ги подминаваха.

Колкото разликата в температурите между „Черният лъв“ и оградата на Хайд парк ставаше по-голяма, толкова по-доволен се чувствах – Николай продаде още една фотография, аз изпих още едно уиски.

ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЯПОНИЯ

Караоке („кара“ – празен, „оке“ – оркестър; ти си певец) тръгна по света от Япония. Негов вариант е намаоке („нама“ – свеж; оркестър свири на живо, ти пееш) – най-хубавото намаоке е „Ваташино-мичи“ (Моят път) в Изумо – *taghit opus* на Юаса сан – бивш учител по пиано. Казваш му коя песен искаш да изпееш, той ти дава нотите и текста, жена ти излиза на подиума при оркестъра, взема микрофона и пее. Другите те слушат, пият или танцуват. На тръгване, ако бутилката ти с уиски не е изпита, оставяш я на жената на Юаса сан, тя ѝ закача медальонче с името ти и бутилката те чака, докато пак отидеш във „Ваташино-мичи“.

Само Юаса сан и жена му имат една и съща роля всяка вечер: той свири на пианото или с тропнета, тя сервира. Когато няма желаещи да пеят, Юаса сан сам свири и пее – най-често енка (като нашите градски шлагери) или свои композиции. Ролите на всички свършват точно в полунощ. С изключения на онази полунощ, когато след концерта им в „Jim Hall“ Милчо Левиев и басиста Дейв Холанд, заедно с един бургазлия и жена му, влязоха във „Ваташино-мичи“, седнаха на запазената за тях маса, жената на Юаса сан донесе бутилка уиски, лег и ядки и всички започнаха да си говорят на японски: канпай и канпай – наздраве и наздраве! След това Юаса сан заедно с Милчо и Дейв (добри познати на японците от предишните им концерти в Япония) извириха две-три парчета от албума „Хайку“ на групата на Дон Елис от 70-те години на миналия век, когато Милчо Левиев е свирил с тях.

Има и още едни японски оркестри – каеруоке („каеру“ – жаба). Независимо дали ще е годината на заека или пльха,

през април-май всички японски жаби се надпреварват да пеят. В първите дни на април се напълва с вода „тамбо“ (оризово поле – геометрията му е подобна на поморийските солници), посажда се оризът, оризът покълва, жабите идват и всяка вечер изпълняват своите композиции – репертоарът им е по-беден, но по-креслив от този на Радичковите врабчета – българските „сто гайди“ са камерна музика пред хилядите японски жаби. В нощите на първите им концерти заспиваш по-трудно, след това така свикваш с тях, че всяка музикална пауза те събужда. През есента оризът е пораснал повече от метър, жабите отгавна са напуснали тамбото, реколтата се прибира и започва да пълни чиниите и чашите на японците. Тогава – за компенсация на липсата на каеруоке – двамата бургазлии прочитали „Сто жаби“ – книга с хайку на Мацуо Башо:

*Чуй! Една жаба
скочи в тишината
на старото езеро.*

ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЕСКИШЕХИР

Неше Тюнчел и Музафер Тюнчел са видни университетски професори. На летището „Кемал Ататюрк“ в Истанбул те посрещнаха бургазлията и жена му и оттам – с колата им, с няколко спирки в ресторанти и кафенета – всички приятно изминаха около 350 км на запад и пристигнаха в „стария град“ – Ескишехир. От Неше и Зафи двамата бургазлии бяха чували само похвали и уважение за техния първи президент Кемал Ататюрк, за втория им президент Исмет Иньоню и за неговия син Ердал Иньоню – професор по физика и математика и бивш пре-

миер на Турция. През 1996 г. Неше и Зафи по едно и също време поканиха Ердгал Иньоню и бургазлията да изнесат лекции в университета – той за физика, бургазлията за невробиология. След това всички обядваха и вечеряха заедно и говориха за наука, образование и култура. Ердгал Иньоню аплодира българската парадигма за *brain-and-heart friends*. И реципрочно отговори с турската поговорка: *eline bey-nine saglik* (здраве за твоя мозък и ръка). Като *mens et manus* (мозък и ръка) – мотото на световноизвестния MIT (Massachusetts Institute of Technology) в Кеймбридж, Масачузетс, където Ердгал Иньоню също е изнасял лекции.

Но там не бяха Неше и Зафи – по едно и също време да поканят и бургазлията.

ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В КЛУЖ-НАПОКА

На румънски *Țara Rumaneasca* е Власия – земята между южните Карпати и Дунав. Славяни и прабългари е възможно да са внесли вариации в генофонда, но според съвременната историография и антропология румънската нация е конгломерат на даки и римляни, превзели през 106 г. Дакия и основали легионерското селище Напока – „заг гората“, в сърцето на Трансилвания. След това Напока – забравян и възкръсващ във времето – се превръща в проспериращ град, наричан Клуж, и от 1974 г. – Клуж-Напока – клисура и седем хълма, между които тече река Сомеш. На 1 декември 1918 г. на юг от Клуж-Напока, в град Алба Юлия, е подписана декларацията за обединението на Власия, Трансилвания и Молдова – затова първи декември е национален празник на Румъния. На 23 ноември 1919 г. в Клуж-Напока професор Юлиу Хацегану изнася първата

лекция на румънски в новооткрития Университет по медицина и фармация, кръстен по-късно на негово име.

На 5 декември 2007 г. в Националния румънски театър и опера се проведе *Gala Extraordinara „Medicina, Arta, Cultura“* – церемонията за връчване на почетното академично звание *Doctor Honoris Causa* на Университета по медицина и фармация. Така в историята на този 88-годишен университет бе вписано за първи път името на български учен, роден в Бургас, наред с имената на двамата Нобелови лауреати за медицина – Джордж Паладе и Пюнтер Блобел, удостоени със същото звание през 2003 г.

И химнът на България звучи в Националния румънски театър и опера в Клуж-Напока – навярно чут и от изправените пред сградата румънски поети Михай Еминеску (1850–1889) и Лучан Блага (1895–1961), които „знаеха всичко“, но не посмяха да го кажат, за да не се превърнат в богове.

ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В ТЕСАЛОНИКИ

През деня ни показват града и околностите на Тесалоники – тесните улици с бели къщи на върха на хълма, откъдето виждаме големия и топъл залив, издълбан от Егейско море, и божествения връх Олимп в разговор с хоризонта.

Като напуснахме Солун, видяхме две жени, които усърдно копаеха на полето, и мъж, който съзерцателно лежеше под едно дърво. Тази панорама се видя странна за някои от западните колеги, те помолиха екскурзовода да спре рейса и запитаха мъжа: „Защо жените работят, а ти лежиш под дървото?“. Мъжът отговори с една дума: „Скептоме“ (мисля). След кратка пауза добави: „Дулеви енкефалос“ (работа с мозъка).

В южните, дионисиеви страни се лее вино, ракия, узо, грапа, текила, танцува се мамбо, фламенко, пачанга, самба, танго, сиртаки, ключеци, хора и ръченици – там има *dolce, duende, sentimento*, има романтика, но няма икономика, често настъпват финансови и политически кризи. (В северна страна като Ирландия обаче малко вероятно е това да се дължи на кълтри музиката и рокгрупата „U2“.) Не че България не е, но Гърция е типичен фолклорен пример за страна в тежка финансова криза. Независимо от това гърците и гости на Гърция не спират да танцуват сиртаки по музика на Манос Хаджидакис, Мелина Меркури, Микис Теодоракис, Никос Ангролакис.

А скептомиката е наука, която изследва „мялото“ (гр. *soma*) на мислите и съмненията. Но не тези на мъжа, който лежи под гърбото.

СВЕТИ ГЕОРГИ

Адам позна Ева, жена си; и тя зачена и роди Каин.

Битие 4:1

Легендата за Георги Победоносец, която видях изписана в една църква в Стокхолм, разказва, че в един град хората, за да се опазят от змея, решили да пожертват младите девици на града. Те обаче били затруднени от определението за „млада девица“. С взаимно съгласие стигнали до 8 000 девици, които да бъдат жертвани. Когато дошъл редът на дъщерята на краля, нещата се усложнили. Тогава Георги Победоносец поискал от хората той да убие змея, вместо те да убиват 8 000 девици. Той убил змея и станал свети Георги Победоносец.

А младите девици били *познати* от мъжете и родили 4 000 момичета и 4 000 момчета.

ЗА КАКВО СЪМ ДОШЪЛ ТУК?

Есенга на 1960-а тръгнах за София да уча медицина. Но преди това една година не бях нито в университета, нито в казармата – правих бисквити във фабрика „Толбухин“, сега „Победа“, бившата „Чалъовски“. Петър Петров, мой братовчед, известен в града с прякорите Бай Деб и Мозъка, ни въведе – мен, Наско (Атанас Георгиев) и Шивача (Кирил Шивачев) – в живота на бурзаската бохема. Тогава всяка вечер бяхме с бати Петьо и жена му Вяра Димитрова, Светослав Иванов и жена му Дочка Стефанова, Стефан Чолаков (изморена от „ягенето на сладолед“, жена му Яна идваше много рядко), Александър Притуп – Шурата, Стоян Трошев, Тодор Тодоров – бати Томо, Никола Попов – Памуга, Асен Карамитев, понякога – Христо Фотев и Стоян Добрев – Бизона. На обед най-често сядяхме в „Кошарата“ на „Интера“ – вътрешното сепаре вдясно, вечер – в ресторанта и бара на хотел „Приморец“ или в „Морското казино“.

Като ме виждаше с тези интелигентни юнаци, баща ми навярно се е стреснал и като тръгнах за София, ми даде една табелка – на син фон с червени, калиграфски изписани букви ясно се четеше: ЗА КАКВО СЪМ ДОШЪЛ ТУК?

Когато приятелите те викат да пиете, прочети какво пише на табелката, отговорът е „да уча, не да пия!“ – така майка ми и баща ми ме изпратиха за София. Спазвах съвета им, първо си учех уроците, вземах си изпитите с 5 или 6 и след това с приятелите на обед сядяхме в бирхалето на хотел „България“, вечер – в „Биат“ (в подземието на ВИТИЗ) и всеки ден – в кафенето на хотел „Балкан“ или в „Прага“. Христо Фотев ни въведе в артистично-алко-

холния пейзаж на „Бамбука“ и ние, 20-годишните момчета от Бургас, се запознахме с Иван Пейчев и Константин Павлов. Понякога вуйчото на приятелката ми (след години – жена ми) – известният математик професор Благовест Долапчиев – ни водеше на обег в Руския и Чешкия клуб.

Така от изпит-на-кръчма, не от кръчма-на-изпит, си вървеше студентският живот – дипломирах се и винаги с мен е табелката с калиграфски изписаното послание на родителите ми. Дадох ЗА КАКВО СЪМ ДОШЪЛ ТУК? на сина ми, когато учеше фотография в Лондон, сега я показваме на Никифор и като порасне, баща му ще предаде щафетата на него... Аз наричам това „поток на гените“ – перпетуум мобиле на живота.

БАЩАТА НА „ЧОВЕКЪТ“ В БУРГАС

Бащата на „Човекът“ се ражда в къщата на улица „Сливница“ 27 в Бургас и израства в училище „Петър Берон“, Втора гимназия „Константин Фотинов“, както и в спортния клуб „Юнак“ и гимнастическия салон на „Републиканска“, след това – в медицинските институти на София и Варна. От януари 1967 г. е лекар в карнобатските села Екзарх Антимово, Драганци и Тастепе, за кратко – в поликлиниката на Нефтозавода и от лятото на 1970 г. – отново в *Alma mater studiorum* – Висш медицински институт–Варна.

И тръгва по медицинските симпозиуми на света: Хайделберг, Будапеща, Прага, Сараево, Мюнстер, Хамбург, Букурещ, Нион, Женева, Билефелд, Одензе, Рочестър/Минесота, Чикаго/Илиноис, Франкфурт, Тюбинген, Изумо/Шимане, Шигенобу/Ехиме, Токио, Виена, Братислава, Фрайбург, Лондон, Нотингам, Лозана, Ескишехир, Лайден,

Утрехт, Роцок, Нови Сад, Анталия, Каназаба, Яманаши, Осака, Ниш, Белград, Клуж-Напока, Крагуевац, Рим, Модена, Солун, Огрин, Никозия.

И отново в Бургас: на 1 ноември – Ден на будителите – в библиотека „Петю Яворов“ Георги Райков представи „Човекът. Мисли, чувства, приятелство“ – есега и фотография. Аудиторията – най-респектираща за бащата – е препълнена със съученици и техни учители, бивши студенти – вече известни лекари, както и журналисти, поети, художници. Всички си приличат в едно: много обичат Бургас!

Разговорът в залата става все по-бургаски сантиментален, а през това време във фойето клошарите – една жена и четирима мъже – вършат своята работа – традиция, която спазват от няколко години: когато един от тях види афиш на библиотеката, той или тя съобщава на другите и всички се събират във фойето половин час след обявеното начало и се черпят с бутилките вино и мезетата, приготвени за заключителната част на афиша – една добре обработена *smart mob* – бургаска сантиментална революция, вариант на „следващата социална революция“ на Хауърд Рейнголд, обявена през 2002 г. Така за гостите на „Човекът“ остават само две бутилки вино и няколко мезета – от многото, приготвени от ръководството на библиотеката.

Когато излизаме, клошарите ни очакваха в шпалир пред външната врата на библиотеката – израз на благодарност за добре организираната проява. А най-близките приятели на „Човекът“ продължихме разговорите с бутилки вино на втория етаж на Арменския клуб. Нали Бургас е един безкраен празник!

23 ФЕВРУАРИ: ДНК, ГНЧ, ЛИС и ЯГС

A birthday is the first day of another 365-day journey around the Sun. Enjoy the trip!

Dr Swaroop Reddy Venkata Majjiga

Аурата е през 1856 г. в една манастирска градина в Бърно – там Грегор Мендел кръстосва семена от грах (*Pisum sativum*) и открива първите закони на наследствеността, които публикува през 1866 г., и затова е наричан „баща на генетиката“. След около век, през ноември 1951 г. историята се пренася в King’s College в Лондон – там Розалинг Франклин изнася лекция за структурата на дезоксирибонуклеиновата киселина (ДНК). Двадесет и пет годишният американец Джеймс Уотсън също присъства на лекцията. След това той се връща в Кембридж и заедно с Франсис Крик продължават да правят техния модел на ДНК. Те имат и копие от кристалографския портрет на молекулата, направен от Розалинг Франклин на 2 май 1952 г. в King’s College. Така Крик и Уотсън правят „своя“ модел на ДНК – завършват го в събота вечер на 23 февруари 1953 г. в стая № 103 в Кавендишката лаборатория в Кеймбридж. След това отиват в кръчмата *The Eagle* и съобщават на приятелите си, че са открили „структурата на живота“. Евристичните приноси на Розалинг Франклин са омаловажени както в книгата „Двойната спирала“ на Джеймс Уотсън, така и от списанието *Nature* и Нобеловия комитет на Шведската академия на науките, който удостои само Уотсън, Крик и Морис Уилкинс с Нобеловата награда за медицина-1962. След години Douglas Noel Adams – автор на известния „Пътеводител на галактическия стопанжия“ – се гордее, че съкратено името му се изписва DNA (DeoxyriboNucleic Acid) – и че е роден в

Кеймбридж една година преди нейното раждане. А ние, като празнувахме рождения ми ден – 23 февруари, в студентската квартира ставаше алкохолно и шумно – от „Бийтълс“, „Роулинг стоунс“ и танци. Ставаше и късно вечер – тогава домоуправителят идваше и казваше, че хората в блока не могат да спят – ние му отговаряхме, че празнуваме деня на Съветската армия (също на 23 февруари) – и домоуправителят отиваше да спи с домоуправителката.

След години Любомир Иванов Стоичков (ЛИС) – кардиолог, и Явор Гърдев Стефанов (ЯГС) – режисьор, се „гордеят“, че са родени на 23 февруари, 11 години (ЛИС) и 19 години (ЯГС) след откриването на ДНК и съответно 24 и 32 години след раждането на ГНЧ. През кои години са родени ГНЧ, ЛИС и ЯГС, остава за домашна разходка – *enjoy the trip!*

МИСЛИ ОТ СПОМЕНИТЕ

Душата тежи толкова, колкото тежат нейните спомени.

Антонио Гомес Руфо, „Душата на рибите“

Надявам се тези спомени да тонизират връстниците ми и да не отчаят университетските учени, чийто брой на публикации се увеличава.

На 23 февруари 1990 г. 50 приятели от Варна, Бургас, София, Москва и Сан Франциско, Калифорния, се събрахме за 50-ия ми рожден ден, запалихме 50 свещи на тортата – също в чест на американските щати – и основахме Дружеството на приятели на САЩ във Варна. В един от постове на шега казах, че когато броят на публикациите на един учен стане повече от броя на любовниците му, мъжът е станал добър учен, но вече не е толкова добър мъж. Сега, когато навърших 71 години, това ми звучи

като истина, която приемам на шега. Защото истинският мъж не трябва да разчита на една работа, една жена и едно питие, както казваше Благой Тодоров – Били.

AD 1992: един спомен от езерото Леман в Лозана, груг – от въздуха между Женева и Лондон.

ЕЗЕРОТО. Домакините на симпозиума бяха организирали вечеря на кораба „Лозана“. В езерото Леман „Лозана“ плаваше романтично край швейцарския и френския бряг. Осветлението на къщите и казината мигаше като запалени свещи – като че ли всички французи и всички швейцарци празнуваха едновременно рождения си ден. Помолих капитана да използвам телефона. Било е след полунощ в Бургас, когато говорихме с Христо Фотев. На гругия ден му изпратих пощенска картичка, на която писах: „Капитанът спря „Лозана“ в сърцето на Леман: от едната страна – Швейцария, от другата – Франция. И двете срещаха стиховете ти на английски“.

ЖЕНЕВА–ЛОНДОН. Във въздуха, седнала до мен, летеше Елизабет – 18-годишно момиче от Франция. Лицето ѝ, победението, жестовете, разговорът с френски акцент на английски и желанието ѝ да стане стюардеса – всичко бе момичешко, дори детско. Пилотът приземи самолета с лекота на *prima ballerina* от лондонския Кралски балет. Циментената глан на *Gatwick airport* прие дружелюбно металната птица на Сиатъл. Пътниците започнаха да стават и да се насочват към изхода на самолета. Елизабет вървеше пред мен. Тогава, когато за първи път я видях изправена, тя като че ли искаше да каже: „Сър, аз не съм дете, аз съм лейди!“. Спомних си, че докато ми изглеждаше дете, седнало до мен, ѝ дадох един шоколад за довиждане, а тя ми отговори: „Сър, някъде в небето аз ще ви дам бутилка „Бордо“, когато стана стюардеса“.

Оттогава, когато летя, се възлеждам – биоестетично – във всяка стюардеса, за да разпозная в нея Елизабет. И както писа Христо Фотев:

*Пак те обзема старото безумие –
под всички покриви, във всички влакове!
Във всички самолети едновременно!
Съв всички стюардеси и без никоя!*

ОТНОВО В „МОНТЕ КАРЛО“

От латински *circus* – кръгла арена, *circulus* – кръг. През 50-те години на миналия век циркът, гостуващ в Бургас, най-често вдигаше шапитото си на поляна близо до нашата махала – почти в центъра на града. И поляната прекарваше най-веселите дни на живота си. От гете обичам цирка и сега с внука ми Никифор възстановявам тази любов. Гледал съм трупа „Балкански“ и в *Circus di Roma* – те бяха най-много аплодирани, – но това беше преди 5–6 години в Рим.

През летата на 2007–2010-а с Никифор бяхме редовни посетители на „Монте Карло“, разположен пак близо до нашата махала, но далеч от центъра на Варна. „Монте Карло“ е собственост на най-голямата циркова фамилия в света – Александър и Николаї Балкански: бащи, синове и внуци – всеки един от тях е *Ното circus* (човекът цирк).

Цирк, шапито, купол, амфитеатър, манеж и на манежа – невероятният дизайн на трапеца, батута, барите. И изключително сръчни и смели хора – акробати, еквилибристи, жонгльори, клоуни, гресьори на екзотични животни. Ако *Circus Maximus* в Древния Рим, наблюдаван от 350 000 души, е предшественик на всички циркове в

света, то „Монте Карло“ е *The Circus of the Future* – най-скъпоценната перла в огърлицата на световното цирково изкуство.

Потокът на съзнанието на детските ми спомени вече ме отвежда до всекидневните безплатни посещения на цирка в Бургас – техниката на този момчешки вид посещения бяхме отработили до съвършенство със Слави – приятел от махалата: отделяне на платното в приземната част на шапитото, промушване през направения вход и някой добър чичко ни помага да се изкачим до амфитеатъра – винаги се намираха запазени места за такива посетители – тогава през максимално разширените ни зеници влизаха всички акробати, клоуни и гресирани животни. Фотошопът на ретините ни ги обработваха и пикселите ставаха по-колоритни.

Така от около (*circa*) 1950 г. помня името Балкански. Сега вече знам, че Александър Балкански е президент на „Монте Карло“ и че той е шесто поколение цирков артист от майчина страна – Лола Орландо Малеволти. През 1820 г. неговият праядо от Италия основава цирк „Джунтини“. През 1916 г. фамилията – на път за Италия от Одеса – остава първоначално във Варна, завинаги – в България.

А моят приятел Слави през 1963 г., след акробатичен скок от третия етаж на пасажера „Варна“, преплува Босфора, там го очакваше Йохана – германката, влюбила се в него на бургаския плаж, след което те заминаха за Хамбург, ожениха се, имаха хубава работа, роди им се син и преди 3–4 години се установиха в новопостроената си къща край морето на Бургас, а синът им остана да върши адвокатската си професия в офиса край езерото *Alster* в Хамбург.

Спектакълът в „Монте Карло“ приключва. И за пореден път се уверявам, че когато трупата „Балкански“ е на манежа, целият свят е цирк – най-салтоморталната и най-аеродинамичната акробатика на света. *Homo circus* (Николай Балкански), качен на кокили, достигащ почти купола, под звуците на етнобалканска музика пристъпва грациозно като антилопа, разхождаща се по манежа на пустинята Калахари.

Всичко хубаво е кръгло – и закръглено. Всичко хубаво е *circus!*

I LOVE BURGAS! I LOVE BULGARIA!

Срещу набедения за виновен съдиите и свидетелите скачат, както кенгурата по поляните и пътищата на Австралия. Кенгуру съдът (англ. *kangaroo court*) взема решенията си на базата на *hearsay* (англ. слухове). Тези съдилища са известни от време на калифорнийската златна треска (1848-1855), на комунизма в СССР (1917-1989) и на „народния съд“ в България (1944-1989).

Преди 20-25 години един талантлив български сърдечностъдов хирург, бивш наш студент, спечели стипендия за работа в САЩ. Наскоро беше защитил дисертация при големи хирурзи в Москва, върна се, работи 1-2 години в София и ентусиазиран тръгна за САЩ. Ентусиазмът му обаче беше бързо прекършен. Набеден за сексуална авантюра с жена, „кенгуруто“ осъди колегата на десет години затвор – там е подложен на грубостите на грузи затворници. Неговата спортна и склонна към рискове натура обаче отвърща с по-силни крошета. След които кара омаломощените си колеги многократно, до презракване да повтарят:

I apologize (извинявам се). И най-артикулирано: *I love Burgas! I love Bulgaria!* (Аз обичам Бургас! Аз обичам България!).

- Поне сто души са правили тези рецитали. Затова където и да ме местеха, затворниците изпаднаха в паника при появата ми и ме посрещаха с *I love Burgas! I love Bulgaria!* - казваше колегата.

Но дори и това не сломи безразличието на българското посолство в САЩ и на други български институции - никой от тях не защити сънародника ни. Понесъл с достойнство американските и българските обичаи, той се завърна в България.

В Париж през 1936 г. на голям турнир по кеч участвал и българският борец Дан Колов. Примадоната на парижката Гранд опера Илка Попова (1905-1980) наблюдавала борбите от ложата на театъра. След като Дан Колов победил всичките си противници, тя отива на сцената, прегръща легендарния борец и няколко пъти извиква: „Аз обичам България!“

Така освен една примадона, един кардиохирург и поне сто американски затворници скоро не съм чул други така възторжено да изричат: „Аз обичам България!“

НОМО JANUS BULGARICUS

По-голямата мощ от доброто и зато Заратустра не можа да открие в България.

Фридрих Ницше, „Тъй рече Заратустра“

Когато римските войски тръгвали на поход, оставяли отворени вратите на храма на Янус - техния бог на вра-

тите, на началото и края, на положителното и отрицателното. Затова Янус е изобразяван като човек с две лица, гледащи в противоположни посоки. В клетъчната биология има ензими, осъществяващи противоположни функции – едната стимулира, другата потиска един и същ клетъчен процес – затова тези ензими (кинази) са кръстени на Янус (*Janus kinases*). Аз виждам, че българите сме хора с две лица (*Homo Janus bulgaricus*) – едните образовани, талантиливи и етични, другите необразовани, мързеливи и цинични.

През 1905 г., когато Алберт Айнщайн открива фотоните и $E=mc^2$, в Женева и Париж са отпечатани научните статии на г-р Стамен Григоров (1878–1945). На 27-годишна възраст той открива *Lactobacillus bulgaricus* – биологичната машина, която прави киселото мляко. Сега *Meiji Holdings Co.* в Япония и *Groupe Danone* в България правят повече пари и наука, отколкото цялата българска хранителна индустрия и наука за хранене. На 28-годишна възраст г-р Григоров публикува във френското списание *La Presse Médicale* концепцията си за антитуберкулозна ваксина.

Асен Йорданов (1896–1967) на 17-годишна възраст в София конструира първия и единствен засега български аероплан – през 20-те години на миналия век емигрира в САЩ и става водещ авиоинженер и авиоучител – книгата му *Flying and How to Do It* е библия на американските летци.

След като демокрацията отвори границите на нашата страна, други талантиливи българи правят открития в страни, където се цени евристичното мислене: бургазлията Данаил Бончев в Ричмонд, щата Вирджиния, е директор на научните изследвания по биоинформатика в Центъра за изследване на биологичната сложност; Дари-

на Кръстинова със скалпела си разкроява лицата на цяла Франция; Мария Стайкова в Камбера, Австралия, търси връзките между нерви и имунитет; Анастасия Стойкова и Антон Тончев в Института „Марк Планк“ в Гьотинген учат мозъчните нервни клетки да се делят; Мариана Сендова преподава квантова физика в New College в Саросота, Флорида, и с нанотехнологиите реставрира картини в американски музеи; Крикор Дикранян в Сейнт Луис, Мисури, и Илия Лефтеров в Питсбърг, Пенсилвания, изследват структурните и молекулните промени при болестта на Алцхаймер; Данко Георгиев търси молекулите на шизофренията и квантите на съзнанието в Каназава, Япония; Георги Алтънков показва на каталунците в Барселона, че освен футбол българите играем и в *dream team* на биофизиката; Артур Кордон създава изкуствен интелект в компанията „Дау Кемикъл“ във Фрипорт, Тексас. Всеки от тях, като г-р Стамен Григоров и Асен Йорданов, е пример за добрите заряди на *Homo Janus bulgaricus*.

След апокалиптичните новини, че „диктаторът на Уганда изял 500 хиляди души“ и че „сърбин прави секс с таралеж“, сега (1999–2007 г.) пък 40 процента от анкетираните българи желаят връщането на комунизма. Защото сме необразовани и бедни – избиратели и пациенти, а не изучени и здрави – граждани на България. Защото много от нас са носители на злите заряди на *Homo Janus bulgaricus*. Не се радваме на успехите на друзите, страдаме от хронична завист – *topomania chronica*. Не знаем или бързо забравихме, че комунистическите диктатори и тяхната номенклатура бяха отнели свободата на българите, не разрешаваха ходенето в западните страни, докато техните деца се учеха там. Забравихме, че диктаторите изпращаха невинни българи в концентрационните

лагери на гунавския остров Белене, в каменната карьера край Ловеч... – българските копия на ГУЛАГ.

Социален Алихаймер, скриване на комунистическите и „преходните“ престъпления, синдром на фантомния комунизъм? Човек, на когото е ампутиран кракът или ръката, продължава да усеща тяхното „отсъствие“ – в медуцината това се нарича „фантомен крак“ или „фантомна ръка“. Въпреки че през 1989 г. вярвахме, че бе направена ампутация на комунизма, сега много българи милеят за неговото „отсъствие“ – най-тъжната илюзия.

В град близо до Барселона има три къщи, прилепени една до друга. Наричат ги *La manzana de la discordia* – Къщата на раздора (исп. *manzana* – „къща“ и „ябълка“). Всяка една от къщите е построена в различен архитектурен стил, отговарящ на споровете между тримата големи архитекти, създали къщите. В „Поговорки и песни“ Антонио Мачадо пише за *las dos Españas* (двете Испании) – това е противопоставянето на демократичното и монархичното мислене на испанците, което по-късно се превърна в Гражданска война. Безпокои ме, че виждам подобен раздорен заряд и в „двете лица на българите“. Талантливите българи емигрират и намират *своята* България, където реализират творческите си сили. Другите българи остават в *демократичната*, по-късно ще я нарека „ликантропичната“, България. Вярвам, че след години *las dos Bulgarias* ще започнат да си сътрудничат за доброто на *родната* България. В противен случай ще трябва да повярвам на оня фејско, който тези дни ми писа в Facebook: „България – гържава няма, народ няма, страната все още е тук – отломки от надеждата“.

---

* От гръцката митология Ерида, от римската – Дискордия са богини на раздора. Ерида подхвърлила „златната ябълка на раздора“ на Афродита, Атина и Хера. На ябълката пишело *kallisti* – най-хубава. Раздорът помежду им станал повод за Троянската война.

MONDO ANTI-LEONARDESCO

Забравил „канона на симетрията“ на Леонардо да Винчи, светът продължава да бъде глобално асиметричен, разрязан на две, дихотомен – бедни и богати, болни и здрави, грамотни и неграмотни. Само 700 милиона от седемте милиарда земяни имат компютри – това е „цифровата пропаст“, която ражда „пропастта в знанията“. Пет милиона деца умират ежегодно от глад в Африка и Азия, други пет милиона започват да пълнеят от деца в САЩ – най-трагичната асиметрия. Гладните и необразованите са най-много в Африка, нахранените и изучените – в западните страни. Три милиона семейства във Великобритания и САЩ имат поне по един милион долара – три милиарда човека в Африка и Азия имат месечен доход по-малко от десет долара.

Ние сме европейци, които са по-близо до афро-азиатския полюс на този антивитрувиански глобус. Ние се измъчваме от условията на живот, от беззаконието и емигрираме, за да търсим по-добри условия за образование и работа, по-добро качество на живот и по-добър социален статут. И си спомням за „Комката и гълъба“ на (g-p) Калин Терзийски

От спешна пушка,

стреляща със въздух,

беше ашкен гълъбът от правото си на аетене

във неговия роден въздух.

Във въздуха на бароковия интериор на виенското кафе „Кристал“ нямаше пушки и „гълъбите“ бяха накацали около масите и ползваха правото си да пият чай, кафе, уиски. До една от масите на лавица бяха подредени австрийски и английски вестници. И българския „Виена днес“, публикуван от наши емигранти – главен редактор

е бургазлийката Саука Журков. Там прочетох статията „Империята на австриеца Карл Влашек“ – преди да стане „император“, той бил известен сред приятелите си като Charly Walker и свирел на пиано в малък бар през годините след Втората световна война. През 1953 г., в гладните времена на окупираната от съветската армия Виена, 36-годишният Карл Влашек открил първия си дюкян, магазинчето заработило и той го нарекал „Билла“ – от немски *billiger laden* (биллигер лаген) – „по-евтин магазин“. Така от пиано бара през хилядите „Билла“ той спечелил милиарди пари и 5-6 съпруги – и неотдавна, прескочил 90-те години, обещал, че младата масажистка Мелани „ще е моята последна любима, с това приключвам вече“.

Докато четях „Империята на австриеца“, си спомних за този стъпка-по-стъпка труден път на замогване, известен и в България от времето на нашите родители. А в 22-годишната демократична България много политици и хора, използващи политиците, забогатяха от „нищо“, „назначиха ги за милионери“. Хедонизъм, фалоецентричност, алчност, агресия и никакъв стремеж да направят нещо *pro bono publico*. Както е казал Атанас Буров: „Българинът като забогатее, той се забравя. Удря го на грабеж, разгул, разврат, покер. Става злобен и завистлив. Губи човешкия образ. За него няма нищо свято на този свят. Парите отприщват пороците му, слабостите и злобата му. Българинът с пари се смята за по-умен от този, който ги няма“.

От Монтен и Цветан Тодоров, също и от годините (71), научих, че живеем в „несъвършената градина“, от Борхес – че човек е „несъвършеният библиотекар“, но – вероятно от бургаската сантименталност – все ми се иска да вярвам, че светът може да бъде по-справедлив, симетричен, витрувиански, *mondo leonardesco*. През 1949 г. Алберт Айнщайн обаче още на първата страница на своята „Нещо като автобиография“ – вероятно от еврейската

прагматичност – е написал: „Още докато бях недозрял младеж, аз живо осъзнах нищожността на надеждите и стремежите, които цял живот преследват повечето от хората и не им дават покой. Видях също и жестокостта на тази гонитба, която по това време се прикриваше по-грижливо, отколкото днес, с лицемерие и красиви гуми. Всеки беше принуден да участва в нея заради стомаха си – и вероятно от бургаската сантименталност прогълтава: – Участието можеше да задоволи стомаха, но не и човека като мислещо и чувстващо същество“.

Марк Витрувий (80–25 г. пр. Хр.) пише в една от книгите си – „За архитектурата“: „Дължината на разперените ръце е равна на височината на човек...“ През 1492 г. Леонардо да Винчи рисува Витрувианския човек, наричан още Канон на пропорциите – мъж с разперени ръце е поставен в кръг (израз на духа) и квадрат (израз на материята) – в бележките около рисунката Леонардо е написал: *cosmografia del minor mondo* (космография на микрокосмоса).

Послепис

Това е една много тъжна „симетрия“ на света: „Сълзите в света са постоянна величина. Когато някой започне да плаче, някъде някой друг спира. Същото е и със смеха“ – казва Поцо, един от героите на Самюел Бекет, който очаква идването на Гого.

HOMO VIATOR BULGARICUS

Когато бяхме деца, улица „Сливница“ беше с павета, рядко минаваха коли и по тротоарите нямаше паркинги. Пресечката между „Гладстон“ и „Ивайло“ беше сравнително равна и я превърсахме в терен за футбол с парцалени топци, които прабеха приятелите Наско Шекера и Дечо Цепелина.

Улица „Гладстон“ бе покрита с големите каменни павета и я наричахме „римски път“. От вуйчо Васко знаехме, че пътищата в Древния Рим били такива – през 50-те години на миналия век той често ходеше по света с националния отбор по гимнастика и вдигане на тежести. Тогава на спринт бягах до „Тройката“, купувах вестници и вкъщи със затаен гръх четяхме колко медала е спечелил вуйчо. Чаках го с нетърпение да дойде в Бургас, да ми донесе подаръци и да разказва за другите страни по света – оттам вуйчо ми донесе и прякора „Джони“. Така от дете станах с два прякора – Бебо, измислен от леля ми, и Джони – от вуйчо ми. Сигурно щях да си забравя името, ако майка ми, баща ми и някои колеги не ми викаха Гошо.

Когато и аз започнах да ходя по света, исках да видя истинските римски пътища и италианските приятели ми показаха *Via Appia* („пътят на Апиј“, на името на големия римски политик Апиј Клавдий) – по нея има запазени участъци с големи каменни павета, като онези по улица „Гладстон“ в Бургас. От *Forum Romanum* през *Porta Appia* пътуваме около 600 км и пристигахме в Бриндизи – на Адриатическо море в Югоизточна Италия. *Via Appia* е най-дългата улица на света. И най-тъжната в Древния Рим – шест хиляди роби, участвали във въстанието на тракиеца Спартак, са били разпънати на кръстове по нея – за назидание на свободолюбивите.

Неотдавна един друг пътуващ българин (*Homo viator bulgaricus*) от Германия достигна до прага на кинотеатър „Кодак“ в Холивуд, където на 7 март 2010 г. връчиха оскарите на Американската филмова академия. Името му е Илия Троянов и е изминал хиляди пъти дължината на „Сливница“, „Гладстон“ и „Appia“. Като Артюр Рембо, когато „забравил“, че е поет. И като Ричард Франсис Бъртън – англичанин, пътешественик, писател, войник, етнолог, антрополог, преводач, дипломат, 29 пъти по-

лиглот и най-същественото – поет и любовник, живял през 1821–1890 г. За неговите пътешествия най-много знае именно Илия Троянов – роден в София на 23 април 1965 г., преминал през Западна Германия, израснал в Кения, живял няколко години в Индия, сега живее в Германия и Южна Африка. И пише романи на немски език – „Събирачът на светове“ и „Номад на четири континента“ описват живота на сър Ричард – прототип на *Homo viator*.

И „Светът е голям и спасение дебне отвсякъде“ е описан от Илия Троянов – по негов сценарий (с-р) Стефан Командарев направи филм, който получи отличия на големи кинофестивали, включително влезе на полуфинала на номинациите – и малко не му достигна да бъде във финалната петица за най-добър чуждоезичен филм за 82-рия Оскар–2010. През следващите години Шведската академия на науките може да уважи Илия Троянов и той да пропътува пътя от Южна Африка до Холивуд и Стокхолм. Нали е *Homo viator* – въведение в българската надежда за Оскар и Нобел.

ББРИК НА ХОРИЗОНТА

Господи, колко много първи жени!

Албена Данаилова е първата жена концертмайстор на Виенската филхармония – в повече от 160-годишната ѝ история.

Мариана Сендова е първата жена професор по физика в New College of Florida – в 50-годишната история на колежа.

Дориана Илиева Лъонгева (Дориана Леондеф в Италия) е „една четвърт по кръв, но много повече по емоция българка“ – тя е била помощник-режисьор на Неманя Кустурица и е автор на сценарии на едни от най-хубавите италиански филми.

Райна Кабауванска е *la prima donna del mondo*, която нарича Иванчо внука си Джовани и повече от 10 години води майсторски клас по оперно пеене в Нов български университет в София.

Люба Лукова, която през 1991 г. на връщане от университета в Колорадо минава през Ню Йорк, влиза в една книжарница, разглежда „Графис“ – един от най-реномираните годишни каталози за графичен дизайн – и там вижда, че са публикувани четири нейни плаката. С пари назаем купува каталога, отива в *New York Times* с няколко моетри на свои плакати и в следващите дни получава покана за работа. Сега нейни творби освен в *New York Times* са и в МоМА (Museum of Modern Art).

Саука Журкова с мъжа и двете си момчета преминаха границите на комунизма и от Бургас пристигнаха във Виена. През 2010 г. тя организира първия български бал във Виена, който бе провален от един български политически скандал в Брюксел.

Бургазлийката Ирина Данков е първата европейка, работеща в полицията на САЩ. Учи финанси, била е одитор, завършва Полицейската академия, на Оскарите охранява известни артисти при връчването на награди и най-често е в дежурната патрулна кола по улиците на Лос Анджелис – и лови бандити.

Нейна учителка по карате е бургазлийката Гергана Апостолова-Костова – трикратен шампион на Америка и световна шампионка по карате кюокушин, дисциплина Ката.

Американската писателка Елизабет Костова е бургазска снаха.

Дилма Русев е първата жена президент на Федерална република Бразилия – една от най-големите страни в света. Вече цял свят знае, че тя е дъщеря на българския имигрант Петър Русев (Pedro Rousseff) и бразилката Дилма Жане Силва. Родена в град с име Хубав хоризонт

(Белу Оризонте), живяла във Веселото пристанище (Порто Алегре), от 1 януари 2011 г. Дилма Русеф се пренесе в президентския дворец в столицата на Бразилия.

Толкова близо емоционално и толкова далеч географски, тя носи „България в сърцето си“ – това пролича и от срещите ѝ в Бразилия с българския министър-председател. Сега българите, които носят България в сърцето си, се питат ще има ли „Бразилски цикъл“^{*} в развитието на България? Ще намери ли България своето място в екзотичен меланж от кафе, самба, мулатки, футбол – и просперираща икономика, по-точно брикономика? От БРИК – Бразилия, Русия, Индия, Китай, ще се роди ли ББРИК? – второто Б означава България.

„Докато не се случат, нещата са само предсказуеми“ – обичал да повтаря един от героите на големия бразилски писател Машадо де Ассиз (1839–1908). Все пак в сагата България–Бразилия едно е известно със сигурност: през 2014 г., когато на финала за световната футболна купа ще играят Бразилия и България, Дилма Русеф ще бъде най-радостният зрител на стадиона „Маракана“ в Рио де Жанейро.

СНОУ-ЈУ

Дълголетието е хубаво нещо

*Ако ти живееш 100 години, аз искам да живея 100 без един ден,
така че никога да не живея без теб.*

Мечо Пух

---

* Заглавие на стихосбирка на Елисавета Багряна. В нея две от стихотворенията – „Уиски с лед и съзв’и“ и „Шепа сняг“ – са посветени на бащата на Дилма Русеф – през 30-те години на миналия век той често се срещал с „вечната и святата“ в Париж. И през 1960-а – в Белу Оризонте, когато Дилма Вана Русеф е била дете.

AD 2006: Томислав Джокич е професор по физиология, художник и приятел от Белград. Той ми пиша: „Аз научих, че животът е едно преминаване и че преминаването е от голямо значение. Така че аз се старая да прекарвам времето си с приятели, с които споделяме обща философия и цели. Ти си един от тях. Остава да имаме *zeljū za životom*, както казваше баща ми, когато беше на 102 години“. „Желание за живот“ – в акорда на онова, което бургазлиците наричаме „пей сърце!“, понякога – *joie de vivre*.

AD 2007: Томоджу Танабе навърши 111 години и стана световен рекордьор по дълголетие на мъже. Запитан от журналисти колко още иска да живее, той отговори: „Аз не искам да умра“ – звучат като хаїку на Мацуо Башо:

*Жаба скочи
в старото езеро –
звук на вода.*

AD 2008: 114-годишната американка се регистрира да гласува на първичните президентски избори в Чикаго. Когато журналисти я запитват какво желае, тя отговори: „Още малко кекс и правнукът ми Джон да бъде близо до мен“.

AD 2009: След като Томоджу Танабе умря на 19 юни, най-възрастният мъж на света вече е Хенри Олингъм – единственият жив основател на Royal Air Force, ветеран от Първата световна война – един наистина *great man* (голям човек), защото, изречено на английски, той има 12 great grandchildren, 14 great-great grandchildren и 18 great-great-great grandchildren.

AD 2009: На 30 октомври, четири седмици преди да навърши 101 години, в Париж умря бащата на структурната антропология – Клод Леви-Строс – единственият член на Френската академия, достигнал 100-годишна възраст.

AD 2011: На 22 април Рита Леви-Монталчини – гоаиен на нобелистите в света – навърши 102 години. На симпозиума по случай 100-годишнината ѝ г-р Луиджи Алое я запита ще изнесе ли лекция, а тя отговори: „Да, Луиджи, и сега, и на следващите симпозиуми ще изнеса лекции“.

Такъв *modus vivendi* може наистина да бъде ключ, който отваря вратите на дълголетие. Това ми напомни калиграфски изписаната мисъл *shou-ji*, която ми подари професор Хироши Ямамото. И както вече всички български знаят, означава „дълголетие е хубаво нещо“: „чоу“ е „дълъг“, „гжу“ – „възраст, хубаво, щастие“. Вариации на „чоу-гжу“ са: „ки-гжу“, когато чествата 77-годишната си възраст, „бей-гжу“ – 88 години, „хаку-гжу“ – 99 години. Това са китайските йероглифи за щастливи числа, при което „ки“ е радост, „бей“ – ориз, „хаку“ – бял.

През 2009 г. столетниците в Япония са 40399 – 87 процента от тях са жени (в България столетниците са 428). Средната продължителност на живот в света е най-голяма в Япония – 86 години за жените, 78 за мъжете (в България около 8–9 години по-малко). Най-много столетници *per capita* от населението живеят на остров Сардиния в Италия, полуостров Нова Скотия в Канада и остров Окинава в Япония. Наред с яденето на зеленчуци, водорасли, соя (тофу) и риба, хората в Окинава знаят „икигаи“ (това, за което си струва да живееш) и „моаи“ (група приятели си помагат през целия живот).

Окинавците ми напомнят за Мацко сан – 82-годишната жена от Каназава, когато не гледа сумо по телевизията, идва в „Дили“ – кафенето на внучката ѝ, и докато пие сакето си, ми казва дали Котоошу (Калоян Махлянов) е победил в поредната си борба. Докато 93-годишната Тошико сан изпива две сакета в ресторанта „Нонпо“, а ней-

ният мъж ѝ прави компания с чаша чай. Аз разбирах повече японския на Тошико, отколкото на мъжа ѝ. Традиционно чашите за саке са около 50 мл, но не в „Лили“ и „Ноппо“ – там чашите са по 200 мл – нали сакетто е оризово вино.

През 1987 г., когато работих в Медицинския университет в Изумо, префектура Шимане, с професор Юкио Ямори ходихме на остров Окинава. Там се срещнахме със сто столетници, на които проучвахме начина на живот. От 103-годишната Фумико Ямамото тогава научих една от формулите на дълголетие: „хара хачи бу“ – „взemi 8 от 10“, да не преяждаш, да оставяш част от порцията си. За Тошико сан в „Ноппо“ тази аритметика обаче не се отнася за сакетто.

Фумико сан ми каза и една от японските рецепти за дълголетие: *fuga-no-mich* (пътят на елегантността) – прави всичко красиво и с удоволствие, както Мацуо Башо е писал хайку. Вероятно подобни действия е имала предвид Емили Дикинсън, когато е написала:

To be alive - is Power (Да бъдеш жив е Сила).

ЛИПСА НА СЪПРИЧАСТНОСТ:

ОТРОВАТА НА ЧОВЕКА

Истината за живота (1995-2002) на Христо Фотев

*Съза - студено ти е в топлата ти сфера.
Къде си? (Може би във тарката доколко
си тоя - сигурно тоя - чужда боако.)*

Христо Фотев, „Книга за свободата“

„Да ти взема болката“ (цaвът гaнeм) – казват арменците на човек, който e угрижен – научих това от големия режисьор Крикор Азарян, от едно интервю с него. Притесни ме откровеността на този мъдър човек, изречена шест месеца преди да си отиде завинаги (14 декември 2009 г.): „Много e красиво, но не e истина. Човек не може да вземе болката на другия. Може да съчувстваш, но не можеш да го съпреживееш“. И още по-мъдрото: „Представяте ли си какъв би бил животът, ако чувстваш болката, която причиняваш? Светът щеше да e съвсем друг“.

Това e прогателен глас от „интимната акустика на човешката гуша“, мисли със съществено значение в пулсиращата материя на моралната философия. На *cante jondo* – дълбоката андалуска песен:

Майка ти има тревоги

и аз имам моите.

*Аз чувствам тревогите на майка ти –
не моите.*

„Възхищението e привилегия на духовно богатите личности“ (професор Асен Златаров), апатията – привилегия на бездушните. След болестите няма по-опасно явление за обществото от липсата на съпричастност – с радостите и с болките на другия. От локалните личностни до глобалните политически прояви тази отрова продължава да действа. Да си безчувствен към страданието на човека e – в алинеите на етиката – престъпно поведение. Под тежестта на подобен дистрес живеят предимно честните и талантливи хора. Като прибавим и бездушието на гържавата, някои от тях именно заради това умряха преждевременно – един от тях e големият поет Христо Фотев.

Докаато някои, подобно на Маестро Стефан Диомов за „Тоника“, не изрекат „Христо, прости ни. Съжаляваме ужас-

но за това, че не повярвахме, че си много тежко болен“, последните години от живота на Христо Фотев (1995–2002) ще продължават да са една от най-тъжните рани в душата на Бургас. И грях на бездушниците, като един обикалящ страната 71-годишен певец с китара, както и президентите Петър Стоянов и Георги Първанов. Защото Христо Фотев можеше, подобно на Йоско Сърчаджиев и Христо Мутафчиев, да възкръсне от грижите на лекарите, но никои от бездушниците не се опита да убеди съпругата му Виолета да се съгласи Христо да бъде лекуван в болница – лечение, за което мои колеги и аз бяхме се погрижили да се осъществи. А не да бъде „лекуван“ вкъщи от Виолета!

Всичко това е една тъжна вариация на общата тема за междуличностните отношения, която – перифразирайки Диоген – наричам *Ното reciprocans quaevo* (съпричастния човек търся). Също така – *in vivo veritas* (в живото е истината) – аз вярвам и уважавам виталните, *in situ*, тук-и-сега действия. Затова възприемам тази, спрямо Христо Фотев, пост мортем активност на някои поети, наричащи го „брат“, като форма на подсъзнателно търсене на опрощаване на грехове, натрупани у тях, когато Фотев беше жив, макар и много тежко болен – през лятото на 1995 г., излизайки от поредното съдебно дело за онаследяването на къщата му в Равадиново, Христо пада в градинката пред стария театър в Бургас. Следва „старата болница“, както бургазлиите я наричаме, вътрешното отделение на приятеля г-р Здравко Андронов, консултацията на невролога доц. Надежда Делева от Варна. И диагнозата за разбити нерви по тялото и в мозъка, сърдечна и белодробна недостатъчност. Всеки състрадателен човек оттук нататък, като види Христо Фотев, трябваше да вика бърза помощ за неговото болнично лечение. А телевизионни журналисти (Кеворк Кеворкян например) тогава се сетиха да го интервюират по-често, други – да го наградяват по-често, отколкото като беше здрав.

„Но това не беше физическа болест, а особено състояние на поетичния му гений, някаква последна и може би висша фаза на мъдрост, извисеност и пълен отказ от земните неща“ – така беше написал един от тях (Недялко Йорданов) в бургаския вестник „Автограф“. Какви са тези черни метафори, когато на него и на съпругата му беше казано, че Христо е тежко болен и се нуждае от продължително болнично лечение. По това време – о, гържава, о, нрави – защо бяхте онемели, ослепели и оглушали за мъките на най-лиричния поет на България!

Както и известни български интелектуалци, които – в живота на Христо Фотев (1995–2002) – наричам бездушници. Тук ще посоча някои от тях, с които лично съм говорил с цел да съдействат (съпругата му Виолета да се съгласи) за болнично лечение на Христо Фотев: Недялко Йорданов и жена му, Досю Досев (колкото и много да те уважавам, не мога да не спомена името ти, Досю), Димитър Еленов, Йордан Радичков – големият писател, Бог да го прости, ми каза, че той лично не познавал Христо Фотев и нека се обърна към Недялко Йорданов и Стефан Цанев. Ще спомена – разбира се – и тогавашния президент Петър Стоянов, който на моите статии във вестници и копия на статиите, изпратени до него, така и не научи, поне що се отнася за Христо Фотев, що е това RSVP (от френски – отговорете, моля). И президентът Георги Първанов не направи нещо гържавническо и хуманно за Христо Фотев. Дадената тогава персонална пенсия от 90–100 лева е още една гържавна црония към талантиливи и достойни българи. На Христо Фотев не му трябваха толкова много пари за храна и телефони, трябваха гържавни пари за лекуването му в болница – у нас, защо не и в елитни болници, като Mayo Clinic в Рочестър, щата Минесота!

Иначе и тримата президенти (ЖЖ, ПС и ГП) устроиха „лъчезарно погребение“ за Христо Фотев. Япония и други културни държави се грижат за своите талантиливи хора на живо и се отнасят към тях като национални светини. А ние – приятели, държава и третата съпруга на Поета – не повярвахме на стиховете му:

*...Бургас е най-жестокият театър.
И аз съм сам – без никакъв декор.
По-голяма аз от северния вятър...
Не ме оставяй ти, мой малък хор.*

Остава ни, щом сме сгрешили, да се покаем – *metanoia* (гр. покаяние) означава „промяна на мисленето“, – да имаме съпричастни действия към мъките (и радостите) на другите. „Очищения – Освещения, Опрощения, Откровения, Озарения“, както пише Румен Леонидов в „Сляпа неделя“. Иначе „птичките, кацнали на морските кончета (гр. *hipposatris*) и бадемите“ (перифраза от „Сляпа неделя“), ще излетят от мозъците и гушите ни.

И ние напълно ще оглупеем, озлобеем, обездушеем.

ВЪЗХВАЛА И АГРЕСИЯ В БУРГАС

*Наистина чудовище е мощта на тази похвала и този укор.
Кажете ми, братя, кой ще го надвие? Кажете ми кой ще
метне ласото върху хилядата шии на този звяр?*

Фридрих Ницше, „Тъй рече Заратустра“

Разбира се, че е необходим академичен анализ на поезията на Христо Фотев. И на 26–27 юни 2009 г. в Бургас бе проведена Национална научна конференция „Христо Фотев в българската литература и култура“, организирана от Бургаската библиотека „Яворов“ и Департамент „Нова българистика“ на Нов български университет. Бяха изнесени 12 лекции на възхвала на поезията на Христо Фотев и две лекции на агресия срещу таланта на поета.

Професор Михаил Неделчев говори за „поетическата възхвала на битието“, възхвалата като обособен жанр в поезията на Фотев. Доцент Пламен Дойнов представи Фотев като „един от алтернативните почерци през 60-те година на XX век“ – той говори и за „скрити образи на Христо Фотев в архивите и периодиката на НРБ“. Направи една превъзходна интерпретация на методологията на убийството на нашите приятели делфините в „Литургия за делфините“. И на нейното отпечаване във вестник „Черноморски фар“ под заглавието „Лято 1968“ – времето на Пражката пролет, която официално бе атакувана с танкове на комунистическото правителство на България. С бургаски сантимент и мъдрост Георги Райков говори за магнетичната аура на Фотев, която интегрира поети, артисти и художници в културния пейзаж на Бургас. Едно възхитително потвърждение за това бе лекцията на Добриня Топалова, в която тя очерта „Диалогът Христо Фотев–Петя Дубарова“. Диана Панайотова постави „на фокус био-библиографския указател Христо Фотев“ – надявам се, че бургаската община и бизнесмени ще подкрепят отпечаването на указателя. Венда Райкова, Стоянка Грудова, Недялко Йорданов и други поети – в „споделено за поета“ – говориха за „Фотев в мемоарната памет“.

Двама оратори, по-точно ругатели – бургазлията Иван Сухиванов и софиянецът Йордан Ефтимов – прекалиха с негативните си интерпретации на поезията на Христо Фотев. Без да се съобразяват, че бургаската сантименталност е поне три октави по-висока от тази в други градове, те се тревожеха защо има мит за Фотев и защо има луксозно издание на неговата поезия. Не можеха да простят „греха“ му да бъде талантлив, много талантлив Христо Фотев от Бургас!

НАГРАДИТЕЛИ И НАГРАДЕНИ

Между удоволствието и страха – човек.

Сложна е симфонията на възнаграждението и наказанието, на хедонизма и фобията, дирижирана от „моркова и тоягата“. През 1901 г. на 42-годишна възраст Теодор Рузвелт става най-младият президент на САЩ. Политиката и дипломацията му се основават на поговорката: „Говори спокойно и носи тояга и морков; така ще вървиш напред“.

А ние си мислим, че само в цирка има гресура на животни. Въпреки че за тези процеси има сериозни антропологични трактати; например, трите задължения на даровия обмен – да даваш, да приемаш и да връщаш – са описани като „тотален социален феномен“ в „Есе за дара“ (*Essai sur le Don*) на Марсел Мос, за първи път публикувано на френски през 1923 г. и през 1990 г. – на английски като *The Gift* (Даръм).*

* Началното изречение на „Даръм“ е: „Аз никога не съм срещал човек толкова любезен и добър, че да не приеме подарък, нито толкова разполагащ с пари,

„Феноменът“ е добре познат от времето на римските императори – наградителите раздават награди, за да бъдат послушни наградените. И през последните 22 години българските президенти активно прилагат римската формула – най-големите наградителни са Петър Стоянов и Георги Първанов – само английската кралица е раздала повече награди от тях.

Сега искам да „погледна в очите“ моралната дилема, пред която стои наградените – кой, защо, кога го награждава? Преди 2–3 години написах *Doro doraton, Maestro!* – от гръцки, „подаръкът е като стрела“, може да убие морала. Маестро е един от ранните български безълци от комунизма, който прие награда от един прозираш през демократичната си мимикрия комунист. И друг маестро прие „Стара планина“, добре че сега се отказва да кандидува в изборите за вицепрезидент.

Има обаче наградени, които с достойнство връщат наградите. В знак на протест срещу подкрепата на Великобритания за войната във Виетнам, на 25 ноември 1969 г. Джон Ленън и другите от „Бийтълс“ върнаха Ордена на Британската империя, получен по-рано от кралицата.

През пролетта на 1999 г. Петър Доков – писател и журналист от „Гласът на Америка“, завърнал се след 15-годишна преддемократична емиграция в САЩ и Германия – в знак на протест срещу бомбардирането на Югославия от самолети на САЩ върна получените през 1994 г. благодарности за приносите му за демокрацията, подписани от президента Бил Клинтън.

че да не хареса подарък, ако му бъде даден.“

Но аз вярвам повече на молбата на Христо Фотев към „България“:

Не позволявай да умра –

закрилай те

от страшната магия на красивите

предмети и красивите подаръци...

През 2003 г. Светлин Русев отказа да получи ордена „Стара планина“, докато Константин Павлов не бъде отличен.

През май 2010 г. поетът Борис Христов отказа да получи ордена „Св. св. Кирил и Методий“.

През октомври 2011 г. министър-председателят Бойко Борисов върна наградата, която Съюзът на българските художници пожела да му връчи.

По същото време на 2011 г. обаче ректорът на един, навършващ 50-години български университет връчи награди на чуждестранни почетни доктори и на български администратори (бивши ректори и министри), но не удостои с никакви награди основателите на университета, нито неговите първи възпитаници, които продължават да работят за университета.

Тогавя написах есето „Майка хранителка или озлобена мащеха“.

МАЙКА ХРАНИТЕЛКА ИЛИ ОЗЛОБЕНА МАЩЕХА

И осветете петдесетата година и обявете свобода по земята на всичките ѝ жители: това да ви бъде „Юбилей“; и всеки да се върне във владението си, и всеки да се върне между племето си.

Глава 25:10 на Третата книга Мойсеева – Левит

Семантично от латински *cultura* означава отглеждане. Да отгледаш какво? Йерархия на ценности, поведение, обноси, ритуали, символи, обличане (събличане), обобщение

но – стил на живот, начин на мислене. И особено важно – морал! Всичко това предавано от поколение на поколение – социална генетика, по-точно меметика, в която кодовете на детската градина, училището и *Alma mater studiorum* (майка хранителка със знания) имат изключително важно значение.

Viva academia, viva professores

Петят и се веселят студентите, когато се дипломират. Остават обаче без отговори големите въпроси: Всеки от тях станал ли е *Homo academicus*? Излиза ли от университета удовлетворен, „нахранен ли е със знания“ и морал?

Университетското образование и наука имат съществено значение за реализирането на общочовешките ценности, като „мир, свобода, социална справедливост и ограничаване на бедността, изолацията, невежеството, несправедливостта и войната“ – според декларация на Комисията за образование и култура при ООН. Като виждаме колко много бедност и болести има по света и у нас, колко много безотговорност има в парламента, правителството и президентството и колко несправедливост – в обществото, мисията на образованието и науката става все по-важна и неотложна.

Sapere aude

През 1999 г. в Болоня министрите на образованието подписват декларация, с която започна т. нар. болонски процес в университетското образование. Той прокламира модела на трибология на университетската дейност (гр. *tribo* – плъзгане; трибология – наука за взаимодействия) – континуум на образование и наука. Трибология на равнището студент–преподавател, т.е. интерактивен, евристичен, а не репродуктивен (зубрашки) процес на обучение. И

sapere aude – кураж, стремеж да си мъдър и свободен. През декември 2006 г. в Брюксел Европейската комисия одобри програмата 2007–2013 за „обучение през целия живот“ – *lifelong learning program* (<http://eacea.ec.europa.eu>).

Amicus Plato, sed magis amica veritas

„Платон ми е мил, но истината ми е по-мила“ – казал Аристотел на учителя си Платон, когато се разхождали в маслиновата градина „Академия“, разположена край Атина. В нашия случай обучението на студентите и научноизследователската работа на преподаватели и студенти са ми по-мили, отколкото некачествените министри, ректори и преподаватели. Тук, *в културата на университета*, са големите проблеми на нашето образование и наука. В България имаме само 10–15 професори на възраст 35–45 г. И много други, по-възрастни доценти и професори – плод на необективна оценъчна система за хабилитиране и като цяло – ретроградната йерархия на ценности в политиката на образованието и науката, където не желаят да разбират, че български принос в науката е значително по-обективен критерий, отколкото принос в българската наука. И че наукометрията е съвременен метод, който измерва приноса на даден учен и университет: публикациите и тяхното цитиране в качествени международни списания (списания с висок импакт фактор).

Publish or perish (или между „в“ и „н“ разликата е съществено голяма)

„Публикуваш или загиваш“ е добре известна максима в университетите в напредналите страни. Никоя фондация няма да ти даде пари за научен проект, ако имаш (много на брой, но) нискоимпактни и малкоцитирани публикации. Така както не можеш да участваш на олимпий-

ски игри, ако скачаш по-малко от 8 метра на дълъг скок за мъже, така и с импакт фактор по-нисък от 10 не трябва да можеш да кандидатстваш за доцент, а с по-нисък от 20 – за професор във *фундаменталните* биомедицински науки. А в съвременна България има доценти и професори с нищожен импакт фактор и индекс на цитиране. Такъв парадокс няма в западните страни на ЕС, в САЩ, Канада и Япония.

Сега започна да работи нов закон за научните степени и звания, където има „препоръчително“ уважение на наукометричните показатели. Справедливото прилагане на закона (може би) ще подобри качеството на хабилитиране. Иначе много талантиливи български мозъци ще продължават да изтичат в университетите на напредналите страни. И ще текат, докато в България продължават да действат званията без знания, диктатурата на званията и игнорирането на знанията – и морала.

Накратко, българската *Alma mater* трябва най-после да укроти „организираната посредственост“ (термин на проф. Александър Балабанов) и комерсиалност, които продължават да травмират университетското обучение и наука. „Уви! Всичко е погълнала у нас партизанщината, партията и партийните сдружения във всяка област, дори и в литературата, дори и в науките“ – пише професорът във вестник „Мир“, 6 август 1928 г.

Alma mater sine rector academicus

На 8 октомври 2011 г. ректорът на един, навършващ петдесетата си година български университет връчи награди на чуждестранни почетни доктори, но не почетете основателите на наричания тогава Висш медицински институт – все-още-живите преподаватели и студенти, които през 1961 г. дойдоха във Варна от медицинските

институти в София и Пловдив. Чувстваха се откриватели на *Terra nova*, в която посаждаха гървета на лобознанието. Не бяха почитени и неговите първи възпитаници, които продължават да работят за университета, нито тези, които емигрираха и вече са известни учени и лекари в напреднали страни по света. Като цяло (2004–2011): Майка хранителка без академичен ректор.

Все пак:

„Две малки пролетни звезди, на облаците кацнали,
треперят в пролетния хлад и се целуват тайно“.
(Иван Пейчев, „Досага“)

Post scriptum

„Записки от мъртвия дом“ на Достоевски трябва да бъде загължително четиво за ректори, политици и общински съветници: „Ако поискат напълно да размажат, да стъпчат и унищожат човека, да го накажат с най-ужасното наказание, от което и най-страшният убиец би се разтреперил..., то достатъчно е да придадат на работата му характер на пълна безполезност и безсмислица“.

Това беше добре известно на първите демократично избрани ректори (1990–2004) – при тях имаше академизъм и юбилеен сантимент.

ЗАКЪСНЕЛИТЕ НАГРАДИ

На въпрос на журналистка „Кой е най-ценния съвет, който сте получавали от Коко Азарян?“, артистът Петър (Чочо) Попйорданов отговори: „На последната постановка на „Вишнева градина“, на премиерата, той ми заяви, че това е последното нещо, което прави... Той вече беше болен. Изкарахме премиерата и Коко излезе в коридор

ра. Подари ми един медал. И с лека ирония каза: „Давам ти го, но не го слагай и не го носи! Защото ордените се дават на декласираните, на тези, които излизат от употреба! Ти точно не си декласиран, тебе тепърва те чака...“

Неотдавна дадоха „Аскеер“ за цялостно творчество на големите, но вече болни, артисти Тодор Колев и Коста Цонев, преди години – на Йоско Сърчаджиев и професор Крикор Азарян. През 2011 г. Борис Луканов бе награден за цялостно филмово творчество, след като бе опериран. Константин Павлов получи президентска награда, след като получи мозъчен инсулт. Христо Фотев, когато беше много тежко болен (1995–2002), получи повече награди, отколкото в разцвета на творчеството и здравето си.

Вече се страхувам да пожелавам награди на приятелите ми г-р Стоян Стоев, г-р Балю Балев, г-р Станислав Янев, г-р Христо Боранов, г-р Бойко Баръмов, Георги Райков, капитан Илия Бахов, доцент Петър Генов, професор Георги Попов, доцент Александър Хинев, доцент Димитър Калев, Досю Досев, Мак Станчев, Александър Стойчев, Петър Доков, Григор Христов – Гриша, Коста Радев, Иван Обретинов, Атанас Илиев – всеки от тях по-заслужил, отколкото повечето от наградените президентски фаворити.

„Сънувате ли Азарян?“ – запита журналистката и Чочо Попйорданов отговори: „Да, дори се кара на сън. Кара се на себе си. Измъчва се, че това, което иска да каже и внуши, не са разбира от хората. Неговата философия беше, че говорим, но не разбираме какво си казваме“.

Разкриването на механизмите, чрез които външни фактори, като признание на труда, финансови доходи и образование, влияят на биологичните процеси, е едно

от най-големите предизвикателства в медицината, социологията и политиката. Канадските лекари Donald Redelmeier и Sheldon Singh написаха статията „Преживяването при академичните награди – печелещите актьори и актриси“, публикувана на 15 май 2001 г. в американското списание *Annals of Internal Medicine*. Като потвърждение, че психичната травма от неуспеха влошава здравето, авторите изследват продължителността на живот при 762 артисти, номинирани за водещи и поддържащи роли и спечелили „Оскар“, и ги сравняват с 887 артисти, които са били номинирани, но не са спечелили или въобще не са били номинирани за „Оскар“. И установяват, че наградените живеят 5–6 години повече от ненаградените артисти.

ЕХОТО НА „ЗАЩО!“ 30 години след убийството на Джон Ленън

През 80-те години на ХХ век един американски колега ме „убеждаваше“, че капитализъм и комунизъм много си приличат на равнището „враг“ на правителствената политика. Тогава, страстен американофил, не му вярвах. Първо ще те предупредят, казваше той, че изневеряваш на жена си, ако не слушаш, ще те набедят, че си педераст, и ако пак не слушаш, може да те срещне някой психопат. Ако си имигрант, казваше колегата, може да те депортират от САЩ – може и някой психопат да те убие.

Дори да си Джон Уинстън Ленън – току-що навършил 40-годишна възраст, в разцвета на обичта към малкото си момче и любимата жена!

Дори да си или защото си изпял *Imagine all the people living life in peace!*

Дори и много да искаш да живееш в страната, която на 4 юли 1776 г. е подписала Декларация на независимостта, прокламираща „*life, liberty and pursuit of happiness*“!

И ти, повярвал на всичко това, отиваш да се радваш на „живота, свободата и стремежа за щастие“. В сърцето на Голямата ябълка (*The Big Apple*) – Ню Йорк!

И от там правителството „на народа, от народа, за народа“ да те гони в продължение на четири години, въпреки че от всички географии на света ти най-много обичаш точно този град – Ню Йорк!

Или защото пееш *Give Peace a Chance*, докато правителството прави война във Виетнам!

Или защото другите американци пеят заедно с теб и защото те от всички певци на света най-много обичат теб – Джон Ленън!

Why! – питаха преди 30 години хората, събрани от мъката пред къщата на Джон Ленън в Ню Йорк.

Защо! – и сега всички хора, които обичат свободата и мира, продължават да питат.

РИКОШЕТ ОТ ЕХОТО

Като чу „Ехото“, един американски журналист публикува следното в *New York Times*: „Един от съветниците на Джордж Буш ми каза, че такива като мен принадлежат на *reality-based community* (общност, базираща се на реалността). Вие си мислите, че решенията идват от разумния анализ на видимата реалност. Светът вече се развива по съвсем друг начин – сега сме империя и с всяко свое действие ние създаваме собствена реалност – ние сме действащите лица в историята, а на вас остава само да изучавате какво правим“.

През 1950 г., преди да се възстановят дипломатическите

отношения между България и САЩ, големият оперен певец Борис Христов, живеещ в Италия, е поканен от Метрополитен опера за ролята на Филип II в „Дон Карлос“, но властите в САЩ му отказват входна виза заради действащия могава „Закон за вътрешната безопасност“. В знак на протест той отказва следващата покана да пее в САЩ.

Сега се питам: защо Пол Макартни неотгавна с усмивка прие награда от САЩ, а не я отказа в знак на протест срещу решението за депортиране от САЩ на неговия приятел Джон Ленън? Както и: защо Недялко Йорданов през 2010 г. прие с усмивка оргена „Стара планина“, а не го отказа в знак на протест срещу неустояването на неговия съгражданин и „брат“ Христо Фотев?*

Нотинет қиаеро (човека търся) – отговаря Диоген, когато го питат защо ходи през деня със запален фенер по улиците на Ливърпул и Бургас.

ВСЕЛЕНАТА 1

Пътуване в сърцето на материята

Аха-а
на каоните да кацнат
тази нощ звездите!
Янаки Петров

---

* Не вярвах на очите си –
този беше докарал инфаркт на поета,
бе го удавил в капка.
Пак остроумничеше,
гадеше отвисоко,
раздаваше автографи
върху книгата си за другия.
В нея обясняваше
какви приятели са били. (Георги Ангелов)

Преди повече от 20 века в Книга IV на *De rerum natura* („За природата на нещата“) Лукреций въвежда гумата „Universum“. Преди 14 милиарда години от Големия взрив (*The Big bang*) се раждат планети, звезди, галактики, комети, метеорити, астероиди, квазари и черни дупки – и оттогава всичко е *Universum*, „върти се като едно“. Покъсно, през 1941 г. във „Вавилонската библиотека“, Борхес ще напише: „Вселената (която груги наричат Библиотеката) е съставена от неопределен и може би безкраен брой шестоъгълни галерии. Библиотеката съществува вечно – *ab aeterno*“.

„Със силата на истината, докато живея, опознавам Вселената“ – казва г-р Фауст в пиесата на Кристофър Марлоу много преди Йохан Гьоте. Оттогава винаги има поне един гений, който изследва Вселената – през 1642 г. умира Галилео Галилей и се ражда Исак Нютон. Преди и след тях – Демокрит, Аристотел, Николай Коперник, Йохан Кеплер, Едгар По, Алберт Айнщайн, Пол Дирак, Мъри Гел-Ман...

Но въпросите остават: „Каква е природата на Вселената? Какво е нашето място в нея и къде сме и откъде идваме?“ – пита през 1988 г. Стивън Хокинг, подобно на Пол Гоген, в заключителните страници на книгата си „Кратка история на Времето. От Големия взрив до черните дупки“.

Именно Стивън Хокинг е един от главните участници в първата част на „най-дългия път“, гругият е Питър Хигс. И двамата – гении. Хигс е роден на 29 май 1929 г. в Нюкясъл, Англия – той е професор по теоретична физика в Университета в Единбург. И един от бащите на най-търсеното „бебе“ във Вселената, кръстено „бо-

зон на Хигс“. Или „Частницата на Боз“ – през 1993 г. от нобелиста Леон Ледерман в книгата му *The God Particle*. По случай 80-ия рожден ден на Питър Хигс – 29 май 2009 г. – един английски журналист направи запитване между известни физици за по-точно име на бозона на Хигс. От предложените „Non-Existon“, „The Mysterion“, „Mastodon“. „Esperon“, „Mr Bum Bum“ бе избрано името „The Champagne bottle boson“.

През пролетта на 1964 г. Хигс публикува първите си резултати за бозоните в списанието *Physics Letters* – научно издание на ЦЕРН (Европейска организация за ядрени изследвания). През есента на същата година той изпраща втори ръкопис, в който подробно описва хипотезата си за бозоните – частиците, които даряват маса на други частици – без бозоните всичко ще бъде безтегловно и ще лети хаотично във вселената. Редакторът обаче му отговаря, че ръкописът „няма отношение към физиката“, и не го приема за публикуване. „Не е ли това иронично?“ – запита след повече от 40 години Питър Хигс, когато посети ЦЕРН, където се очаква да открият бозоните.

На симпозиум през 1987 г. в Германия: един от лекторите споменава за „механизма на Хигс“ – виждайки, че в аудиторията е един от съоткривателите на бозоните, казва, че използва името на Хигс (Higgs), защото е кратко – има само пет букви. Тогава самият съоткривател Робърт Браут (Brout) – професор от Свободния университет в Брюксел – уточнява, че и неговото име също се изписва с пет букви.

Стивън Хокинг е роден на 8 януари 1942 г. в Оксфорд, Англия – до 30 септември 2009 г. той е професор по математика в Университета в Кембридж. И продължава

да е един от противниците на бозоните на Хигс. Хокинз в „Кратка история на Времето“ и „Вселената в орехова черупка“, Леон Ледерман в „Частичката на Бог“ и руският американец Джордж Гамов в *αβγ (Alfer, Bete, Gamov) theory* описват Големия взрив – раждането на Вселената става за йоктосекунди (10^{-24}). В супергорещата плазма започва танцът на „странните и чаровни“ кварки и лептони (леки частици; гр. *leptos* – тънък, лек). Вселената се разширява и охлажда, кварките се превръщат в протони и неутрони, получават се първите атоми. И от тях – Млечният път и други галактики, които през 1924 г. за първи път видя Едуин Хъбъл. Днес телескопите „Хъбъл“ и „Спицър“ наблюдават около 100 милиарда галактики. Във всяка галактика се въртят милиарди планети и звезди, „Вселената става изведнъж безпределна като надеждата“, както пише Борхес във „Вавилонската библиотека“. През 2003 г. се появи бургаска следа във Вселената: Димитър Съселов – преди 35 години ученик в английската гимназия в Бургас, сега професор по астрономия в Харвард – откри най-отдалечената планета, където „вали гъжг от желязо“, защото е много близо до нейното Слънце. Като цяло обаче са видими само четири процента от общата маса на Вселената – останалите 96 процента са на тъмната енергия (анти-гравитация) и тъмната материя.*

На 28 юни 2010 г. в 15 часа в „Глобуса на науката и иновацията“ край Женева генералният директор на ЦЕРН

---

* Подобни пропорции има и във Вселената на гените – от 30-те хиляди гена само четири процента кодират протеини, останалите са некодиращи и продължават да бъдат наричани „ДНК -боклук“ (junk DNA). Оказва се обаче, че някои от тях имат важна роля за структурата на гените, особено на тези в мозъка на *Homo sapiens* – в него, като в една галактика, има около 100 милиарда нервни клетки. През 2008 г. учени от Imperial College London установиха урацил и ксантин („частици“ на ДНК и РНК) в метеорит, паднал през 1969 г. в Австралия. Преди 3-4 милиарда години метеоритни гъжгове са валили на Земята – това съвпада с възникването на живота.

откри изложбата „Вселена на частиците: пътуване в сърцето на материята“, в която участват и 21 български учени.

ВСЕЛЕНАТА 2

Пътуване в сърцето на морала

Човек представлява едно много дълго изречение, написано с голяма любов и възхищение, но пълно с правописни грешки.

Йордан Радичков

Според етиката на Аристотел най-голямото добро за човека е *eudaimonia* (*eu* – хубаво, *daimon* – дух) – да живеш добре, да си щастлив. Щастие то е нещо специфично за човешката душа (*psyche*), на нейната прекрасност (*areté*) и красота (*kallos*).

По следите на Сократовата максима „Човекът е душа, която си служи с тялото“, на „шестото чувство“ на Франсис Хътчесън (1694–1746) – професор по морална философия в Университета на Глазгоу, на „Теорията на моралните сантименти“ на неговия ученик Адам Смит, на „звездното небе над мен и моралният закон в мен“ на Имануел Кант, на „неутолимата духовност“ на Хенри Торо, на „материалната и духовната Вселена“ на Едгар По и на „Всеки човек има две души“ на Карл Юнг, днес философи, невробиолози и психолози търсят етиконите и антиетиконите във Вселената на душата. Еволюционните биолози Робърт Трийвърс, Робърт Акселрод, Бил Хамилтън и Мат Ридли изследват реципрочния алтруизъм, Джуду Томсън, Филипа Фум и Стивън Пинкър правят „трамвайни експе-

рименти“ за моралните инстинкти, Сара Броснан изследва реакцията към несправедливост на кафявите капучино маймуни (*Cebus apella capucinus*). А една българска фейска (приятелка от Facebook) тези дни ми писа, че „преподава гуша“ в Университета в Тексас (официалното име на науката ѝ е „Структура на християнския ум“).

През 2000 г. в ресторант на един южнокорейски остров обявват Стивън Хокинз и Гордон Кейн – директор на Мичиганския център по теоретична физика. Тогава Хокинз се хваща на бас за 100 щатски долара, че бозоните на Хигс няма да бъдат открити и с най-мощните усилватели. През следващите години няма оптимистични резултати от усилвателите в ЦЕРН и в лабораторията „Ферми“, разположена край Чикаго. Тогава Кейн изпраща 100 долара на Хокинз, но той ѝ връща и му пише, че гържи на баса си, но ще приеме стоте долара след следващите неуспешни опити с усилвателите.

От 2008 г. „следващите опити“ се провеждат в най-големия агронен ускорител в света – в ЦЕРН около Женева, на 100 метра под земята между Швейцария и Франция. Там сега е най-студеното място на Земята – минус 271 градуса по Целзий. И в 27-километровите тръби със скорост, близка до тази на светлината, се въртят в кръг и в противоположни посоки снопове протони и антипротони – голямото очакване е, че след Големия взрив ще се родят Хигс бозоните, които ще бъдат хванати от мощни детектори.

Тогава ще се случат още две големи събития: Хокинз ще прати 100 долара на Кейн и Питър Хигс и Робърт Браун ще получат Нобелова награда за физика. Точно за това Хигс „гържи в лег бутилката с шампанско“ и „помоли лекаря си да го поддържа жив и здрав“.

Най-неприятна е една медийна реакция на Хокинг, насочена към Хигс: през 2002 г. във вестник *The Independent* Хокинг написва статия, озаглавена „Шотландецът“ (нали Хигс работи в Единбург), в която остро критикува хипотезата за бозоните. След това по време на вечеря, посветена на Пол Дирак, в един тих ресторант в Единбург, група водещи физици обсъждат, по-точно осъждат арогантността на Стивън Хокинг спрямо неговия по-възрастен и благороден колега Питър Хигс.

Такива антиетикони се срещат често и във Вселената на българския морал – тогава „нощите са стъклено студени“:

Зетята е сама за себе си.

Луната е сама за себе си.

И всички сте сами за себе си... (Христо Фотев)

Точно тук искам да припомня за „Сърцето на материята“, където пише: „Като цяло обаче са видими само четири процента от общата маса на Вселената – останалите 96 процента принадлежат на тъмната енергия (антигравитация) и тъмната материя“. Пренесено във Вселената на морала, това се превръща във въпрос: ако алтруизмът като цяло е само четири процента от общата маса на морала, останалите 96 процента принадлежат ли на тъмната енергия на антиморала – егоизъм, агресия, алчност, апатия?

И трябва още дълго да реанимираме гушите си и да учим правописа на морала.

ГОЛЕМИЯТ МОЗЪЧЕН ВЗРИВ

Use it or lose it!

От едноклетъчните до човешкия мозък пътят е много дълъг и сложен. Преди четири милиарда години на-

стъпва Големият биологичен взрив – раждането на едноклетъчните, от архибактериите и грациозните зелени еуглени (*Euglena gracilis*) се появяват повече от един милион многоклетъчни животински и растителни видове. Преди 2–3 милиона години приматите се изправят, мозъкът им постепенно се уголемява, движенията на ръцете стават по-сръчни – *Homo habilis* е живял край езеро в Кения и Етиопия. Преди 100–150 хиляди години „сръчният човек“ емигрира в Европа, помъдрява, става *Homo sapiens neanderthalensis*.

И преди 40–50 хиляди години настъпва Големият мозъчен взрив (*Brain's big bang*) – увеличава се сивото вещество на мозъка, появяват се умните гени, които помагат на човека да помни, да мисли логично и абстрактно, да разбира гружия – неговото мислене, чувства, поведение. Развива се „потокът за споделяне“ на болката на гружия – съчувствие, емпатия, сантимермент. И нервните клетки „за възнаграждаване“ (*brain reward system*); те приемат сигналите на удоволствието – хедоните на Епикур и Дионисий се декодират в мозъка. Мутации на техните гени увреждат „системата на възнаграждаване“. И човек губи чувството за насита: яде все повече и става *Homo obesus*, пие все повече алкохол и става алкохолик, приема все повече наркотици и става наркоман.

През 1982 г. Мариан Дайъмънд от Бъркли, Калифорния, говори по телефона с колега в Кансас. И научава, че на 18 април 1955 г., когато Алберт Айнщайн умира в болница в Принстън, щата Ню Джърси, Томас Харви е бил там патолог. Със съгласието на сина на Айнщайн той фиксира мозъка му във формалдехид с цел запазване на „морфологията на гения“. Дайъмънд дълго време уговаря Харви да ѝ предостави част от мозъка, но той все отклонява

молбата ѝ. Едва след три години тя получава по пощата четири парченца от мозъка на Айнщайн, прави срези от тях (всеки с дебелина 10 микрометра) и ги изследва с микроскоп. През 1985 г. в статия, озаглавена „On the brain of a scientist: Albert Einstein“, тя публикува резултатите си в списанието *Experimental Neurology*. Дафъмънг установява, че съотношението на броя на глиални клетки спрямо броя на нервни клетки в мозъка на Айнщайн е значително по-голямо в сравнение с това, което е установила в мозъците на хора, които не са от вида *Homo genialis*. Глиалните клетки, особено техните звездовидни представители (астроцити), помагат на невроните за запаметяването, обучението, творчеството. А Айнщайн е описвал тези сложни процеси с прости думи: „Аз съм много любознателен“.

От лекцията „Невробиология на любознанието“ студентите знаят, че когато мозъкът работи интензивно, по повърхността на дендритите (израстъци на нервните клетки) се увеличава броят на образувания с форма на шипчета (*dendritic spines*) – важна част на синапсите (връзките между нервните клетки). Броят на „шипчетата“ намалява при мозъчен мързел, както и при болестта на Алцхаймер. Обратно, тренирането на мозъчните синапси подобрява човешката памет и интелект. Затова английското *use it or lose it!* (използвай го или го губиш!) е точен императив за мозъчната дейност. И научно потвърждение на нашето „Който учи, той ще сполучи“.

От времето на Зенон (490–430 г. пр. Хр.) и неговите парадокси популярна игра за гърците е задаването на въпроси (апории), на които е трудно да се отговори. Йохан Хьойзинха в книгата си „Ното ludens“ описва следната случка с Александър Велики: след превземането на един индийски град, оказал сериозна съпротива, той заповядал

да му доведат десетте градски мъдреци, за да им задава трудни въпроси. В повечето случаи въпросите имали характер на космологични дилеми. Например, „Кое е било първо – денят или нощта?“. Или „Кое е по-голямо – мозъкът или небето?“. Никой от мъдреците не отговорил точно на въпросите. След много години Емили Дикинсън написала:

Мозъкът е по-голям от небето.

*Поставени един до друг,
те с лекота се сливат –
и ти до тях.*

ГОЛЕМИЯТ МАСТЕН ВЗРИВ

Среща с Дъглас Колман и Джефри Фригман

Когато стомахът е напълнен с храна, един хормон, наричан лептин (гр. *leptos* – тънък), съобщава на мозъка, той ни казва „наситих се“, спираме да ядем и така поддържа нормално телесно тегло – предпазваме се от напълняване. Промоцията на лептина бе направена от американския учен Джефри Фригман на 1 декември 1994 г. в престижното научно списание *Nature*, том 372, страници 425–432. От тогава до 6 ноември 2011 г. лептинът се появи в 20 509 научни статии (по данни на *PubMed, National Library of Medicine, USA*) и участва на повече от 50 международни симпозиума.

Дъглас Колман представи хипотезата си за „хормона на насищането“ през 70-те години на XX век. Той работи в Бар Харбър, щата Мейн, където е Jackson Laboratory – най-големият резерват на гебел и гуабетични мишки. Стотици от тях бяха пренесени в лабораторията на

Джефри Фригман в Рокфелеровия университет, разположена в горната източна „махала“ на Манхатън (The Upper East Side) – на York Avenue между 63rd и 68th Streets, близо до къщата на „Един бургазлия в Ню Йорк“.

През 2009 г. Фригман и Колман получиха от Фондацията „Shaw“ Нобеловата награда на Далечния изток. И наградата „Albert Lasker“ – Нобеловата награда на Америка. В 100-годишната история на Рокфелеровия университет има 23-ма нобелисти по медицина. Досега 79 лауреати на „Albert Lasker“ са получили след това Нобелова награда.

Фригман и сътрудници откриха, че лептинът се произвежда в мастните клетки (адипоцити) и оттам се изнася в кръвта. Когато на мишки е „нокаутиран“ генът за лептин (*knockout mice*), те ядат без насита и надбяляват. Ако това генетично увреждане е при човек, той става *Homo obesus*. Затова генът за лептин е наречен „дебел ген“ (*Ob gene* – от англ. *obese gene*). Така на 1 декември 1994 г. в биомедицинската наука настъпи Големият мастен взрив (*Adipose's big bang*). Той промени парадигмата за функцията на мастната (адипозна) тъкан: от пасивен склад на липиди тя се превърна в най-големия ендокринен орган в човешкото тяло – произвежда повече от сто хормона, обобщено наричани адипокини. Един бургазлия с италиански и български колеги също участват в „експлозията“, наричана адипобиология.

В края на ноември 2009 г., дни преди 15-ия рожден ден на лептина, Джефри Фригман писа на бургазлията: „Надявам се, че вие ще имате хубаво тържество, и ви желая радост от откритията“. От името на Българското дружество по клетъчна биология пожелахме на него и на Дъглас Колман радост от получаването на Нобеловата награда. „Някой ден на 10 декември ще се видим в Стокхолм, Джордж“ – отговори ми г-р Фригман.

ВЪЗДУХ ЗА ДУШАТА

*Как искам да живея аз и да живея непрекъснато.
Да тържествува въздуха във белите ти дробове.*

Христо Фотев, „Встъпление“

При хронична обструктивна белодробна болест (ХОББ), поради стесняване (обструкция) на просвета на бронхите, е намалена циркулацията на въздух в белия гроб. При спирометрията вдишвате максимално, след което издишвате възможно най-бързо – ако това става за четири секунди или по-малко, вие нямате ХОББ. Ако след максимално вдишване издишването ви продължава шест и повече секунди, това е показател, че имате белодробна болест.

И през тази година 14 октомври е Световният ден на спирометрията – на хиляди хора, разхождащи се по улиците на българските градове, организирано от Българското гружество по белодробни болести, ще бъде измерен дихателният капацитет.

Световната здравна организация и Европейската респираторна асоциация обявиха 2010-а за Година на белия гроб. „Причината е ясна: отвсякъде ни дебнат глобалните проблеми на дишането. В света има над един милиард пушачи, пневмонията и ХОББ ще бъдат водачи по смъртност през 2020 г. Около 230 хиляди българи ежегодно влизат в болница поради проблеми на дихателната система, 14 хиляди заболяват от белодробен рак, а 3 600 от тях умират. Туберкулозата въобще не ни е забравила и България е една от 20-те страни в света с най-много случаи на мултирезистентна туберкулоза“ – написа в *InSpira* доцент Коста Костов – най-бургаският пулмолог в света. И патрон на кампанията „Здраве за белия гроб-2010“.

На френски *pensée* означава „мисъл“ и „цвете“. Справедливо Клод Леви-Строс е искал английското заглавие на книгата му *La Pensée Sauvage*, публикувана през 1962 г. на френски, да бъде *Pansies for Thought* (Цветя за мисълта), а не *The Savage Mind* (Примитивният мозък).

На латински *spirit* означава „душане“ и „душа“.

- Светът вече не може да душа - писа доцент Коста Костов.

- Светът вече остава без душа - каза професор Георги Попов - най-варненският психиатър в света.

- Въздух за душата - отговорих им аз. На Световния ден на психометрията ще бъде измерен духовният капацитет на българите.

ЗИГМУНД ФРОЙД:

ПОЕТ, КОЙТО ЛЕКУВАШЕ ДУШИ

На 6 май 1856 г. в малък град в Моравия се ражда момче с „корона“ от амниона на главата - *омени* (предсказание), че новороденото ще стане велик човек. Кръщават момчето Зигмунд, а той, когато става на 21 години, се прекръства на Зигмунд - и след още 20 години започва да учудва света със своята хипотеза за топографията и функцията на човешката душа. Зигмунд Фройд е първото дете от втория брак на 41-годишния му баща с 21-годишната му майка, която ражда още седем деца, но бедността ги принуждава да емигрират през Германия във Виена, където Фройд живее през по-голямата част от живота си, завършва медицина, жени се, има шест деца, научните му интереси са между психодинамиката и изследванията на

„тестиси на змиорки“, след дипломирането – морфологията на нервните клетки на човек, след което се отдава на психиатричната практика – в Париж се учи да лекува хистерия с хипноза, връща се във Виена и прилага „лекуване с разговор“, свободни асоциации, тълкуване на сънища и грешки при говорене – терапия, с която става известен в цял свят – психоанализа, базирана на концепцията за несъзнаваното. И трипартидната архитектуроника на най-сложната материя на Земята – *psyche*, душата на човека: *das Es* – То, *das Ich* – Аз, *das Über-Ich* – Свръх-Аз. „То“, наричано още „id“, е подсъзнателното, инстинктивното, архаичното, палавото, търсещо удоволствията, дионисиевото, еротичното начало; „Аз“ се стреми да балансира играта на „То“ и забраните на „Супер-Аз“.

Когато нацистите окупираха Виена и започват да горят книгите му, защото е евреин, той – през 1938 г. – емигрира със семейството си в Лондон – в артистичния квартал Хампстед на улица „Maresfield Gardens“ 20, където на 23 септември 1939 г. по желание на Фройд приятелят му д-р Макс Шур му инжектира трикратно морфин, докато издъхне – болките от рак в устната кухина, отмъщението на пурите, които е пушил, са били нетърпими.

Фройд, наред с Достоевски, Дарвин и Айнщайн, е един от най-големите съвременни интелектуалци. И за такива гениални хора обаче войната между *pro* и *con* е без ключено примирие. Известният немски психолог Ханс Айзенк (1916–1997) е казал: „Каквото е истина във Фройд – не е ново и каквото е ново във Фройд – не е истина“. За психоанализата не мислят така обаче други велики мъже и жени, като Юлия Кръстева, която отдавна живее в Париж. И Ерик Кандел, който през 2005 г. публикува

„Психиатрия, психоанализа и новата биология на съзнанието“ – на 388 страници са представени осем негови статии и лекции за това, че когнитивните и поведенчески функции се осъществяват от мозъка (*brain-based mind*) и че гени и кодирани от тях протеини медуират тези функции. Така, противно на немския психолог, Фройд е казал и нови, и истински неща за човешката психика. И още по-нови предстои да бъдат открити: молекулите на „То“, „Аз“, „Свръх-Аз“. Ще се стигне ли до молекулите и невроните на Египетския комплекс, или Египет ще си остане само един трагичен цар на Тива, описан от Софокъл? Отговорите на тези въпроси са известни на психиатъра и фармаколога Вълчо Йорданов, както и на една бургазлийка в Мюнхен – г-р Вивиан Праматарова-Хамбургер.

А Фройд приема себе си за литератор. „Считам се за поет“ – така е озаглавил Джовани Папини (1881-1956) въображаемото си интервю с Фройд, публикувано в Милано през 1936 г. в книгата му „Разговорите на Гог“. Ето един от отговорите на Фройд: „Аз съм учен по принуда, а не по призвание. Всъщност аз съм артист. Искан да стана поет и цял живот съм мечтал да напиша роман. Литератор по инстинкт и медик по неволя, аз реших да трансформирам един от клоновете на медицината – психиатрията, в литературата. Психоанализата не е нищо друго, освен транспониране на едно литературно призвание в областта на психологията и патологията. Ето и още едно доказателство: във всички страни, където прониква психоанализата, тя беше по-добре разбрана и оценена от артистите и творците, отколкото от медиците“. (от Огнян Стамболиев, преводач на интервюто на Джовани Папини, публикувано в „Литературен форум“, 21-27 ноември 2000).

МАНСАРДАТА НА ВУЙЧО ВАСКО

През 1960 г., когато започнах да уча медицина в София, в нито една аудитория не можеше да чуем нещо за психоанализата на Фройд – дори любовта на Психея и Ерос беше табу.

Но не и на улица „Шишман“, близо до кръстосването ѝ с „Граф Игнатиев“, в мансардата на малкия брат на майка ми – вуйчо Васко. Катериш се по извитата гърбена стълба на къщата в стил софийски сецесион и влизах в колоритния интериор на мансардата, изпълнен с картини на Генко Генков и много книги – между тях стари издания на Ницше, Кант, Шопенхауер, Достоевски. И „Въведение в психоанализата“ – лекциите на Фройд, изнасяни във Виена „през двата зимни семестъра на 1915–1916 и 1916–1917 година пред смесена аудитория от лекари и лаици, мъже и жени“.

След две години в София, бургазливите и други студенти от Източна България бяхме евакуирани в новооткрития Медицински институт във Варна. Преди да тръгна от София, вуйчо ме запита какво искам да си взема от мансардата и аз избрах едни яркочервени и сини гървета на Генко Генков и лекциите на Зигмунд Фройд. С тях през есента на 1962 г. пристигнах във Варна – и там в нито една аудитория не чуехме нещо за Фройд, нито за Психея и Ерос.

Професор Ерик Кандел, за когото писах в „историята“ за Фройд, е роден през 1929 г. във Виена – вуйчо Васко е роден през същата година в Бургас. След окупацията на Австрия от нацистите Кандел, защото е евреин, емигрира в САЩ, завършва медицина в Ню Йорк, среща приятели на Фройд, прочита „Въведението“ и се увлича от психоанализата. През 2000 г. той (заедно с Пол Грийнгард и Арвид

Карлсон) получи Нобелова награда за медицина за разкриване на молекулните основи на паметта и обучението.

„Подобно“ на Ерик Кандел, вуйчо ми Васил Константинов след края на комунистическия режим в България емигрира със семейството на гъщеря си в Канада, стана треньор по гимнастика и препрочита Фройд, Ницше, Кант, Шопенхауер и Достоевски. Преди това през 1952 г. спечели два сребърни медала на световните младежки спортни игри в Берлин и в годините 1950–1960 беше шампион на България по гимнастика и вдигане на тежести.

ФИЛАНТРОПИ

Нещата, които даваш на други, ти про дълъжаваш да ги при тежаваш.

Д-р Джон Макрей

През 1663 г. английският политик Хенри Лукас прави завещание на Университета в Кембридж и оттогава се избират професори на неговото име. Лукасови професори са били Исак Нютон, Пол Дирак – нобелист за физика през 1933 г. И Стивън Хокинг, с когото се срещнахме във „Вселената“.

„Богатство е не да имаш, а да даваш“ – е казал шведският изобретател, химик и индустриалец Алфред Нобел (1833–1896). Той многократно е доказвал тази своя житейска максима, на върха на която е създадената през 1895 г. фондация, в която вложил голяма част от огромното си богатство, придобито от 93 фабрики за динамит – филантропия или прошка за жертвите на динамита, днес е трудно да се отговори за решението на един забогатял, но меланхоличен

човек, който година преди смъртта си, на въпроса: „Важни събития в живота Ви?“, отговорил: „Няма“. Важните събития в дейността на Нобеловата фондация започват обаче през 1901 г.: всяка година фондацията присъжда награди за химия, физика, физиология или медицина, литература и мир. Наградите се връчват на 10 декември – генят, когато през 1896 г. Нобел умира в Сан Ремо, Италия; години след това Асен Пейков рисува голяма картина, изобразяваща Нобел, на една от стените във вилата му в Сан Ремо.

За да уважи успехите и на не-нобеловите науки, от 1982 г. Шведската кралска академия присъжда и Крафургови награди – по половин милион долара на учен от астрономията, математиката, геологията и биологията – всяка година от завещанието на шведския индустриалец Холгер Крафурд. Награда има и за лекуване на ревматоиден артрит – болест, от която е страдал и самият Крафурд.

Алберт Ласкер (1880–1952) е основател на американския рекламен бизнес. От 1945 г. неговата Фондация „Алберт и Мери Ласкер“ дава награди за фундаментални и за клинични медицински изследвания – американските Нобелови награди. Тук премията са по-скромните от шведските – 250000 долара годишно.

Хауърд Хюз (1905–1976) е бил един от най-богатите хора в САЩ – пилот, конструктор и собственик на самолети, продуцент и режисьор на холивудски филми. Той влада повече от половин милиард долара и през 1953 г. основава един от най-големите в света частни институти за биомедицински изследвания – Медицинския институт „Хауърд Хюз“ около Роквил, щата Мериленд. Там работи Ерик Кандел, който „възкреси“ Зигмунд Фройд.

Ран Ран Шау е водещ в медийната индустрия в Хонконг. През 2002 г. той основа Фондацията „Шау“, която

дава азиатските Нобелови награди – всяка година победителите получават един милион долара.

В САЩ има много неправителствени организации, една от тях се нарича „Тръст за американско здраве“ – тя се субсидира от богати американци и работи за проекта „По-здрава Америка“. Точно „По-здрава България“ е спешно необходима на българите. Но освен фондациите на Райна Кабауванска и Димитър Бербаатов не знам други, създадени от съвременни богати българи, които подкрепят изкуството, науката и спорта.

АВРАМ ЧАЛЪОВСКИ (1861–1943)

От овчарче в рогния си македонски край през продавач на боза и производство на халва в София той създава Индустриална къща „Аврам Чалъовски“. От 1921 г. на нея принадлежи и фабрика за олио, халва и шоколад в Бургас. Дядо ми Иван Панучаров е построил много сгради на бургаската Къща, вуйчо ми Гошо и вуйна ми Лили работиха там повече от 50 години, аз една „учебна година (1957–1958)“ правих бисквити в Къщата. Благородният индустриалец е помагал много на работниците си. От тази му щедрост аз като дете най-много се радвах на шоколадите, които ми носеха дядо и вуйчо ми.

По всичко, което е правил, личи, че Аврам Чалъовски е знаел много добре парадигмата на Алферд Нобел и на канадския лекар и поет Джон Макрей. И в завещанието си е написал: „Отпускам сумата 10,000,000 (десет милиона) лева, която да послужи за образуване – учредяване на фондация на мое име, за вечни времена, като приходите от лихвите се употребяват за подпомагане на бедни, болни, сираци, предимно от работнически семейства, а 10% от приходите от тези лихви да се употребяват за същата цел в рогното

ми място граг Галичник, ако същият влезе в пределите на българската държава. Опрощавам гълговете на всички дльжници в Галичник, които по една или друга причина не са могли да ми се издължат. Също опрощавам вземането на всички работници в софийската и бургаската фабрики, които не са могли да се издължат, докато съм бил жив. Това е моята последна воля и искам тя да бъде изпълнена от моите наследници. На всички мои наследници пожелавам да живеят в мир, сговор и братско разбирателство, защото по този начин създаденото от мен ще продължи да расте и се уголемява. Призовавам Божията помощ над моите наследници и пожелавам и те да бъдат щастливи. Тяхното щастие, преуспяване и сговор ще преизпълни душата ми, макар и в гроба, с голяма наслада“.

Други големи бургаски „самаряни“ са били Александър Георгиев – Коджакафалията, Иван и Ганка Хаджипетрови и Никола Стоилов.

ТРИ ЕТЮДА ЗА БЪЛГАРИТЕ

1. ЗДРАВИ ХОРА В ЗДРАВА ПОЛИТИКА

Държавата иска на всяка цена да бъде най-важното животно на зетята.

Фридрих Ницше,
„За големи събития“ от „Тъй рече Заратустра“

В България срastването (адхезията) на политици-с-мафия е по-силно дори от това между клетките и заобикалящите ги извънклетъчни структури, което се контролира от ензим, наречен „фокална адхезивна киназа“ (ФАК). Повечето образовани българи разбираме добре (звуча на) английския език – защо тогава продължаваме да търпим тази адхезия?

За да се възпроизвеждат, раковите клетки се делят

неограничено и забравят да умират. Освен това на „входните им врати“ (мембраните, които ги ограждат) е написано: „Не ме яжте!“ – почеркът е на протеин, наречен CD47. В политиката, болна от рак (онкополитика), този клетъчен императив означава „имунитет на политиците към съдебни дела“. Така раковите клетки продължават да се делят неограничено, забравят да умират и метастазират в различни органи. Учени от Станфордския университет в Калифорния обаче видяха на „входните врати“ на раковите клетки и надписа „Изяжте ме!“ – почеркът е на калретикулин (протеин, който изисква калций, за да контролира „ретикулума“ – клетъчната мрежа) – тези резултати са публикувани на 22 декември 2010 г. в списанието *Science Translational Medicine* брой 2, страници 63–94. Макрофагите (вид имунни клетки) прочитат надписа, отварят широко устите си и изяждат раковите клетки. В „яденето“ участват и лимфоцитите – прочитат надписа, доближават се до раковите клетки, впръскват им силно токсичен шприц и така ги убиват; нарича се „целувка на смъртта“. Очевидно обществото на клетките е много по-гражданско, отколкото обществото на хората. За да имаме здрави хора в здрава политика, „Не ме яжте!“ и „Изяжте ме!“ трябва да бъдат изписани на входните врати на парламента. Но за това са нужни макрофаги и лимфоцити със „здрав дух в здраво тяло“.

Ще трябва обаче да отида до рибарското селище на Траката да запитам Коста Рагев какво точно е имал предвид, като е написал:

*Когато е в хармония със тялото,
душата не флиртува ли със дявола?*

Пренесени към „зdrави хора в здрава политика“, тези стихове звучат така:

*Когато са в хармония със политиката,
хората не флиртуват ли със дявола?*

2. СИНДРОМ НА ВИСОКИТЕ МАКОВЕ

Говорим за народопсихологията на българите и един от приятелите цитира по памет гуми на професор Петър Мутафчиев – след време видях, че са от „История на българския народ“, издателство на БАН, 1943 г., стр. 89. Там пишеше: „Когато прабългарите виждали сред сънародниците си някого, който особено се отличава по талант и ум от останалите, казвали, че повече му прилича да служи на Бог, и го обесвали на някое дърво. Така изпращали в отвъдното надарените“.

– Такъв беше обичаят в последните няколко десетилетия и на съвременните потомци на прабългарите, които си бесиха всичко кадърно – каза един от приятелите.

Друг продължи: „Тогава деканите и ректорите се събираха на съвет и казваха: „Какво да правим? Тоя човек има много хипотези, изследвания, публикации, канят го да работи в чужбина. Ако го оставим тъй, всички ще повярват в него, ще дойдат студентите и ще ни изгонят от кабинетите“. След тоя съвет се сговориха да го изгонят от университета. А главните асистенти и доцентите се сговориха да изгонят и най-близките му ученици“ – след време видях, че това са перифрази от Иоан 11: 47, 48, 53; 12: 10.

Тогава си спомних една екскурзия от Рим до лятната къща на Луиджи Алое в Палестрина – малък античен град, покатерен по склоновете на планината Пренестина, на около 40 км източно от Рим. Пътувахме по *Via Prenestina* – старото ѝ име е *Via Gabina*, на името на град Габий, докъдето преди векове е стигал пътят. Тогава Луиджи ми разказа за „Историята на Рим“, оригиналното заглавие на книгата било *Ab urbe condita* – „история на града от неговото създаване“. Книгата била написана преди повече от две хиляди години от известния историк Тит Ливий. Спомних си за „История на Бургас“ и професор Иван Караџов и

продължих да слушам разказа на Луиджи: Луций Тарквиний – последният римски цар (до 510 г. пр. Хр.) – бил много жесток тиранин. Синът му живеел в град Габий. Той изпратил при баща си пратеник да пита какво да прави с най-умните хора в града. Бащата го забел в градината и с коса отрязал главите на най-високите макове. Върнал се пратеникът при царския син и му разказал метафората на баща му. Синът последвал съвета на баща си и обезглавил най-умните хора в града. От тази древноримска история, разказана от Луиджи по пътя за Палестрина, идва наименованието „синдром на високите макове“ (*tall poppy syndrome*) – народопсихологична болест, често изявена и при българите.

По това време в кръчмата всички слушаха и пиеха, понякога само пиеха (забеляза Мечо Пух). А от съседната маса някой изрече тъжните стихове за маковете в прочутата поема „В полетата на Фландрия“, написана на 3 май 1915 г. от Джон Макрей – канадски лекар и майор от Първата световна война:

*In Flanders fields the poppies blow
Between the crosses, row on row...*

3. ВСЕ ПАК

Tempo est di mutamenti (време е за промени) – каза Луиджи. Някой трябва да е *Homo ex machina*^{*}, да гоиде, да даде позитивния тон – хорът може би е готов да запее. Иначе ще продължаваме да слушаме „песента на козите“ – трагедия (гр. *tragos* – коза, *aeidein* – пея). И да се въртим в „порочния кръг“ на циклотимията – възхвала-и-отричане, ура-ууу, надежда-и-разочарование – един перманентен *film noir*, патоморфология по Франсис Бейкън, неговите *Three Studies for a Portrait of Lucian Freud* (Три емюга за портрет на

---

* Перифраза на *Deus ex machina* (Бог от машина) – неочаквана помощ, описвана в гръцките трагедии, където тежките състояния се разрешават от Бог, спуснат от машина.

© Francis Bacon: *Three Studies for a Portrait of Lucian Freud.*

Лушън Фройд), наскоро продадени за 27 милиона евро в лондонската аукционна къща „Сотбис“. Мизантропичен, сексуално модифициран, „аморален, но не престъпник“, както самият той се определя, Франсис Бейкън е известен художник, далечен роднина на още по-известния английски философ Франсис Бейкън (1561–1626). Художникът като че ли е знаел съдбата на високите български макове и е нарисувал бяло-зелено-червено върху едно от лицата на „Трите емлюга“ за неговия приятел и колега Лушън Фройд – внук на Зигмунд Фройд.

Дали Франсис Бейкън е взел заглавието на „Емлюгите“ си от *Studies on Hysteria* („Изследвания на хистерията“) на Зигмунд Фройд и Йозеф Бройер, публикувани през 1895 г., е само предположение на философа Александър Стойчев. Прочетох „Изследванията“ и там попаднах на още няколко тъжни истории – тази на Анна О. (Берта) – пациентка на Бройер, и особено историята на Катарина

- пациентка на Фройд, изнасилена не от чичо си, а от баща си, както по-късно уточнява самият Фройд - и двете с диагноза „хистерия“. Като българските политици в предизборните кампании за президент, депутати и кметове.

ОЩЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ

Българинът е нещо, което трябва да бъде превъзможнато.
Фридрих Ницше, „Предислов на Заратустра“

Нашето поведение е настроено негативно. Италианците казват: *Сатра cavallo che l'erba cresce* (Яж, коньо, докато тревата е зелена) - ние казваме: „Трай, коньо, за зелена трева“. Американците казват: „Който работи - той ще яде“, ние казваме: „Който не работи - няма да яде“. Децата ни пеят: „Зеленчуци който не яде - той голям не ще да порасте“, вместо „Зеленчуци, който яде - той голям ще порасте“. И ужасната „Преклонена глава остра сабя не сече“ - колективният жест на народ, който поддържа диктатори и корумпирани политици.

През март 2011 г. доцент Коста Костов в интервю запитва артиста Камен Донеv: „Какъв е днешният средностатистически българин?“. И артистът отговори: „Аз бих го определил така: ако на нашенец подариш телескоп, той няма да го насочи към звездите да гледа, а ще го обърне към съседния блок“.

Ние много се оплакваме и оправдаваме - във „Вавилонската библиотека“ бързо намираме „книгата Оправдание“. Ние се различаваме от другите предимно във философията на действие - оплакваме се от „лошото място“, но

не правим „хубавото място“ – не осъзнаваме мъдростта на Антонио Мачадо:

*Пътнико, твоите стъпки са
пътят, и нищо повече;
пътнико, няма път,
пътят се прави от твоето вървене.*

Все пак, „българите са носители на римската земеделска, градоустройствена и военна традиция (пролетта и лятос работят на полето, през есента – воюват, зимата – празнуват). Това римско мислене и дело ни изтръгна от Архаичността и въведе нас, българите, в епохата на Модерността“ – пише професор Христо Генчев в монографията си „София – мислена в пространството и отвъд времето“.

БУЛГРЕСИЯ

„Забравили проблемите на човешкото сърце, вече няма проблеми на духа. Съществува само един въпрос: кога ще бъдем взривени?“ – изрича Уилям Фокнър в нобеловата си лекция през 1949 г. Години след това бездушието не отстъпва – през 1972 г. в книгата си *Where the Wasteland Ends* (Където свършва Изтощената земя) американският писател Теодор Рошак е написал: „В обществото, в което живеем, човек е изгубил душата си“.

Парадоксално или логично, колкото повече напредват технологиите и науката, толкова повече се комерсиализират, хедонизират и агресират, обез-душа-ват се хората. Изнасилвания и убийства стават все по-често в ежедневието „мирен“ живот на планетата. Агресията настъпва глобално, става пангресия. „Хората, които днес

са жестоки, трябва да се преценяват като стъпала, останки от по-раншни култури. Това са изостанали хора, техният мозък поради всевъзможни случайности в генетичния наследствен процес не е продължил да се развива многостранно и да се усъвършенства“ – така е написал Ницше в книгата си „Човешко, твърде човешко“. Сега, като си спомням мисълта на Фройд: „Както в злото, така и в доброто човекът може много повече, отколкото си мисли“, се ужасявам още колко „много повече“ зло може да направи човек, отколкото вече е направил!

„Мисли глобално, действай локално“ – призова професор Рене Дюбо през 1972 г. в ООН. Сега е времето за „глокални“ действия. Например, аз наричам „булгресия“ българската изява на злото. А големият български поет Илиян Троянски я нарече „Вълк“ – ето част от неговия профил:

*Окапа ябълката стара на поляната
и Ева няма как да прегъсти Адам...*

*Животът ти съвсем не беше песен
и вълчия ти дял не беше лек,
но и с последния си дъх бих произнесъл:
Благодаря ти, Боже, че не се родих човек –
да тразя своите с такава дива радост,
да гоня плячката си с безпощадна стръв,
за да убия – без да бъда гладен,
преследван цял живот от жаждата за кръв.*

Колкото и да сме зависими от нашите гени, хипотезите за типологията на личността на Ернст Кречмер и за „родения престъпник“ на Чезаре Ломброзо днес отстъпват пред тези за гържавата престъпник и обществото престъпник. Крайно време е политиците да се замислят

по-загълбочено за тези явления. Българската гържава трябва да въведе моралната хигиена за задължителен предмет в училищата, университетите, парламента, правителството и президентството. И да не забрави, че трябва често да се съветва с интелектуалните старейшини на България. И с бургаските психиатри Динчо Палазов, Лорис Сайян, Андрей Стоянов, Таня Аврамова (във Варна) и Илиян Иванов и Златин Иванов (в Ню Йорк).

Товага „човекът не само ще оцелее – той ще нагделее. Той е безсмъртен, защото притежава гуша, дух, способен на състрадание, саможертва и издръжливост“ – финалните акорди на Нобеловата лекция на Уилям Фокнър.

РАЗХОДКА В СТРАНАТА НА ХАОСА

От времето на Нютон до средата на ХХ век много учени са били и метеоролози. Един от тях е математикът Едуард Лоренц (1917–2008) – професор по метеорология в Масачузетския технологичен институт в Кеймбридж, Масачузетс.

„Предвидимост: Може ли размахването на крилата на пеперуга в Бразилия да предизвика торнадо в Тексас?“ (*Predictability: Does the flap of a butterfly's wings in Brazil set off a tornado in Texas?*) е заглавието на лекцията на Едуард Лоренц, изнесена на 29 декември 1972 г. във Вашингтон на 139-ата конференция на Американската асоциация за напредък на науката. Първоначално в заглавието на лекцията е било използвано *sea gull* (гларус, чайка) вместо *butterfly* (пеперуга), но председателят на заседанието го променя и така се появява „пеперугата на Лоренц“ и, съответно, „ефектът на пеперугата“ става една от най-сполучливи-

те метафори на теорията на хаоса. (Много метафори има и в „теория на суматоката“, написана от Йордан Радичков, но те са тема на други истории.)

Или както Маската - приятелят на Марио Варгас Льоса - казва за индианците: „Най-важното за тях било самообладанието, братче. Изблиците на страст трябва да се съдържат, защото съществува събоносно съответствие между духа на човека и този на Природата и всяко бурно сътресение у човека води до гибел и в Природата. Избухването на някой човек може да стане причина да се покачи нивото на реката, а заради убийство селото може да изгори от светкавица“.

Това също е „ефект на пеперудата“. Както и една българска пеперуда, която изкривява двуметров перон в центъра на Париж - една от бронзовите скулптури на Живко Живков, известен като ЖВКО в Париж, Ню Йорк, Бостън, Сан Франциско... И още: „Вдигнеш ли ръка, за да погалиш, разместваш въздуха на цялата вселена“, написано от Борис Христов. Подобно на Едгар Алън По, който казва, че дори простото движение на ръцете (*hand-waving impulse*) може да повлияе на атмосферата в цялата планета. По-късно Карл Юнг ще нарече такива сходни мисли „криптомнезия“ и „колективното несъзнавано“.

Може би „пеперуди“ има и в нашето „Денят се познава от сутринта“. Но не и в съвременната ни демокрация, при която в началото имаше пеперуди и гларуси, но впоследствие им бе забранено да летят в България.

Като метафора, историята на пеперудата може би идва от „Глас като гръм“ на Рей Бредбъри, публикуван през 1952 г. Там „паднала в калта, светеща зелено и златисто и черно/ беше една пеперуда, много красива и много мъртва“ - и тя промени резултатите на едни президентски избори.

Пеперугата на Лоренц ни учи, че крайният резултат на дадено събитие зависи от „малки необходими промени“ (*minimum necessary changes*) в началото. Това, което изглежда като хаос, в което не се забелязва ред, има определен порядък. Ако си представим, че има един свят, където пеперудите размахват криле, и друг, където те не правят това, то тази малка разлика ще означава, че торнадо ще има само в единия свят.

В кой свят предпочитаме да живеем – в детерминирания хаос на демокрацията или в детерминирания ред на комунизма?

БЪЛГАРИ В КЪЩАТА НА ВИТГЕНЩАЙН И БЕТОВЕН

Януари 2010: от летището на Варна с една от „Австрийските стрели“ за два часа си във Виена – от там с „котешкия“ влак (името му е „Cat“) за 15 минути пристигааш в центъра на града. Сашка Журков(а) – домакинята на първия български бал във Виена – те посреща с усмивка, в която забелязваш тревога. Тогава разбираш, че един едногодишен труп е внезапно разрушен от един от политическите патрони на бала. И първият Sofia Ball-Vienna 2010 се отлага (сега отново е обявен за 17 юли 2011). Все пак две от проявите се проведеха. Едната – в къщата на Лудвиг Витгенщайн, другата – в къщата на Лудвиг ван Бетовен.

В края на XIX век във Виена се ражда философът Лудвиг Витгенщайн. Една от къщите на богатия му род сега е Културен център на България. Там двама от Българите

на 2009 година изнесоха лекции. Софиянецът – за профилактика на сърдечносъдовите болести, бургазлията – за неврополитика и адипополитика.

През първите години на XIX век Бетовен прогресиращо губи слуха си и по съвет на лекари наема квартира в Хайлигенщат – село с минерални бани край Виена, днес една от последните спирки на виенското метро, в квартал Гринциг – на улица „Пробус“. На сто метра надолу по улицата е Червената къща на виното – винарната „Maier am Pfarrplatz“, основана през 1683 г. Тук през 1817 г., когато е започнал да композира Девета симфония, Бетовен е вечерял и пиел от хубавото червено вино – на бутилките сега е изписана цифрата 9.

Тази интелектуална и енологична чест имаха и Българите на 2009 година: невробиологът Милена Пенкова и футболистът Димитър Бербатов (те изпратиха благодарствени писма), алпинистът Иван Кожухаров, кардиологът Христо Деянов, Семир Абу Мелих (основател на бургаската болница „Света София“, представен от журналистката Румяна Емануелиду), оперната певица Красимира Стоянова и художникът Стоимен Стоилов. И един бургазлия.

„Сбогом и да се обичате!“ – написал Бетовен в писмо от Хайлигенщат до братята си.

ПРИМЕРИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ: КК-1 versus КК-2

В този разказ КК-1 и КК-2 няма да се боксираат – описвам ги като примери за поведение (*role models*). КК-1 е лош пример за поведение, за съжаление силно експониран

в публичното пространство. КК-2 е добър поведенчески пример, за съжаление скрит, по-точно недопускан в публичното пространство.

A + BX → AX + B

Преди 110 години Зигмунд Фройд описа психозащитна, но много агресивна реакция, която нарече *displacement*: човек (B), който не може да се справи с проблеми, например идващи от жена му и/или началниците, подсъзнателно натрупва агресия (X), която впоследствие насочва върху избран от него беззащитен обект (A). Фройд описва таква „преместване“ на агресията като хистероидни прояви – в България КК-1 е напращив пример за тях през последните 20 години.

КК-1 е умен, има и интересни словесни находки, като скорошната „да присадиш силиконов мозък“. Умен, но болезнено егоцентричен, обича и да се самоцитира: „Един от законите на КК гласи: „Подгответе се добре, когато отивате при шарлатани лечители, понеже иначе някак ще ви залъжат“. ГЛ, в едно интервю за КК-1, допълни: „Законите на КК съвпадат със законите на мутрите от типа: „Никога не допускай номерът да не ти мине, защото ще се разчуе и край с номерата!“.

Прояви на чувство за вина, че е бил Д? Или просто се психозащитава по Фройд? „Предполагам, че „чисто човешки“ Шесто му липсва и му търси посткомунистически заместители“ – диагнозата на ГЛ. Следва епикриза: „... две допълващи се линии на девиантно публично поведение. Първата е на самохвалството. Втората линия е на агресивността – реч на омразата“.

Или, както – по друг повод – казва КК-2: „В България нищо не можеш да определиш като много неприлично, защото винаги може се случи нещо още по-неприлично“.

Аз пък искам да напомня на КК-1 една от кумайските мъдрости: „взнаещият не е знаещ, знаещият не е всзнаещ“. Когато КК-1 справедливо се възхищава на някого, например на Димитър Бербагов, той повече хули гругите, отколкото хвали Бербагов. Удоволствие е за КК-1 да обижда. Не останаха българи, които не са обигени в неговите „Труд“-ови „Приказки“ и груги медийни изяви – през ББ и СД до „МЦ е едно любопитно чехълче“, груги са „етични кастрати“, „свирени овце“, „миши души“, „гребни, балкански хитреци“, „телевизионни пенкилери“, „лилулупути“. И „дуктатура на мижитурките“, „телевизионното ТКЗС“, „маймунджулиците на местните маниаци“. Думи, на които СД справедливо ще каже „маани-маани“.

КК-2 е също много умен, тихо и всеотдайно работи, приятел е на „Петима старци“ (Константин Павлов), „Пощалъонът на щастието“ (Христо Фотев) и „Самотният човек“ (Борис Христов). И на Румен Леонидов – особено за „Христо Фотев – сбогуване с принца (слово за Благовещение)“. КК-2 изнася лекции на студенти и на симпозиуми у нас и чужбина, но рядко се появява в публичните аудитории. Обратно на КК-1, КК-2 няма Колумбови комплекси и не нарича мислите си „закопи на КК“.

Послепис за КК-1

На 27 юли 2002 г. Христо Фотев тръгна „към небето“. Няколко месеца преди това КК-1 беше поканил Христо Фотев във „ВН“ – пред погледите на много българи Пететът едва дишаше и много трудно намираще думите, с които да отговори на въпросите на КК-1. А той въобще не се сети да извика бърза помощ и да го заведе в болницата за лечение! Това е един от големите грехове на КК-1.

КК е също така съкращение на „креатинкиназа“ – ензим

в мускулните клетки, който катализира преноса на носещата енергия фосфатна връзка от аденозинтрифосфат на креатин – увеличената концентрация на КК в кръвта е лабораторен признак за инфаркт на миокарда. Повишената концентрация на КК-1 в социалната кръв е един от показателите за инфаркт на обществото, в което живеем. Необходимо е спешно лечение...

САНТИМЕНТАЛЕН ГЕОМАГНЕТИЗЪМ

Един човек попита майка си:

- Какво сънуват скитниците, мамо – път или къща?

- Сънуват пътя, който ги връща вкъщи – отговорила майката.

Перифраза, Людмил Станев, „Кръгче“

Постиженията в етологията (гр. *ethos* – поведение, *logos* – наука) бяха удостоени през 1973 г. с Нобелова награда за медицина, получена от Конрад Лоренц, Николас (Нико) Тинбурген и Карл фон Фриш. Лоренц установи, че като се излюпят, сивите гъски тръгват след мози, когото са видели първо след раждането си. След години „Човекът птица“ – сицилианецът Анджело Д’Ариго – показа на новоизлюпените гъски делтапланера си и те, заедно с Анджело, прелетяха хиляди километри. Конрад Лоренц нарече това поведение „отпечатване“ (*imprinting*). Ако „първият“ – гъска, човек или делтапланер – се покаже след повече от 36 часа на новоизлюпеното, то остава без „отпечатък“ и върви след всеки, който е пред него. Така и цели народи вървят след имперски държави и политици.

Изследвания на университетски учени от Чапел Хил - Северна Каролина, и Пиза - Италия, показват, че съомгата и морските костенурки имат магнитоцептори, които функционират като естествените компаси и GPS (*global positioning system*) - те разпознават сигналите на магнитните полета на техните родни места (*Proc Natl Acad Sci USA* 2008; 105:19096-19101; *Curr Biol* 2007; 17:126-133). Отгалечени от тях на хиляди километри в океана, след години те се връщат там, където са се родили - да родят ново поколение, което ще тръгне в океаните в следващия кръговрат на живота. Всяко място на Земята има свой магнитен почерк, който се разчита от рецепторите за родолюбие (*natal philopatry*). Съвременни научни изследвания, използващи сателитни телеметрични системи и магнитни карти на Земята, потвърдиха, че бургазците са почетни членове на семейството на тези родолюбиви същества. Това велико явление се нарича сантиментален геомагнетизъм - той е генийт на бургаския *Genius loci*.

Примери за геомагнетизма „От Бургас в Бургас“ са: Васил Лаков - беше журналист в няколко софийски вестника, Стоян Стоев - съдебен лекар в Медицинския университет в София и в чужбина, Коста Прошков - кларинетист в симфонични оркестри в София и Плевен, Петко Маринов - шампион като състезател и треньор на софийски, димитровградски и национални отбори по баскетбол, Стефан Диомов - бащата и майката на „Тоника“ в София, Борислав Ташков - шампион по хвърляне на диск, след това световен акробат в цирковата трупа „Балкански“, Слави Георгиев - имаше най-големия български ресторант в Хамбург, Тихомир (Тишо) - инженер в Герма-

ния, Петър Райков – прокурор в София, Любо Лямчев – инженер в София, Пенка Антонова – агроменеджър в София, Зоя Тамахярова – зъболекар в София, Йордан Стайков – лекар в Германия, Христо Трошев и Димитър Добрев (Митона) работиха в САЩ.

Напомня на „Корените“, описани в книгата на американския писател Алекс Хейли (1921-1992).

БЪЛГАРИЯ–2011

*Ще питам Бог за кой ли път
защо мечтите ни не стават спомен.
Емил Иванов, „Горчив бокал“*

Социологичните анализи посочват, а и по лицата и поведението на хората личи, че българите сме най-болните, най-бедните и най-тъжните граждани на Европа. Ние на Балканите „прокълнати“ ли сме (както мисли Неманя Кустурица)? Или „ние самите сме нашето наказание“ (думи на Марк Теренций, един от най-умните римляни)? Обречени ли сме на егоцентризма, на липсата на социална чувствителност и на колективното мълчание? Имаме много талантиливи личности, но трудно изграждаме колектив. Никос Диму в книгата си „Нещастие то да си грък“ пише, че споменеш ли нещо добро за някой сънародник, винаги друг ще каже: „Той обаче...“. Както ние, българите, казваме: „Да, но той ...“, търсейки „недостатъци“ на гругия като утеха за собствената си посредственост.

Какво се случи през 2011 г. в България? Очувствихме ли рецепторите си за род, родина, град, приятели? Превъзможнахме ли архифлексите на егоизма и агресията? Ако

не възхищение, то поне имахме ли толерантност към таланта и постиженията на другите? Ако отговорите са негативни, през 2011 г. е продължило отдалечаването, следва – разделение, отчуждаване, накрая – разпад. Нарушен е личният и социалният баланс – хомеостазата, увеличен е безпорядъкът – ентропията.

„*Българинът*“ изглежда щастлив, когато е нещастен. Ако няма причина за нещастие, ще се помъчи да открие. Щастие то от нещастие на българина се изразява свършено в „*българското* мрънкане“. Остатък от робството? Белег на измъчените народи? При кой народ класическият израз „Как си?“ не води до пълен анализ на историята на заболяванията, на семейното положение, на материалните затруднения и на сексуалните проблеми на запитания. Вербалният мазохизъм на *българина* (както се изразява в мрънкането) е неизчерпаем, обилен и монотонен. Ако беше български, а не гръцки писател, Никос Диму щеше да озаглави книгата си „Нещастие то да си българин“.

Не че ги няма, ерудираниите и морални българи са скрити за политиката, науката, образованието и културата. Вижте „пациентите“ – министри, депутати, премиери, президент, ректори и директори – и ще се съгласите с тази диагноза.

В клетъчната патология има състояния, при които рецепторите за биологично активни вещества, например инсулин, се скриват под повърхността на клетките. В кръвта на тези хора циркулира достатъчно инсулин, но той няма как да се свърже със „скритите рецептори“ и така не може да изяви ефекта си – поддържане на кръвната захар в нормални стойности. Затова човек се разболява от захарен диабет тип 2 – болест с тежки последствия, ако не се открие и лекува навреме. Когато в едно общество има „скриване“ на ерудираниите и етични хора,

се появява синдромът на придобита интелектуална и етична недостатъчност – СПИЕН, който е не по-малко опасен от СПИН (синдром на придобита имунна недостатъчност). Тогава идват кризите в икономиката, образованието, здравеопазването, науката, културата, религията, спорта. Държавата боледува – гражданите ѝ стават най-болните, най-бедните и най-тъжните хора на Европа. Това, обобщено от поета Георги Ангелов, звучи така:

*Край пътя,
в жегата непоносима,
работи гладен, изтерзан народ
и няма кой
да го свали
от кръста.*

Все пак:

Видях българи да гонят хоризонта.

*Аз бях саутен
и спях хората.*

„Безчислено е – казах аз –

вие няма никого да стигнете хоризонта“.

„Дъжеи!“ – извикаха те

и продължиха да тичат. (Стивън Крейн, „Видях човек“)

„Аз ги виждам вече да идват, бавно, много бавно, а може би и *всеки от нас* ще допринесе нещо, за да ускорим тяхното идване“.*

Здравейте, ембриони на надеждата! „Има още много дни на зазоряване“** ... и някой някога ще напише книгата „Щастиемо да си българин“.

А „Сантименталните истории“ могат да бъдат обобщени като „Щастиемо да си бургазлия“.

---

* Фридрих Ницше, „Човешко, твърде човешко“.

** Хенри Дейвид Торо, „Гражданско неподчинение“

Интервю на Стоян Вълев (декември 2010)

Забелязвате ли как точните науки бяха изтвикани извън ползрението на обществото.

На какво се дължи, според Вас, злоещото мълчание на огромни групи хора в България? Някога лекарите, например, са били активни граждани, занимавали са се с изправяне на недъзите на обществото. А днес лекарите мълчат – от страх ли, от омерзение ли, от пресметливост ли?

– И преди, и сега, тоест през последните 45 + 21 година, на хоризонта на обществото не съм забелязал да се показва науката – нейните проблеми, постижения и перспективи. Науката не е приоритет на държавата – как да бъде на първите страници на обществото! Аз не съм виждал телевизията да влиза в къщата на някой учен – например на д-р Станислав Янев – фармаколог от БАН със стойностни приноси в световната наука. А тази сутрин една журналистка пак ни вкара в къщата на един червен политик, чиито деца учели в Лондон, а момичето на една синя политичка разказа за ученето си в Милано. В такива случаи италианците казват: *che cazzo*.

Много българи говорим в кръчмата, а мълчим на „площадка“ не само защото страдаме от агорафобия, но и от това, че в Монитор-а на вестниците и списанията има 24 часа Труд за поддържане на Стандарт-а на Капитал-а, Класа-та и Тема-та на цензурата. Добре че има електронни медии, та хората със социален мозък и сърце да могат да споделят мисли и чувства пред една по-голяма и поинтелигентна аудитория.

Капитализмът не трябваше толкова бързо и силно да навлиза в българските болници, училища и университети.

Затова, както и през комунизма, лекарите и учителите мълчат от много работа и унижително малкото пари, които получават от държавата. В Япония лекарите и учителите са най-уважаваните професии – към тях не се обръщат с баналното „сан“, а със специалното „сен-сей“ – в превод означава „вървя след теб“. И Япония е една от най-проспериращите страни в света.

В България все пак има лекари, които пишат стихове – доцент Димитър Калев, г-р Христо Боранов, г-р Добрин Паскалев, г-р Калин Терзийски, г-р Сергей Илиев, разкази – г-р Людмил Станев, правят филми – г-р Стефан Командарев.

Следите ли съвременния литературен живот в България? Защо не смеете да го коментирате? Ако си признаете, че се страхувате, ще ви разбере...

– От студентските години чета съвременната световна биомедицинска наука и древната гръцка и китайска философия – през последните 30 години мой философски гуру е приятелят ми Александър Стойчев. Защо да се страхувам да коментирам съвременния литературен живот в България, който аз следя – аз чета романите на Атанас Липчев, Петър Доков, Коста Радев, Иван Кьосев, Илия Троянов, Александър Томов, разказите на Людмил Станев и поезията на Илиян Троянски. Препрочитам Достоевски, „Малкият принц“, „Дон Кихот“, Христо Фотев, Константин Павлов, Аврам Аврамов, Лорка, Неруда, Маркес, Борис Христов, а сега с внука ми – Мечо Пух, Алиса, понякога „Том и Джери“.

Как се е породила тази Ваша любов към поезията на Христо Фотев. Всъщност той почина или го убиха?

- За мен, жена ми и сина ми беше чест да бъдем приятели с Христо Фотев. Ние го обичаме, защото е гениален поет - и лирика, и философия има в поезията му. От 1995 г. Христо Фотев умираше прогресиращо от липсата на съпричастност от страна на семейство, приятели и държава - особено на президента Петър Стоянов. Бургаски приятели писахме в централните вестници (тогава все още цензурата бе по-слаба), писахме и лично на президента, че Христо Фотев се нуждае от спешно болнично лечение - нито журналистите, нито президентът отговориха на нашите статии и писма!

По страниците на КНИГИ NEWS се разгоря дискусия по повод на Вашата статия за съдбата на науката в България. Как възприемате несъгласията с Вашите тези?

- Един от авторите (Орлин Стефанов) в дискусията е съгласен с описаните от мен „парадокси в българската наука“, другият (Иван Генев) - не е съгласен. Радвам се, че Орлин Стефанов уважава меритократската парадигма за нашата наука. Вярвам, че той и други читатели на КНИГИ NEWS ще одобрят и това, което наричам „малигнен конфронтизъм“. Но първо искам да спомена големия американски психолог Елиът Арънсън - роден точно днес, 9 януари, но през 1932 г. - и неговата книга *The Social Animal* („Човекът - социално животно“). В нея той дефинира конформизма като „промяна в поведението или мнението на личността в резултат от действителен или въображаем натиск от страна на друга личност или група“.

При „малигнения конформизъм“ „другата личност“ е ТЖ, „групата“ е БКП и БСП. А „личностите“ са ЛЛ, ГДж, СР, БС, ЙР, ДЦ... - много таланти в професии-

те си хора, отдали се обаче на нагаждачество, слугинаж на политическата власт – за да получават постове и привилегии от нея. Хора, които „обичат повече властта, отколкото таланта си“ – както казваше Константин Павлов.

Вижте, на въпрос на журналист дали някога е спал с жени комунистки, италианският министър-председател Силвио Берлускони отговорил: „Никога, кълна се! Дори не съм флиртувал с такива“. Това е истински антикомунизъм!

„БАН винаги е нямала Институт по сърдечносъдови/ сърдечнометаболитни болести“ – твърдите Вие в превърналата се в повод за дискусия ваша статия. Признавам си, че никога не съм подозирал, че е така. И на какво се дължи тази фрапантна липса?

– Тази „фрапантна липса“ се дължи на друга фрапантна липса: на държавно, университетско и БАН-ско ниво няма национално-обоснована йерархия на приоритети за биомедицинската наука и образование. В България отдавна има Национален център по сърдечносъдови болести – той е насочен предимно в клиничните прояви на тези болести. В България, включително в БАН, няма национален институт, който изследва клетъчните и молекулни механизми на сърдечнометаболитните болести – атеросклероза, хипертония, затлъстяване, диабет и метаболитен синдром. България членува в международни клинични организации по тези болести, но ние нямаме национално дружество по атеросклероза и съответно не членуваме в Международното дружество по атеросклероза – на конгресите, които се организират на всеки три години и са със статут на световен конгрес, рядко има активни български участници.

В България – на министерско, университетско, БАНско и медийно ниво – малко се знае за СОЗО, СОСО, ЗОЗО и ЗОСО. По данни на Световната здравна организация българите сме на първите места в света по смъртност от инсулти и инфаркти – всяка година умират около 70 хиляди българи от тези болести – един средноразмерен български град! Ако това не е „зов за действие“ за гържавата, „ега ти гържавата!“ – но в това отношение тя е такава не отсега, а през последните 45 + 22 години. През 2010 г. Световният ген на хипертонията беше на 17 май. Той се организира от Световната лига по хипертония (World Hypertension League; WHL) – в сътрудничество с национални и международни организации, включително Българското дружество по клетъчна биология и Българската лига по хипертония. Именно Българското дружество по клетъчна биология уточни посланието на Световния ген на хипертонията. И то стана: „Здравословно разпределение на мастната тъкан – здравословно кръвно налягане“ (WHL Newsletter, May 2010), което е точно от „Здравословно тегло – здравословно кръвно налягане“ – посланието на Световната лига по хипертония. Защото човек може да има нормално телесно тегло, но да е затлъстял отвътре – около вътрешните му органи да е натрупана мастна (адипозна) тъкан, тоест да е СОЗО – слаб отвън, затлъстял отвътре.

Като казах „адипозна тъкан“, миналата година Българското дружество по клетъчна биология проведе Втория международен симпозиум по адипобиология и адипофармакология – лекции изнесоха учени от 15 страни. Нито Медицинският университет-Варна, нито Община-Варна подкрепиха финансово симпозиума. Добре че Министерството на образованието и науката, фармацевтични

фирми, Международната федерация по клетъчна биология и благородни бизнесмени, както и мои ученици, станали големи лекари в САЩ, подкрепиха симпозиума.

В съвременната българска литература сред множеството липси съществува и такава една липса – проблемите на науката. Сякаш живеем в някаква нова форма на Средновековие. Но особено тягостното е, че в съвременната българска литература липсват както науката, така и религията. Това доказва, според мен, тоталната интелектуална недостатъчност на съвременните литератори, а според Вас проява на какво е?

– Това е сложен за мен въпрос. Аз познавам и затова се отбращавам от Синдрома на придобитата интелектуална недостатъчност – този СПИН е засегнал много от ръководителите на българската наука и образование – ректори, ръководители на катедри и институти. В университетите и БАН има много талантиливи и почтени хора, но те не са допускани до ръководните длъжности и така те не могат да влияят на дейността на звената, в които работят. Виждайки бакалнизацията, комерсиализацията на университетите и разрухата на академичните ценности, младите колеги емигрират в напредналите страни – за това си мечтаят и най-талантиливите студенти след дипломирането си.

Българите през Възраждането наричаха родните си села и градчета своя „родина“. Коя е Вашата „родина“ – Бургас или Варна?

– Известно е, че родените в Бургас сме бургазлии, родените в другите градове на България са българи. И двете

„нации“ и „родини“ са прекрасни. Зависи от рецепторите, които притежават хората им да усещат прекрасното – другото е анхедония, лишен си от чувството да изпитваш удоволствие и благодарност, – от грижите на родителите и учителите си, от улиците, кафенетата и кръчмите на родния си град и от приятелите, с които се срещаш. Колкото по-дълго живея във Варна обаче (повече от 40 години), толкова повече ми прилича – като приятелска атмосфера – на Бургас.

Защо бягат лекарите от България? Защо биват прогонвани учените от страната ни?

– Аз по-горе „почти“ отговорих на този въпрос. Накратко: защото не могат да сложат мозъците в ръцете си, тоест нямат условия – апаратури, химикали, финанси – да изследват хипотезите си – и отгоре на това получават нищожни заплати. Затова аз съм активен стимулатор на „изтичането на мозъци“ – повече от 15 млади колеги, бивши мои студенти научни сътрудници, съм изпратил в Англия, Канада, Япония, САЩ – да разпространяват „Напред! Науката е слънце!“. Сега те са проспериращи учени и високо ценени лекари в престижни университети, болници и институти. А тук времето за научни биомедицински изследвания и за лекарска практика все още е много облачно.

На Запад процъфтява т.нар. медицински роман. У нас, където цензурата повелява, че литературата трябва да се занимава с фундаментални теми като „миризмата на гаджето, което сере пред тебе“, този тип роман липсва. А в тази тематика, струва ми се, се крият огромни възможности за романистите, съгласен ли сте?

- Не познавам западните „медицински романи“. И не усецам фундаменталните миризми на постмодернистичната българска литература, защото страдам от анозмия (загуба на обонянието). Знам някои книги и граматургии на д-р Карл Джераси - например, в книгата със заглавие „NO“ (Nitric Oxide - азотен оксид) се разказва за живота на Молекулата на годината 1992, по-точно за Биологичния газ на всички времена, за който трима учени получиха Нобелова награда за медицина през 1998 г. За „NO“ - тази *science-in-fiction*, съм писал в КНИГИ-NEWS.

Като четете „творбите“ на някои участници в литературния ни живот, каква диагноза бихте поставили на тези „автори? Какви болестни състояния демонстрират тези персони? Интересно ми е защо лекар не се е заел да постави диагноза на тези особи - по писанията им?

- Чел съм някои творби на тези автори - там няма цинизми. Когато те са написани, гали се дължат на комплекси, описани от Фройд и Юнг, може да каже д-р Вълчо Йорданов - психиатър и психотерапевт и мой приятел. От него знам, че има връзка между агресията и секса.

Мисля си, без да съм лекар, че здравето на българите се разрушава най-ефективно чрез тази агресивна инвазия върху душевността на нацията, осъществявана от агресорите в литературния ни живот. Ще потвърди ли това доктор Чалдъков?

- Живеем в пангресивно, трангресивно общество - може би явлението е глобално, но рикошетът му в България е много тревожно изявен. И ето сега какво казва „Вълкът“ на Илиян Троянски:

*Животът ти съвсем не беше песен
и вълчия ти дял не беше лек,
но и с последния си дъх бих произнесъл:
Благодаря ти, Боже, че не се родих човек –
да тразя своите с такава дива радост...*

**Всъщност кой сте Вие? Я си признайте какви злове-
щи тайни криете в себе си – за себе си!**

– ГНЧ (Георги Ников Чалдъков) – като четете букви-
те от дясно на ляво, става ЧНГ (Честита Нова Година).
На всички читатели и писатели на КНИГИ, статии,
новели, есета, публесета и учебници пожелавам здрава,
приятелска и евристична година, всички да бъдем по-здра-
ви, по-умни и по-добри през новата 2011 година!!!

Какво не Ви харесва в КНИГИ NEWS?

– Предпочитам „Книжните кораби“ пред голямото
внимание, което отделяте на „плутовете“. Предпочи-
там „Вдигнеш ли ръка, за да погалиш, разместваш въздуха
на цялата вселена“, написано от Борис Христов. Прогъл-
жавайте да „галите“ талантиливите и почтените тво-
рци на България. Може да се получи „ефектът на перперу-
дата“...

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЛОГ	5
„БЪЛГАРИЯ Е НАЙ-ТЪЖНОТО МЯСТО В СВЕТА“	6
ЕССЕ LOGOS!	8
ДУМИТЕ	
Или разликите между сто светулки.....	9
МЪДРОСТТА НА ДУМИТЕ.....	11
EUREKA!	13
АЗБУКА НА ЛЮБОЗНАНИЕТО.....	15
СВОБОДАТА	15
ЗЕМЯТА И ЗЕМЛЯНИТЕ	17
БЪЛГАРИЯ	21
БУРГАС И БУРГАЗЛИИТЕ	23
БУРГАС: GENIUS LOCI	24
БУРГАС: ПОЕЗИЯ НА ЕКСТАЗА	26
БУРГАС: БЕЗКРАЙНИЯТ ГРАД	28
БУРГАС: JOIE DE VIVRE.....	29
ЕТЮД ЗА МАХАЛАТА.....	31
МОНОЛОГ НА ЕДИН БУРГАЗЛИЯ.....	33
СВЕТИ НИКОЛА	36
МОРЕТО НА БУРГАС.....	36
ЧИЧО ИЛИЯ И ДЕЛФИНИТЕ	38

ПАЙДЕЯ: ДИДАКТИКА И МАТЕТИКА	41
LA LIBERTA BURGASCA	43
ПРИЯТЕЛСТВОТО.....	45
BRAIN-AND-HEART	48
БУРГАСКИТЕ ПРИЯТЕЛИ	50
ЛЕКАРИТЕ НА БУРГАС.....	58
„ФЕРДИНАНДОВА“	59
В ПАСПОРТА НА ДУШАТА БУРГАЗЛИИ	60
ВЕТЕРИНАРНИТЕ ЛЕКАРИ.....	60
БУРГАС 1934: ТАЛАНТЛИВАТА РЕКОЛТА.....	61
В СЪРЦЕТО НА МЕТАФОРИТЕ: ЛОРКА И ФОТЕВ.....	62
КАФЕ „БУРГАС“ В ЦЕНТЪРА НА РАЯ Христо Фомев (1934–2002–2011).....	67
HRISTO PHOTEV	69
КЪДЕ Е ФОТЕВ ОТ БУРГАС!	69
ДОРА ВАРИЕВА: PRIMA BALLERINA НА БУРГАС.....	70
EVVIVA РАЙНА КАБАИВАНСКА! Un tributo per Raina	71
ПЕТЯ ДУБАРОВА И ЕМИЛИ ДИКИНСЪН: МАГИЯТА НА AMOR FATI	73
ЗЛАТКА ДИМОВА.....	76
ЯНАКИ ПЕТРОВ.....	76

ПЕТЬО ПАНДИРА: ЗНАМЕТО НА БУРГАС	77
ЛИСИКА: БУРГАСКИЯТ ЕЗОП	78
БЛАГОЙ ТОДОРОВ: НОМО LUDENS НА БУРГАС.....	80
ДИМО ДИМИТРОВ И ПРОФЕСОР ДОБРИ ДИМИТРОВ.....	83
ХРИСТО ЗАХАРИЕВ И ЗЕЛЕНАТА БРАДА	85
ЯНКО ЯНЕВ: WHO'S WHO IN BURGAS.....	88
СТОЯН СТОЕВ: DOCTUS LUDENS.....	90
РЕНТГЕНОЛОГЪТ НА БУРГАС.....	93
АНЕСТЕЗИОЛОГЪТ НА БУРГАС.....	94
КОЦЕТО КЮРКЧИЕВ.....	94
БАРАБАНЧИКЪТ НА БУРГАС	97
ХРИСТО БОРАНОВ: ЕДНА АРТИСТИЧНА ТРАЕКТОРИЯ.....	97
ДОСЮ ДОСЕВ: СОФИЯНЕЦЪТ, КОЙТО СТАНА ГРАЖДАНИН НА МОРЕТО	98
БУРГАС: ДОСТОЙНСТВО И СЪПРИЧАСТНОСТ	99
ТЕО ЛИРКОВ.....	100
РАДКО ПОПОВ	102
ВЕНКО ХРАНТ КИЗИРЯН	102
DONNA DI TUTTI DONNE	103
LA FEMME FATALE BULGARIE.....	105

ЗАТРУПАНИ КАФЕНЕТА	106
ЕДИН ИТАЛИАНЕЦ В БУРГАС.....	110
КОЛУМБИЕЦЪТ, КОЙТО СТАНА БУРГАЗЛИЯ	112
ЕДНА БОЛИВИЙКА В БУРГАС	116
ЕДИН АМЕРИКАНЕЦ В БУРГАС.....	117
НАЙ-БОГАТИЯТ ЛЕКАР В БУРГАС	119
ЕДИН АМЕРИКАНСКИ ГЕНЕРАЛ И МНОГО БЪЛГАРСКИ ЮНАЦИ	122
ЕДНА АМЕРИКАНКА В БУРГАС.....	123
РАФАЕЛ ФРЮХБЕК ДЕ БУРГОС	124
БУРГАС И НАУКАТА	125
ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В НЮ ЙОРК	127
ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В РИМ.....	130
ЧЕНАКОЛО ЗА ЕДИН БУРГАЗЛИЯ.....	132
ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЛОНДОН.....	134
ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЯПОНИЯ.....	137
ДВАМА БУРГАЗЛИИ В ЕСКИШЕХИР	138
ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В КЛУЖ-НАПОКА.....	139
ЕДИН БУРГАЗЛИЯ В ТЕСАЛОНИКИ.....	140
СВЕТИ ГЕОРГИ	141
ЗА КАКВО СЪМ ДОШЪЛ ТУК?.....	142
БАЩАТА НА „ЧОВЕКЪТ“ В БУРГАС	143

23 ФЕВРУАРИ: ДНК, ГНЧ, ЛИС и ЯГС	145
МИСЛИ ОТ СПОМЕНИТЕ.....	146
ОТНОВО В „МОНТЕ КАРО“	148
I LOVE BURGAS! I LOVE BULGARIA!	150
НОМО JANUS BULGARICUS.....	151
MONDO ANTI-LEONARDESCO	155
НОМО VIATOR BULGARICUS.....	157
ББРИК НА ХОРИЗОНТА	159
CHOU-JU	
Дъзголетуето е хубаво нещо	161
ЛИПСА НА СЪПРИЧАСТНОСТ: ОТРОВАТА НА ЧОВЕКА	
Истината за живота (1995-2002) на Христо Фомев.....	164
ВЪЗХВАЛА И АГРЕСИЯ В БУРГАС	168
НАГРАДИТЕЛИ И НАГРАДЕНИ	170
МАЙКА ХРАНИТЕЛКА ИЛИ ОЗЛОБЕНА МАЩЕХА.....	172
ЗАКЪСНЕЛИТЕ НАГРАДИ.....	176
ЕХОТО НА „ЗАЩО!“	
30 години след убийството на Джон Ленън	178
РИКОШЕТ ОТ ЕХОТО	179
ВСЕЛЕНАТА 1	
Пътуване в сърцето на материята	180
ВСЕЛЕНАТА 2	
Пътуване в сърцето на морала.....	184

ГОЛЕМИЯТ МОЗЪЧЕН ВЗРИВ	
Use it or lose it!	186
ГОЛЕМИЯТ МАСТЕН ВЗРИВ	
Среща с Дъглас Колман и Джефри Фригман	189
ВЪЗДУХ ЗА ДУШАТА	191
ЗИГМУНД ФРОЙД: ПОЕТ, КОЙТО ЛЕКУВАШЕ ДУШИ...192	
МАНСАРДАТА НА ВУЙЧО ВАСКО	195
ФИЛАНТРОПИ.....	196
АВРАМ ЧАЛЪОВСКИ (1861-1943).....	198
ТРИ ЕТЮДА ЗА БЪЛГАРИТЕ.....	199
ОЩЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ.....	204
БУАГРЕСИЯ.....	205
РАЗХОДКА В СТРАНАТА НА ХАОСА.....	207
БЪЛГАРИ В КЪЩАТА НА ВИТЕНЩАЙН И БЕТОВЕН	209
ПРИМЕРИ ЗА ПОВЕДЕНИЕ: КК-1 versus КК-2	210
САНТИМЕНТАЛЕН ГЕОМАГНЕТИЗЪМ.....	213
БЪЛГАРИЯ-2011.....	215
КНИГИ NEWS (www.knigi-news.com)	
Интервю на Стоян Вълев (декември 2010)	218

Георги ЧАЛДЪКОВ

БУРГАС

САНТИМЕНТАЛНИ ИСТОРИИ

Българска

Първо издание

Георги Чалдъков, автор

Зоряна Стоянова, коректор

Петър Желев, компютърен дизайн

Издателство

2012

ISBN

Георги Никол Чалгъков е роден на 23 февруари 1940 година в Бургас. Работи в Лаборатория по клетъчна биология, Медицински университет, Варна. Научноизследователска област: васкуларна биология, адипобиология, невробиология. Главен редактор: *Biomedical Reviews* – международно списание за клетъчна биология на болести и *Adipobiology* – международно списание за адипозната (мастната) тъкан при здраве и болести. Председател: Българско дружество по клетъчна биология, Международни симпозиуми по адипобиология и адипофармакология и Биомедицински форум. Гост-професор: University Medical School, Kanazawa, Japan и University Medical School, Niš, Serbia. Гост-учен: Department of Pathology, Medical University, Budapest, Hungary (1976,1977,1982); Institute of Atherosclerosis, Münster, Germany (1983,1985); Department of Physiology, Medical Faculty, Tübingen, Germany (1985); Department of Pathology, Medical University, Izumo, Japan (1986-1987); Department of Anatomy and Developmental Biology, Royal Free Hospital School of Medicine, London University, UK (1991-1992); Institute of Cellular Biology and Neurobiology, National Research Council, Rome, Italy (1998-). *Doctor Honoris Causa* на Университета по медицина и фармация в Клуж-Напока, Румъния. Член на международни научни организации: International Atherosclerosis Society, European Atherosclerosis Society, International Academy of Cardiovascular Sciences, European Vascular Biology Society, European Cytoskeletal Club, Japan Pathology Society, Canadian Obesity Network, American Diabetes Association.

